ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2025

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

ΣΧΟΛΗ DL Master of Arts (MA) in Modern and Contemporary History

ΤΜΗΜΑ
Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας

ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1914) (ΕΠΙ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ) ΚΑΙ Ο ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ (Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ) - ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗ (1920)

Αικατερίνη Βαλιώτη

Ιανουάριος 2025

ΣΧΟΛΗ DL Master of Arts (MA) in Modern and Contemporary History

ΤΜΗΜΑ
Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας

ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1914) (ΕΠΙ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ) ΚΑΙ Ο ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ (Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ) - ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗ (1920)

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Αικατερίνη Βαλιώτη

Ιανουάριος 2025

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Αικατερίνη Βαλιώτη, 2025

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραιτήτως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Η ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η **Αικατερίνη Βαλιώτη**, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «**ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1914) (ΕΠΙ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ) ΚΑΙ Ο ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ (Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ) - ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗ (1920)***»,*** αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία, όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη 7-8
Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή 9
Κεφάλαιο 2 - Βιβλιογραφική Ανασκόπηση 13
Κεφάλαιο 3 - Μεθοδολογία Έρευνας 20
Κεφάλαιο 4 - Ιστορικό και Θεσμικό Πλαίσιο των Γενικών Αρχείων του Κράτους (1914) 23
4.1. Η πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα στις αρχές του 20ού αιώνα ... 23
4.2. Η Αναγκαιότητα Θεσμοθέτησης των Αρχείων 24
Πριν το 1914
4.3. Ο Νόμος 380/1914 (ΦΕΚ Α' 144/1914): «Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους» 29
Το 1914
4.4. Τα πρώτα βήματα λειτουργίας και οργανωτική δομή. Ο Ρόλος του Βλαχογιάννη ως Πρώτου Διευθυντή των ΓΑΚ 34
4.5. Η Σημασία του Νόμου για τη Διαμόρφωση της Εθνικής Μνήμης 37
4.6. Ο ρόλος του Ελευθέριου Βενιζέλου 39
4.7. Ο πολιτιστικός και εκπαιδευτικός ρόλος της εποχής του Βενιζέλου 42
Κεφάλαιο 5 - Ιωάννης Βλαχογιάννης**:** ο εμπνευστής της Οργάνωσης των Αρχείων 45
5.1. Βιογραφικό προφίλ και προσωπικότητα του Βλαχογιάννη 45
5.2. Η συμβολή του Ιω.Βλαχογιάννη στη διαμόρφωση και οργάνωση των ΓΑΚ. Οι στόχοι και το όραμά του. Ο Ρόλος του ως Πρώτου Διευθυντή των ΓΑΚ 51
Κεφάλαιο 6 - Οι Συζητήσεις και Αντιπαραθέσεις στη Βουλή το 1920 για τα ΓΑΚ 56
Συνεδρίαση 28ης Ιανουαρίου 1920 56
Συνεδρίαση 4ης Φεβρουαρίου 1920 59
Συμπεράσματα 63
Παραρτήματα 65
Βιβλιογραφία 70

Ονοματεπώνυμο Φοιτήτριας: **Αικατερίνη Βαλιώτη**

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής:

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ (1914) (ΕΠΙ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ) ΚΑΙ Ο ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ (Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ) - ΟΙ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗ (1920)

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 13.02.2025 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Κωνσταντίνος-Σπυρίδων Δουκάκης, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Αικατερίνη Παπαζαχαρία, Λέκτορας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Κυριάκος Ιακωβίδης, Λέκτορας

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες μου στον καθηγητή μου, Κωνσταντίνο-Σπυρίδωνα Δουκάκη, για την καθοδήγηση, τη στήριξη, την εμπιστοσύνη και την αστείρευτη υπομονή του κατά τη διάρκεια αυτής της διπλωματικής εργασίας. Η πολύτιμη επιστημονική του συμβολή, η εμπειρία και οι παρατηρήσεις του υπήρξαν καθοριστικές για την πορεία και την ολοκλήρωση της έρευνας.

Παράλληλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τον σύζυγό μου και τους δύο γιους μου, για την κατανόηση και τη στήριξη που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας. Παρά τις αυξημένες απαιτήσεις χρόνου και προσπάθειας που αφιέρωνα, υπήρξαν δίπλα μου και συνέβαλαν ουσιαστικά στη δυνατότητα να ολοκληρώσω την εργασία αυτή με ηρεμία και αυτοσυγκέντρωση.

Σας ευχαριστώ όλους για τη συμβολή σας!

Αφιέρωση

Στον Ανδρέα,

τον Αναστάση,

τον Ιάσονα.

Περίληψη στα Ελληνικά

Η εργασία εστιάζει στη θεμελίωση και, κατ' επέκταση, τη σημασία ενός από τους βασικότερους θεσμούς διατήρησης της ιστορικής μνήμης στην Ελλάδα. Η ίδρυση των ΓΑΚ (1914) υπό την πρωθυπουργία του Ελ.Βενιζέλου αποτελεί σταθμό στην προσπάθεια για συστηματική διαφύλαξη της εθνικής κληρονομιάς. Η έρευνα αναδεικνύει τη στρατηγική σημασία του Ιω.Βλαχογιάννη, που ως οραματιστής και πρώτος Διευθυντής των ΓΑΚ, θέτει τα θεμέλια για την οργάνωση και λειτουργία τους. Ο Βλαχογιάννης διασώζει πολύτιμα αρχειακά τεκμήρια με προσωπικές του πρωτοβουλίες, αναπτύσσοντας μια νέα αρχειακή συνείδηση στην Ελλάδα. Παράλληλα, η ίδρυση του θεσμού εντάσσεται σε μια περίοδο έντονων εσωτερικών και διεθνών αναταραχών, που περιλαμβάνει τον Εθνικό Διχασμό, πολιτικοκοινωνικές αλλαγές και συγκρούσεις. Η μελέτη εξετάζει το νομοθετικό πλαίσιο που οδήγησε στη δημιουργία των ΓΑΚ και τις συζητήσεις στη Βουλή το 1920, που αναδεικνύουν τις κοινωνικοπολιτικές αντιθέσεις της εποχής. Στόχος της έρευνας είναι η κατανόηση των παραμέτρων που διαμορφώνουν τη λειτουργία του θεσμού και η ανάδειξη της σημασίας του για τη διατήρηση της ιστορικής ταυτότητας της χώρας. Η συμβολή και η αποφασιστικότητα του Ελ.Βενιζέλου για τη θεσμοθέτηση των αρχείων αποτελούν κρίσιμο παράγοντα για την υλοποίηση του εγχειρήματος. Η εργασία καταγράφει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα ΓΑΚ κατά την ίδρυσή τους, έλλειψη χρηματοδότησης, απουσία κατάλληλης υποδομής, περιορισμένη κρατική υποστήριξη. Επιπλέον, αναλύεται η διττή ιδιότητα του Βλαχογιάννη ως δημόσιου υπαλλήλου και συλλέκτη, που δημιουργεί συγκρούσεις με την υπηρεσία. Η έρευνα βασίζεται σε αρχειακές και ιστορικές πηγές, με έμφαση στα πρακτικά της Βουλής (1914/1920), τις επιστολές, τα άρθρα, τα προσωπικά αρχεία του Βλαχογιάννη. Τέλος, διερευνάται η συμβολή του θεσμού στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης και στην εδραίωση της αρχειονομικής επιστήμης στην Ελλάδα, τονίζοντας τον καίριο ρόλο του στη διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας.

Λέξεις-κλειδιά

Ιω.Βλαχογιάννης, Ελ.Βενιζέλος, ΓΑΚ, Εθνικός Διχασμός, Ιστορική Μνήμη, Διατήρηση Εθνικής Κληρονομιάς, Αρχειακή Επιστήμη, Εθνική Ταυτότητα, Συλλογική Μνήμη, Αρχειακά Τεκμήρια, Δημόσια Ιστορία.

Περίληψη στην Αγγλική Γλώσσα

This study focuses on the establishment and significance of one of Greece's most essential institutions for preserving historical memory. The founding of the General State Archives (GSA) in 1914, under the leadership of Eleftherios Venizelos, marks a milestone in the systematic preservation of national heritage. The research highlights the strategic importance of Ioannis Vlachogiannis, who laid the foundations for their organization and operation as a visionary and the first director of the GSA. Vlachogiannis preserved invaluable archival materials through his personal initiatives, fostering a new archival consciousness in Greece. At the same time, the institution's establishment occurred during intense internal and international turmoil, including the National Schism, political conflicts, and social changes. The study examines the legislative framework that led to the creation of the GSA and the parliamentary debates of 1920, which revealed the social and political tensions of the time. It aims to understand the factors that shaped the institution's function and highlight its significance in preserving the country's historical identity. Eleftherios Venizelos's contribution and determination to institutionalize the archives were crucial in realizing this endeavor. The study documents the challenges faced by the GSA during its establishment, such as a lack of funding, inadequate infrastructure, and limited state support. Additionally, it analyzes Vlachogiannis's dual role as a public servant and collector, which created conflicts with the institution. The research is based on archival and historical sources, with an emphasis on parliamentary proceedings, letters, and Vlachogiannis' personal archives. Finally, it explores the institution's contribution to shaping collective memory and establishing archival science in Greece, emphasizing its critical role in safeguarding national identity.

Keywords

Io.Vlachogiannis, El.Venizelos, General State Archives/National Archives, National Schism, Greek Archival Science, Archival Institutions in Greece, Greek National Identity, Archival Science Evolution.

[L'archive] est diffcile dans sa materialité.

—Arlette Farge, *Le goût de 1'archive* (1989)

[The archivist] is the keeper of countless objects of desire.

—Martha Cooley, *The Archivist* (1998)[1]

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Παρουσίαση του θέματος. Στόχοι και Ερευνητικά ερωτήματα.

Γιάννης Βλαχογιάννης

Η παρούσα διπλωματική εργασία εστιάζει στη δημιουργία και την ανάπτυξη ενός από τους σημαντικότερους θεσμούς για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης στην Ελλάδα, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ). Η ίδρυσή τους το 1914 με πρωθυπουργό τον Ελ.Βενιζέλο και η καθοριστική συμβολή του Ιω.Βλαχογιάννη ως εμπνευστή και πρώτου διευθυντή τους εντάσσεται σε μια περίοδο κρίσιμων εσωτερικών μεταρρυθμίσεων και διεθνών γεωπολιτικών αναταραχών.

[1] Ant.Burton, *Archive Stories, Facts, Fictions and the Writing of History*, Duke University Press, Durham & London, 2005, σελ. 12.

Η δημιουργία των ΓΑΚ αντικατοπτρίζει την ανάγκη διαφύλαξης της εθνικής κληρονομιάς και τη σύνδεσή της με την αναδιαμόρφωση του ελληνικού κράτους και τη συγκρότηση μιας συλλογικής ιστορικής συνείδησης. Ο θεσμός αυτός παίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και ανάδειξη αρχειακών τεκμηρίων, πολλά από τα οποία αναδείχθηκαν από την τιτάνια προσπάθεια διάσωσης που ανέλαβε ο Ιωάννης Βλαχογιάννης,[2] ένας από τους πρωτοπόρους της αρχειακής επιστήμης στην Ελλάδα.

Η ίδρυση των ΓΑΚ δεν ήταν απλώς διοικητική πράξη, αλλά αποτέλεσε κεντρικό σημείο του μεταρρυθμιστικού έργου του Ελ.Βενιζέλου, ο οποίος αντιλαμβανόταν τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης ως αναπόσπαστο μέρος της εθνικής ανασυγκρότησης.[3] Οι συζητήσεις στη Βουλή το 1920 φωτίζουν τον έντονο προβληματισμό γύρω από τη λειτουργία και τη σημασία του θεσμού, καθώς και τις κοινωνικοπολιτικές αντιθέσεις της εποχής (Πρακτικά Βουλής, 1920).

Η μελέτη επικεντρώνεται, επίσης, στις προκλήσεις που συνόδευσαν την ίδρυση των ΓΑΚ, αναδεικνύοντας τη στρατηγική σημασία τους στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη μελέτη της ιστορικής πορείας του ελληνικού έθνους. Ο ρόλος του Βλαχογιάννη, όπως καταγράφεται στο έργο του[4] και στη μελέτη του Σταφυλά,[5] προσφέρει μια μοναδική οπτική για την οργάνωση και την καθιέρωση του θεσμού ως τον πυλώνα της ελληνικής αρχειακής επιστήμης.

Στόχος της έρευνας είναι να εξεταστεί το ιστορικό πλαίσιο και οι επικρατούσες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που οδήγησαν στην ίδρυση των ΓΑΚ και να αναλυθεί η τιτάνια προσπάθεια διάσωσης των αρχείων από τον Ιω.Βλαχογιάννη. Στόχος είναι η διερεύνηση των πρωτοβουλιών που δημιούργησαν ένα θεσμό καθοριστικής σημασίας για τη διαφύλαξη της εθνικής μνήμης και της ιστορικής κληρονομιάς της χώρας σε μια κομβική περίοδο για την Ελλάδα. Τέλος, μέσα από τη μελέτη των συζητήσεων του 1920 στη Βουλή, επιδιώκεται η κατανόηση πολιτικοκοινωνικών παραμέτρων που επηρέασαν την ίδρυση και λειτουργία του συγκεκριμένου οργανισμού.

Αρχικά, η έρευνα αποσκοπεί στη μελέτη του ευρύτερου πλαισίου του 1914, εστιάζοντας στις ανάγκες και τις προκλήσεις που καθιστούν επιτακτική την ίδρυση των

---

[2] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, *Τα Αρχεία στο Νεοελληνικό Κράτος έως την Ίδρυση των Γενικών Αρχείων (1821-1914)*, Τροχαλία, Αθήνα, 1991. Απ.Σαχίνης, *Η αφηγηματική πεζογραφία του Γιάννη Βλαχογιάννη*, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, 1969. Διαθέσιμο εδώ: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://epet.nlg.gr/db/icon/1969/69_03.pdf (προσπελάσιμο: 3.11.2024).

[3] Θάν.Βερέμης, *Ελευθέριος Βενιζέλος: Ο οραματιστής του εφικτού*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2017. M.Llewellyn-Smith, *Venizelos: The Making of a Greek Statesman 1864-1914*, Hurst & Co., London, 2021.

[4] Γ.Βλαχογιάννης, *Άπαντα*, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα, 1967.

[5] Μιχ.Σταφυλάς, *Γιάννης Βλαχογιάννης, Ο αρματολός των νεοελληνικών γραμμάτων*, Νεοελληνικά Αφιερώματα Ι, Αθήνα, 1972.

ΓΑΚ σε μια εποχή εντεινόμενων εθνικών-εδαφικών-πολιτικών μετασχηματισμών, διεκδικήσεων, ανακατατάξεων. Ειδικό βάρος δίνεται στο ρόλο του Ελ.Βενιζέλου, αναλύοντας τη συστηματική του προσπάθεια για τη θεμελίωση θεσμών που θα ενίσχυαν το νεοσύστατο κράτος και τη στρατηγική του για τη διαφύλαξη της ελληνικής εθνικής ταυτότητας μέσω της αρχειακής τεκμηρίωσης και τις πολιτικές του πρωτοβουλίες που οδήγησαν παρά τις αντιδράσεις στη δημιουργία του θεσμού.

Η εργασία εστιάζει, ακόμα, στη συμβολή του Ιω.Βλαχογιάννη, εξετάζοντας τις οργανωτικές πρωτοβουλίες και τις μεθόδους που εφάρμοσε για την καθιέρωση των ΓΑΚ ως κεντρικού θεσμού διαχείρισης της ιστορικής κληρονομιάς. Μέσα από τη μελέτη των συντονισμένων και ακαταπόνητων δράσεών του αναδεικνύεται η κομβική του συμβολή στη διάσωση πολύτιμων τεκμηρίων. Η διορατικότητά του συνέβαλε καθοριστικά στη διάσωση και οργάνωση πολύτιμων τεκμηρίων της εθνικής μας ιστορίας. Η μελέτη των ενεργειών του αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο καθιέρωσε τα ΓΑΚ ως θεμελιώδη φορέα διατήρησης της εθνικής μνήμης και προώθησης της αρχειονομίας και της ιστορικής έρευνας.

Ιωάννης Βλαχογιάννης

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στις συζητήσεις του 1920 στη Βουλή, φωτίζοντας τις πολιτικές αντιπαραθέσεις, τις κοινωνικές αντιδράσεις, την υποστήριξη και τις εκπεφρασμένες ενστάσεις αναφορικά με τη λειτουργία του θεσμού. Μέσα από την ανάλυση των κοινοβουλευτικών πρακτικών, των επιστολών και των άρθρων της εποχής, επιχειρείται η κατανόηση των ευρύτερων πολιτικοϊδεολογικών παραμέτρων που πλαισίωσαν τη λειτουργία των ΓΑΚ. Έτσι, οι λόγοι και οι δημόσιες παρεμβάσεις εξετάζονται ως μέσα κατανόησης των αντιλήψεων για τη σημασία της ιστορικής μνήμης και τη θέση του θεσμού στη διαμόρφωση της ελληνικής κοινής γνώμης και κοινωνίας και της δημόσιας διοίκησης.

Ουσιώδη ερευνητικά ερωτήματα καθοδηγούν την έρευνα -αναφορικά με τις συνθήκες ίδρυσης των ΓΑΚ το 1914 και το ρόλο του Ιω.Βλαχογιάννη στη διαμόρφωση της ιστορικής μνήμης κατά την περίοδο του Εθνικού Διχασμού- και δομούν την ανάλυση με τρόπο που αποκαλύπτει τη σημασία και το ρόλο των ΓΑΚ στην ελληνική ιστορία και τον τρόπο με τον οποίο τα ντοκουμέντα τους αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Αρχικά, η ουσιώδης απορία που εγείρεται είναι ποιες ήταν οι πολιτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές συνθήκες που οδήγησαν στην ίδρυση των ΓΑΚ το 1914.

Παράλληλα, πρέπει να καταγραφεί το ποιος ήταν ο ρόλος και ποιες οι πρωτοβουλίες του Ελ.Βενιζέλου σε σχέση με τα ΓΑΚ και ποιοι ήταν οι κύριοι λόγοι -ή οι ανάγκες- που επέβαλαν την ίδρυση ενός τέτοιου θεσμού εκείνη τη συγκεκριμένη -θυελλώδη για την Ελλάδα και τον κόσμο- περίοδο.

Εξίσου θεμελιώδες ερώτημα που οφείλει να απαντηθεί είναι το ποιος ήταν ο ρόλος του Ιω.Βλαχογιάννη στη διαμόρφωση και οργάνωση των ΓΑΚ. Πιο συγκεκριμένα, ποιες ήταν οι σημαντικότερες πρωτοβουλίες και ενέργειες στις οποίες προέβη ο Βλαχογιάννης ως πρώτος Διευθυντής και πώς επηρέασε η δράση του την ανάπτυξη και εδραίωση του θεσμού στη χώρα μας ως κομβικού εργαλείου για τη διαφύλαξη της ελληνικής ιστορίας.

Οι συζητήσεις του 1920 στη Βουλή αναφορικά με την ίδρυση και λειτουργία των Γενικών Αρχείων του Κράτους αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες ετερόκλητες πολιτικοκοινωνικές αντιλήψεις, ενώ αναδεικνύουν τις ποικίλες αντιδράσεις, τόσο των βουλευτών, όσο και της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας. Θα διερευνηθεί ποιες ήταν, λοιπόν, αυτές οι αντιδράσεις και οι απόψεις βουλευτών-κοινωνίας κατά τις συζητήσεις αυτές και ποια τα κύρια σημεία συζήτησης, ποιοι οι υπέρμαχοι και ποιοι οι αντίπαλοι του -νεόκοπου τότε για την Ελλάδα- θεσμού. Τέλος, ποιες οι επιπτώσεις αυτών των συζητήσεων στη λειτουργία και αποδοχή των ΓΑΚ από την κοινωνία και τους πολιτικούς πρωταγωνιστές της.

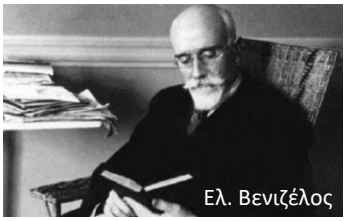
Ελ. Βενιζέλος

Σε άμεση συνάρτηση με τα προηγούμενα ερωτήματα πρέπει να εξεταστεί το πώς επηρεάστηκε η ελληνική κοινωνία και η δημόσια διοίκηση από την ίδρυση των ΓΑΚ. Πώς συνέβαλαν αυτά στη μελέτη και κατανόηση της ελληνικής ιστορίας, πρόσφατης και αρχαίας, και της πολιτιστικής κληρονομιάς σε σχέση με τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην αρχειακή διαχείριση και στη διαφύλαξη της εθνικής μνήμης.

Τέλος, θα καταγραφεί το ποιες προκλήσεις -κατά την αρχική περίοδο της λειτουργίας τους- και δυσκολίες αντιμετώπισε η ίδρυση και η λειτουργία των ΓΑΚ, αποτυπώνοντας και το πώς αντιμετωπίστηκαν αυτές από τον ίδιο τον Βλαχογιάννη και τους συνεργάτες του.

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Το αντικείμενο της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης συνοπτικά εστιάζει στη δημιουργία ιστορικών και αρχειακών θεσμών στη σύγχρονη Ελλάδα, συγκεκριμένα, των ΓΑΚ,[6] στο ρόλο της σημαντικότερης προσωπικότητας που συμβάλλει στη δημιουργία τους, τη διαμόρφωση και οργάνωση του θεσμού, του Γ.Βλαχογιάννη, καθώς και στην ευρύτερη δημόσια συζήτηση για την εθνική κληρονομιά και μνήμη τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (αρχές 20ού αιώνα), τονίζοντας τη σημασία της για τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας μέσω των αρχείων και της ιστοριογραφίας. Η έρευνα σχετικά με τα παραπάνω έχει εξελιχθεί σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες. Οι μελέτες έχουν αναδείξει τη θεσμική-πολιτική σημασία της ίδρυσης των ΓΑΚ (1914), τονίζοντας το ρόλο του Ιω.Βλαχογιάννη ως κεντρικής προσωπικότητας.

Η βιβλιογραφία είναι ιδιαίτερα πλούσια και παρέχει υλικό από ετερόκλητες πηγές που καλύπτουν τις πολλές πτυχές της έρευνας σχετικά με την ίδρυση και λειτουργία των ΓΑΚ. Οι πρωτογενείς πηγές της Βιβλιοθήκης της Βουλής, όπως τα πρακτικά των Συνεδριάσεων Βουλής-Γερουσίας <για την περίοδο 1843-1967> και οι εκδόσεις της Εφημερίδας Συζητήσεων της Βουλής <1862-1967>, και η Ψηφιοποιημένη Βιβλιοθήκη

[6] Δημιουργία της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας την ίδια περίοδο (1882).

της που περιλαμβάνει εφημερίδες και περιοδικά,[7] έχουν ήδη αξιοποιηθεί για την τεκμηρίωση των πολιτικών συζητήσεων και των νομοθετικών διεργασιών που οδήγησαν στην ίδρυση των ΓΑΚ. Ιστορικοί έχουν εστιάσει στις κοινοβουλευτικές ομιλίες, οι οποίες αναδεικνύουν την αναγκαιότητα δημιουργίας ενός θεσμού που διατηρεί την εθνική μνήμη. Στον κατάλογο εκδόσεων του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και στις εκδόσεις του Μορφωτικού Ιδρύματος της Τράπεζας της Ελλάδος βρίσκονται, επίσης, πηγές που αναλύουν τόσο την πολιτική σκέψη, όσο και τη φιλοσοφία της αρχειοθέτησης που επικράτησε. Οι λόγοι στη Βουλή της εποχής (1920) που αναδεικνύουν την επιτακτική ανάγκη για τη διατήρηση των εθνικών τεκμηρίων και τη σημασία της τεκμηρίωσης της εθνικής μνήμης, έχουν καταγραφεί και μελετηθεί, καταδεικνύοντας την ασυνεπή στάση του Κράτους απέναντι στη Συλλογή Βλαχογιάννη. Σχετικές επιστολές και άρθρα στον Τύπο υπερασπίζονται τη διατήρηση της συλλογικής μνήμης, καθώς θεωρείται θεμελιώδης για τη συγκρότηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας του νεαρού ελληνικού κράτους.[8]

Αναφορικά με το Ιστορικό-Θεσμικό Πλαίσιο της Ίδρυσης των ΓΑΚ τα Πρακτικά της Βουλής και τα αρχεία της εποχής που αφορούν τις συνεδριάσεις της (1914[9]/1920)[10] παρέχουν στοιχεία για τις πολιτικές συζητήσεις, τις απόψεις των βουλευτών και τις πρωτοβουλίες του Ελ.Βενιζέλου σχετικά με τα ΓΑΚ, για τις αντιδράσεις, τις ενστάσεις και τη στήριξη που προκάλεσε η ίδρυση και λειτουργία τους. Η συμβολή του Βενιζέλου, όπως εξετάζεται και στη συλλογή Ε.Λυκούρη-Λαζάρου[11] σχετικά με τα

---

[7] Ψηφιοποιημένη βιβλιοθήκη ΒτΕ, Εφημερίδες και Περιοδικά. Διαθέσιμο στο: https://library.parliament.gr/Portals/6/doc/microfilms_2024_03.pdf (προσπελάσιμο: 3.7.2024).

[8] Κοινοβουλευτικές/δημοσιογραφικές αντιπαραθέσεις για την παρουσίαση διαφορετικών απόψεων σχετικά με τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης.

[9] Πρακτικά Βουλής και Συνεδριάσεων (1914), 002, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΘ', ΣΥΝΟΔΟΣ Β', 1913-1914, 1 τ. Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%99%CE%98_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%92_1913-1914_1.pdf (προσπελάσιμο: 31.10.2024). ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΘ', ΣΥΝΟΔΟΣ Β', 1913-1914, 2 τ. Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%99%CE%98_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%92_1913-1914_2.pdf (προσπελάσιμο: 22.11.2024).

[10] Πρακτικά Βουλής και Συνεδριάσεων (1920), ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Κ', ΣΥΝΟΔΟΣ Δ', 1919-1920, 1 τ. Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%9A_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%94_1919-1920_1.pdf (προσπελάσιμο: 31.10.2024), ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Κ', ΣΥΝΟΔΟΣ Δ', 1919-1920, 2 τ. Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%9A_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%94_1919-1920_2.pdf (προσπελάσιμο: 7.7.2024), ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Κ', ΣΥΝΟΔΟΣ Δ', 1919-1920, 3 τ. Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%9A_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%94_1919-1920_3.pdf (προσπελάσιμο: 23.11.2024).

[11] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, *Τα Αρχεία…*, ό.π.

αρχεία στο νεοελληνικό κράτος, αποτελεί θεμελιώδες υλικό για την παρουσίαση των ιστορικών ανασκοπήσεων της εξέλιξης του αρχειακού συστήματος και για την κατανόηση της πολιτικής συγκυρίας που επέτρεψε τη δημιουργία του συγκεκριμένου θεσμού.

Ταυτόχρονα, η κοπιώδης προσωπική προσπάθεια του λογοτέχνη-ιστοριοδίφη-αρχειονόμου Ιω.Βλαχογιάννη, που γίνεται ο ιδρυτής, πρώτος Διευθυντής και θεμελιωτής της Υπηρεσίας, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση της εθνικής ιστορικής αφήγησης, αναγνωρίζεται όχι μόνο από τους συγχρόνους του αρχειδίφες-ιστορικούς-λογοτέχνες-δημοσιογράφους-πολιτικούς, αλλά και από τους μεταγενέστερους μέχρι και σήμερα που του αφιερώνουν ολόκληρα τεύχη περιοδικών-βιβλία-αναλύσεις-άρθρα-διατριβές-Συμπόσια Λογοτεχνίας.[12] Η έρευνα, παράλληλα, εξετάζει ενέργειες και πρωτοβουλίες του Ιω.Βλαχογιάννη για τη διαμόρφωση και οργάνωση του νέου θεσμού. Τα ψηφιοποιημένα αρχεία Βλαχογιάννη και οι δημοσιεύσεις, όπως τα έργα των Χριστ.Βάρδα[13], Δώρ.Μαρκάτου,[14] Μιχ.Σταφυλά[15] και το «Η Στιγμή Βλαχογιάννη» (Καραπιδάκης-Κουλικούρδη),[16] αναλύουν την προσωπική συμβολή του Βλαχογιάννη στη διαμόρφωση των ΓΑΚ ως έναν κομβικό οργανισμό για τη διατήρηση και μελέτη των ελληνικών αρχείων, τις οργανωτικές του στρατηγικές, τις κοπιώδεις προσωπικές του προσπάθειες στη συλλογή εγγράφων, τις μεθόδους, την ιδεολογία του, όπως αποτυπώνονται στην αρχειακή του κληρονομιά, τις πρωτοβουλίες που ανέλαβε για τη διατήρηση και προώθηση της εθνικής κληρονομιάς, σε σύνδεση και με το έργο του

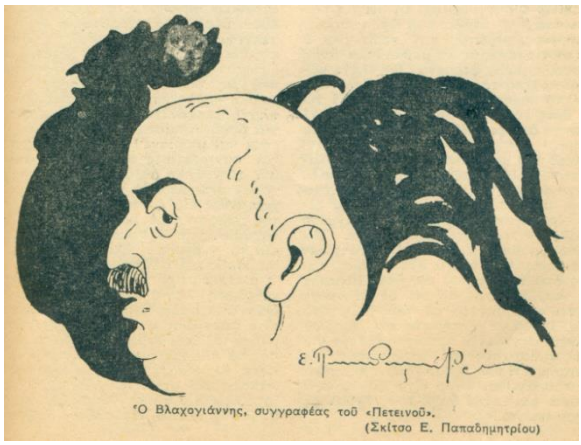

Ὁ Βλαχογιάννης, συγγραφέας τοῦ «Πετεινοῦ».
(Σκίτσο Ε. Παπαδημητρίου)

[12] Ενδεικτικά: *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α΄ συμπόσιο Ναυπακτιακής λογοτεχνίας*, Ναύπακτος 18-19-20 Νοεμβρίου 1994, Ζ' τόμος, «Ναυπακτιακά», Αθήνα: Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών, 1995. Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Εκδόσεις Δημ.Ν.Παπαδήμα, τ. ΙΓ΄, Τεύχος 144, Αθήνα, 1954. Ένωση Ρουμελιωτών Β.Ελλάδος, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Συλλογικό Έργο, Εκδόσεις Εγκόλπιο, 2008. Νέα Έστία, τόμ. ΜΔ΄, τχ. 515, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948. Μάρ.Καζίκας, *Το λογοτεχνικό έργο του Γιάννη Βλαχογιάννη-Επαχτίτη*, Εθνικό-Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Δ.Δ., Αθήνα, 2017. Απ.Σαχίνης, *Η αφηγηματική…*, ό.π.

[13] Χριστ.Βάρδα-Βούλ.Κόντη, *Αρχεία οικογένειας Δραγούμη: Ευρετήρια*. Αθήνα: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη-Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, 1989. Χριστ.Βάρδα, *Αρχείο Φίλ.Δραγούμη (1890-1980)*. Ευρετήριο. Αθήνα 1989, Αρχειακά Νέα, 9, 1993, σ. 62-66 (Βιβλιοκρισία).

[14] Δώρ.Μαρκάτου, *Τα κατάλοιπα του Ιωάννη Δαμβέργη (1887-1937)*, ΓΑΚ, Αθήνα, 1996.

[15] Μιχ.Σταφυλάς, *Γιάννης Βλαχογιάννης…*, ό.π.

[16] Ν.Ε.Καραπιδάκης-Άνν.Κουλικούρδη, «Η Στιγμή Βλαχογιάννη», στο: Μαρ.Χ.Βακαλοπούλου, Ν.Ε.Καραπιδάκης (επιμ.), *Αρχειονομία. Η πρακτική των Γενικών Αρχείων του Κράτους.* Αθήνα, Βιβλιοθήκη των ΓΑΚ 37, Αθήνα 2012, σ. 19-38.

Ν.Ε.Καραπιδάκη «Η δύσκολη διοικητική ιστορία των ΓΑΚ».[17] Αυτά τα έργα σκιαγραφούν τη δράση του Βλαχογιάννη ως θεμελιώδη στην καθιέρωση των ΓΑΚ. Η έρευνα, τέλος, διαπιστώνει και τις ανυπέρβλητες γραφειοκρατικές δυσκολίες, τις προκλήσεις, ακόμη και ταπεινώσεις, που υπέστη ο Βλαχογιάννης, την πικρία με την οποία παραιτήθηκε (1937) κι έφυγε από τη ζωή, σε αυτή την πορεία για την υλοποίηση του εγχειρήματός του που -παρά τις αρχικά φιλόδοξες καταστατικές διακηρύξεις- θα παραμείνει -στις αρχές τουλάχιστον- υποχρηματοδοτούμενο, χωρίς στέγαση και ειδικευμένο προσωπικό.

Δε θα μπορούσε να παραλειφθεί και μια εξέταση των κοινωνικοπολιτιστικών συνθηκών, καθώς και των ευρύτερων πνευματικών τάσεων της προς εξέτασιν περιόδου. Οι μελέτες των Αναγνωστόπουλου και Παπαδημητρίου, καθώς και τα έργα των Δερμιτζάκη[18] και Le Goff,[19,20] παρέχουν μια κοινωνιολογική και πολιτισμική ανάλυση της σημασίας των αρχείων ως θεσμών που διασφαλίζουν τη συλλογική μνήμη και συμβάλλουν στη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας, ενώ τα τελευταία χρόνια η σχετική βιβλιογραφία για τα αρχεία έχει φτάσει σε υψηλά επίπεδα πληρότητας και ποικιλίας. Το έργο του Βλαχογιάννη συνδέεται και με τα πνευματικά ρεύματα της εποχής του και ο Γ.Κουμπουρλής[21] εξετάζει τις ιστοριογραφικές επιρροές που τον εντάσσουν στο ευρύτερο ελληνικό και ευρωπαϊκό πνευματικό πλαίσιο, παράλληλα με το ρόλο οργανισμών, όπως η Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία (1882), στη διαμόρφωση της ιστορικής συνείδησης. Στην κοινωνιολογική και πολιτισμική διάσταση, η έρευνα έχει εστιάσει στο ρόλο της αρχειοθέτησης στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης και εθνικής ταυτότητας. Η Ε.Βογλή[22] δίνει σύγχρονα μεθοδολογικά πλαίσια ανάλυσης του έργου του, καθώς και οι μελέτες των Αναγνωστόπουλου-Παπαδημητρίου[23] παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για την κοινωνική αντίληψη των αρχείων. Αυτά τα έργα πλαισιώνουν την έρευνα σε επίπεδο κοινωνικών αναγκών και πολιτιστικών αξιών που κατέστησαν επιτακτική την ίδρυση των ΓΑΚ.

---

[17] Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική ιστορία των ΓΑΚ, Η στιγμή Βλαχογιάννη*, «*Βιβλιογραφία* της *Ιστορίας* των *Ελληνικών Αρχείων*», Επετηρίδα των ΓΑΚ των ετών *1991-1992*, Αθήνα, 1993.

[18] Αθ.Δερμιτζάκη, *Συλλογές Ιστορικού Μουσείου, Ιστορίες Πολέμου στη ΝΑ Ευρώπη*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 2018.

[19] J.Le Goff-P.Nora, *Το έργο της ιστορίας*, τ. Α΄, εκδ. Ράππα, Μετάφραση: Κλαίρη Μιτσοτάχη, Αθήνα, Μάιος 1988. J.Le Goff-P.Nora, *Το έργο της ιστορίας*, τ. Β΄, εκδ. Ράππα, Μετάφραση: Κλ.Μιτσοτάχη-Ν.Σαββάτης, Αθήνα, Νοέμβριος 1983.

[20] Στο έργο *"Ιστορία και Μνήμη"* (Le Goff) καταγράφονται πρώιμες πρωτοβουλίες για τη δημιουργία ιστορικών συλλογών/θεσμών, με αναφορές σε θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με το ρόλο της μνήμης στην ιστορία.

[21] Γ.Κουμπουρλής, *Οι ιστοριογραφικές οφειλές των Σπ.Ζαμπέλιου και Κ.Παπαρρηγόπουλου: Η συμβολή Ελλήνων και ξένων λογίων στη διαμόρφωση του τρίσημου σχήματος του ελληνικού ιστορισμού (1782-1846)*, ΠΕ, 2012.

[22] Ελπ.Βόγλη, *Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Κομοτηνή, χειμερινό εξάμηνο 2013-14.

[23] Άρ.Αναγνωστόπουλος-Ν.Παπαδημητρίου, *Το παρελθόν στο παρόν* (Συλλογικό έργο), Καστανιώτης, Δεκέμβριος 2017.

Αναφορικά με τις αρχειακές θεωρίες και πρακτικές, οι μελέτες του Ν.Καραπιδάκη («Η βιβλιογραφία της ιστορίας των ελληνικών αρχείων»,[24] τα άρθρα του για την πρακτική των τεκμηρίων),[25] αναδεικνύουν τη θεωρητική και πρακτική βάση για τη διαχείριση των αρχείων στην Ελλάδα. Οι εργασίες του Καραπιδάκη παρέχουν κρίσιμες πληροφορίες για τις αρχειακές θεωρίες που επικράτησαν κατά την περίοδο ίδρυσης των ΓΑΚ και τον τρόπο που αυτές επηρέασαν τη διαχείριση και αξιοποίηση των ιστορικών τεκμηρίων. Αξιοποιούνται άρθρα του[26] για την επιλογή και εκκαθάριση των αρχείων που παρέχουν ουσιώδη θεωρητικά και πρακτικά εργαλεία σχετικά με τις αρχικές αρχειακές πρακτικές και τις μεθόδους τεκμηρίωσης στη χώρα. Παράλληλα, στον Rand.C.Jimerson, «Archives Power»[27] εξετάζεται το πώς τα αρχεία επηρεάζουν τη συλλογική μνήμη και την κοινωνική δικαιοσύνη και συνείδηση, ενώ στους T.Cook-J.M.Schwartz, «Archives, Records and Power»[28] προσφέρεται θεωρητική ανάλυση για τη δύναμη των αρχείων στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης.

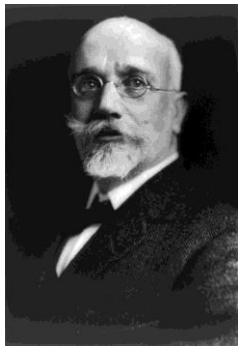

Για την πολιτικοκοινωνική ιστορία της Ελλάδας, τις προκλήσεις και τις αντιπαραθέσεις που υπήρξαν τη δεδομένη χρονική περίοδο, αξιοποιείται βιβλιογραφία με αξιοσημείωτο βάθος και εύρος σχετικά με την ιστορική συγκυρία της περιόδου Βενιζέλου, με σύνοψη των πολιτικοκοινωνικών μεταβολών της περιόδου, εστιάζοντας περισσότερο στο ρόλο και τη στρατηγική σκέψη του Βενιζέλου, τον Εθνικό Διχασμό και τις επιπτώσεις του στην κοινωνικοπολιτική ζωή της Ελλάδας. Οι αναφορές στα κοινωνικοπολιτικά αφηγήματα που προέκυψαν γύρω από το αρχειακό κίνημα υπάρχουν σε άρθρα, όπως "Η «ανακάλυψη των αρχείων» τον 19ο αιώνα",[29] πώς τα αρχεία συνδέθηκαν με την εθνική οικοδόμηση, στο έργο του Δ.Δημητρόπουλου,[30] για τη χρήση της ιστορίας και

[24] Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική ιστορία…*, ό.π.

[25] Ν.Ε.Καραπιδάκης, «Η πρακτική των τεκμηρίων Ι», *Τα Ιστορικά*, 19, τχ. 37, 2002, σ. 283-300. «Η πρακτική των τεκμηρίων ΙΙ», *Τα Ιστορικά*, 20, τχ. 38, 2003, σ. 5-27. «Η πρακτική των τεκμηρίων ΙΙΙ», *Τα Ιστορικά*, 20, τχ. 39, 2003, σ. 379-401.

[26] στο: «Η βιβλιογραφία της ιστορίας των ελληνικών αρχείων» και τα επιμέρους άρθρα του στις εκδόσεις «Τα Ιστορικά». Ν.Ε.Καραπιδάκης, *«Η πρακτική…»*, ό.π.

[27] R.C.Jimerson, *Archives Power: Memory, Accountability, and Social Justice*, ALA Editions, January 1, 2009.

[28] T.Cook-J.M.Schwartz, *Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory*, Article in Archives and Museum Informatics, Archival Science 2: 1-19.3.2002. Διαθέσιμο εδώ: https://www.researchgate.net/publication/314677622_Archives_records_and_power_The_making_of_modern_memory?enrichId=rgreq-d06652fca1f335a25b982aba3aa2e406-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMxNDY3NzYyMjtBUzo5MjkxNzM2NTI2NDM4NDJAMTU5ODU0MzY3MDgzNQ%3D%3D&el=1_x_3&_esc=publicationCoverPdf (προσπελάσιμο: 3.11.2024)

[29] "Η «ανακάλυψη των αρχείων» τον 19ο αιώνα. Οι συναφείς επιστήμες", Αρχαιολογία, 89, 2003, Ν.Ε.Καραπιδάκης, σ. 27-35.

[30] Δημ.Δημητρόπουλος (Επιμ.), *Πώς γράφτηκε η ιστορία της επανάστασης του 1821*, ΕΦΣΥΝ, Αθήνα, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2021.

των αρχείων για τη νομιμοποίηση αφηγημάτων της Επανάστασης του 1821. Οι προκλήσεις του αρχειακού κινήματος, οι γραφειοκρατικές δυσκολίες, συζητούνται και στο έργο του Ν.Ε.Καραπιδάκη «Το Εθνικό Δίκτυο Αρχείων»,[31] οι αντιπαραθέσεις σχετικά με αρχειακό υλικό («Η Πρακτική των Τεκμηρίων Ι-ΙΙ-ΙΙΙ»),[32] οι κοινωνικές στάσεις απέναντι στα αρχεία και την ιστορία (στο έργο του Τ.Παναγόπουλου «Τα ψιλά γράμματα της Ιστορίας»).[33]

Συμπληρώνεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση με αναφορά στις συνεισφορές δωρητών και συνεργατών, στο κοινωνικό προφίλ και τα κίνητρά τους, με έργα που αναλύουν τη σημασία και το ρόλο της συλλογικής μνήμης και ταυτότητας και διερευνούν το ρόλο της πολιτιστικής μνήμης στην ιστορική συνείδηση, ενώ το «Les Lieux de Mémoire» (P.Nora)[34] προσφέρει θεωρητικό υπόβαθρο και αναφέρεται στους χώρους μνήμης και πώς αυτοί συμβάλλουν στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Η βιβλιογραφία περιέχει και τις σύγχρονες ιστοριογραφικές προοπτικές, με σύγχρονες αναφορές για την κληρονομιά του Βλαχογιάννη στο έργο λ.χ. του Β.Δρακόπουλου «Μετεπαναστατικές Ιστορίες»[35] με απροσδόκητα ευρήματα από τα αρχεία. Το αρχειακό όραμα, επιπλέον, των αρχών του 20ού αιώνα συνεχίζει να επηρεάζει τη σύγχρονη ιστοριογραφία και θα παραπέμψουμε στο έργο των Άνν.Φραγκουδάκη-Θάλ.Δραγώνα[36] για τον εθνικισμό στην εκπαίδευση.

---

[31] Ν.Ε.Καραπιδάκης, «Το εθνικό δίκτυο αρχείων», στο: *Αρχεία και αρχειακοί ένας ιστός.* Συμπόσιο αρχειονομίας, Κέρκυρα, 11-13.10.1991, Κέρκυρα-Αθήνα, Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, 1992, σ. 21-36.

[32] Ν.Ε.Καραπιδάκης, *«Η πρακτική…»*, ό.π.

[33] Θεόδ.Παναγόπουλος, *Τα ψιλά γράμματα της ιστορίας*, ΕΝΑΛΙΟΣ, Αθήνα, Απρίλιος [2]2009.

[34] P.Nora, *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*, *Representations*, αρ. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. (Spring, 1989), σ. 7-24. Διαθέσιμο εδώ: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH230/PierreNora.pdf (προσπελάσιμο: 19.11.2024).

[35] Βαγγ.Ν.Δρακόπουλος, Μετεπα*ναστατικές ιστορίες Ι - Αναπάντεχες συναντήσεις με τις πηγές 1831-1862*, Αθήνα, 2018.

[36] Άνν.Φραγκουδάκη-Θάλ.Δραγώνα, *Τι είν' η πατρίδα μας*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Φεβρουάριος 1997.

Κεφάλαιο 3

Μεθοδολογία Έρευνας

Η μεθοδολογία της έρευνας είναι δευτερογενής, δηλαδή στηρίζεται σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές που έχουν δημιουργηθεί από άλλους, όπως Αρχεία του Κράτους, άρθρα, βιβλία, συνεντεύξεις, αφιερώματα. Αξιοποιήθηκαν, παράλληλα, με ποιοτικό τρόπο οι ερμηνείες των ανθρώπων που ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο ζήτημα και στηρίχτηκαν σε πρωτογενές και δευτερογενές υλικό. Στηρίζεται σε ένα πλαίσιο που συνδυάζει ιστορικές και αρχειακές μεθόδους, καθώς και ποιοτικού τύπου ερμηνεία, με στόχο τη διερεύνηση της ίδρυσης των Γενικών Αρχείων του Κράτους το 1914, τη συμβολή του Ιω.Βλαχογιάννη και τις κοινοβουλευτικές συζητήσεις του 1920. Αξίζει να αναφερθεί ότι έχουν ληφθεί υπόψιν οι διαφορετικές θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις του εν λόγω υλικού.

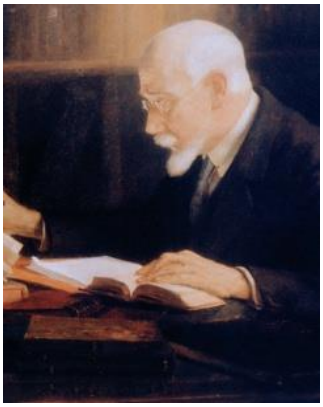

Η αρχειακή έρευνα, που περιλαμβάνει τη συστηματική μελέτη πρωτογενών πηγών, αποτελεί τη βάση της μεθοδολογίας. Τα Πρακτικά της Βουλής[37] και οι ψηφιοποιημένες συλλογές των ΓΑΚ[38] προσφέρουν πρωτογενές υλικό, όπως επίσημα έγγραφα, επιστολές, προσωπικά αρχεία των Ελ.Βενιζέλου[39]-Ιω.Βλαχογιάννη και επίσημες καταγραφές από συνεντεύξεις, άρθρα εφημερίδων-περιοδικών,[40] νόμους,[41] πρακτικά συνεδριάσεων.[42] Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην αρχειακή συλλογή του Ιω.Βλαχογιάννη, η οποία περιλαμβάνει τεκμήρια που

[37] Από ΙΘ' κοινοβουλευτική περίοδο, Β΄ Σύνοδο, της ΑΔ' Συνεδρίασης, της 11ης Φεβρουαρίου 1914 ως την ΙΘ' κοινοβουλευτική περίοδο, Γ΄ Σύνοδο, της 69ης Συνεδρίασης, της 17ης Δεκεμβρίου 1914. Από Κ' κοινοβουλευτική περίοδο, Δ΄ Σύνοδο, της ΚΕ' Συνεδρίασης, της 16ης Ιανουαρίου 1920 ως την Κ' κοινοβουλευτική περίοδο, Δ΄ Σύνοδο, της Π΄ Συνεδρίασης, της 15ης Οκτωβρίου 1920.

[38] Ψηφιοποιημένη αρχειακή συλλογή Βλαχογιάννη. Διαθέσιμη στο: http://arxeiomnimon.gak.gr/search/index.html?q=%CE%93%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82+%CE%92%CE%BB%CE%B1%CF%87%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82 (προσπελάσιμο: 10.7.2024).

[39] Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελ.Κ.Βενιζέλος». Διαθέσιμο στο: https://venizelosarchives.gr/ (προσπελάσιμο: 25.11.2024).

[40] Ψηφιοποιημένη βιβλιοθήκη ΒτΕ, Εφημερίδες και Περιοδικά. Διαθέσιμο στο: https://library.parliament.gr/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%92%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7/%CE%95%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AC (προσπελάσιμο: 3.11.2024).

καταγράφουν τη σκέψη και τις ενέργειες του ίδιου σχετικά με τη διατήρηση της εθνικής μνήμης (Βλαχογιάννης, *Άπαντα*, και Ψηφιακή Αρχειακή Συλλογή ΓΑΚ), για να κατανοήσουμε την οπτική του για τις ιστορικές συνθήκες και τις πολιτικές παραμέτρους της εποχής.

Η ιστορική ανασκόπηση προσφέρει το απαραίτητο πλαίσιο για την κατανόηση των γεγονότων και της εποχής. Δευτερογενείς πηγές, όπως ιστορικά βιβλία, επιστημονικά άρθρα, βιογραφίες σημαντικών προσωπικοτήτων της εποχής, π.χ. το έργο των Θ.Βερέμη,[43] Δερτιλή,[44] Θαν.Διαμαντόπουλου,[45] της Βιχελμ.Ζάχου,[46] παρέχουν πληροφορίες για τη διαμόρφωση της κοινωνικοπολιτικής σκηνής στις αρχές του 20ού αιώνα. Επίσης, το έργο του Ν.Ε.Καραπιδάκη (*Η διοικητική ιστορία των ΓΑΚ*) εμπλουτίζει τη μελέτη με τεχνικές και θεσμικές λεπτομέρειες για τη συγκρότηση και λειτουργία των αρχείων.

Η ποιοτική ανάλυση επικεντρώνεται στη θεματική ανάλυση των κειμένων, εξετάζοντας τα μοτίβα που αναδύονται από τα πρακτικά της ΒτΕ και τις υπόλοιπες πηγές. Στο πλαίσιο αυτό, οι μέθοδοι των Fr.X.Blouin-W.G.Rosenberg[47] καθοδηγούν την προσέγγιση της αρχειακής ανάλυσης, εστιάζοντας στη σημασία της καταγραφής και διαχείρισης της μνήμης. Η κατανόηση των πολιτικών συζητήσεων στη Βουλή το 1920 βασίζεται σε μια ερμηνευτική προσέγγιση, με έμφαση στις κοινωνικές και πολιτικές αντιλήψεις της εποχής, όπως αναλύεται εναργώς από τους J.Le Goff-P.Nora.[48,49] Η ερμηνευτική προσέγγιση αξιοποιείται -πέρα από τις κοινωνικοπολιτικές συζητήσεις στη Βουλή του 1920- στη μελέτη απόψεων, αντιδράσεων και προσδοκιών των εμπλεκομένων πολιτικών και προσωπικοτήτων, ιδίως των Ελ.Βενιζέλου-

---

[41] Ιδρυτικός νόμος N.380/1914 *«Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους»*, διαθέσιμο εδώ: http://www.archives.gak.gr/org/legi/diaf/idrytikos-1914.jpg?img=/appdata/usertexts/images/nomos-idrytikos-1914-00001.jpg (προσπελάσιμο: 19.12.2024).

[42] Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων. Κοινοβουλευτικά Πρακτικά. Διαθέσιμο στο: https://library.parliament.gr/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%92%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD/%ce%ba%ce%bf%ce%b9%ce%bd%ce%bf%ce%b2%ce%bf%cf%85%ce%bb%ce%b5%cf%85%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%cf%80%cf%81%ce%b1%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac (προσπελάσιμο: 27.12.2024).

[43] Θάν.Βερέμης, *Ελευθέριος Βενιζέλος…*, ό.π..

[44] Γ.Β.Δερτιλής, *Ιστορία του ελληνικού κράτους, 1830-1920*, τ. 1-2, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014. Γ.Β.Δερτιλής, *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1750-2015*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2019.

[45] Θαν.Διαμαντόπουλος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως πλαστουργός ιστορίας. Ο άνθρωπος, ο θρύλος, το πολιτικό αποτύπωμα*, Πατάκης, Αθήνα, 2024.

[46] Βιχ.Ζάχου, *Αρχεία και Πολιτισμικές Αναγνώσεις*, εκδόσεις Οσελότος, Αθήνα 2020.

[47] Fr.X.Blouin-W.G.Rosenberg. *Processing the Past: Contesting Authority in History and the Archives*, Oxford University Press, New York, 2011.

[48] J.Le Goff, *Ιστορία και μνήμη*, Νεφέλη, Αθήνα, 1998.

[49] J.Le Goff- P.Nora, *Το έργο…*, ό.π. P.Nora, *Between Memory…*, ό.π.

Ιω.Βλαχογιάννη, για να κατανοηθούν οι εκπεφρασμένες αντιλήψεις, ενστάσεις και πολεμική παράλληλα με τις αιτίες υποστήριξης ή αντίθεσης για τα ΓΑΚ.

Τέλος, όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διαφορετικά συμπεράσματα, ανάλογα με την προσέγγιση που ακολουθεί ο κάθε ερευνητής. Η παρούσα έρευνα κινήθηκε γύρω από κριτικά ερωτήματα. Ποιος κρατάει τα αρχεία,[50] οι ισχυροί ή οι άνθρωποι που δεν έχουν φωνή στην ιστορία; Οι τελευταίοι εκπροσωπούνται στα αρχεία; Αυτά βοηθούν στην αναπαραγωγή της γνώσης ή της φωνής των ισχυρών; Οι φωνές των από τα κάτω ακούγονται στα αρχεία; Είναι η αλήθεια ή απλώς είναι μια φωτογραφία, μια αναπαράσταση, της άρχουσας τάξης του 1914 ή του 1920; Ο Βλαχογιάννης δίνει φωνή στον απλό λαό ή δουλεύει για την αναπαραγωγή του συστήματος;[51] Ο Βλαχογιάννης και οι φορείς (actors), τα υποκείμενα της έρευνας, βοηθούν σε αυτό ή επισπεύδουν διαδικασίες κοινωνικοπολιτικές σύμφωνες με το ιστορικό πλαίσιο; Προχωρά η ιστορική έρευνα ή είναι άλλος ένας τρόπος του κυρίαρχου συστήματος να δικαιώσει τον εαυτό του, έστω και με μια προβιά «Ελληνισμού»;

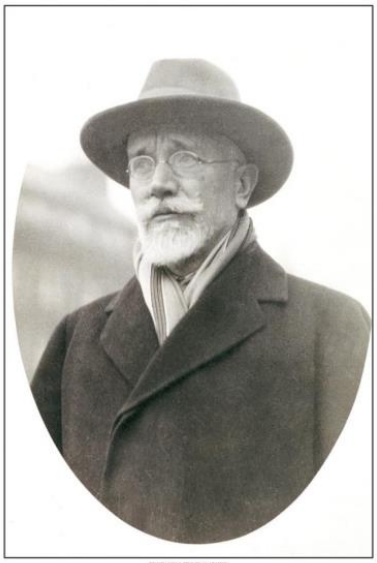

[50] Τα αρχεία είναι κοινωνικές κατασκευές και η προέλευσή τους έγκειται στις ανάγκες πληροφόρησης και τις κοινωνικές αξίες κυβερνώντων-κυβερνήσεων-επιχειρήσεων-ενώσεων-ατόμων που τις ιδρύουν και συντηρούν. Παρά τις αλλαγές στη φύση-τις χρήσεις-την ανάγκη διατήρησης των αρχείων, αυτά ανέκαθεν αφορούν την εξουσία, τη διατήρησή της, τη δύναμη του παρόντος να ελέγχει αυτό που είναι/υπάρχει και θα είναι για τη δύναμη της ανάμνησης έναντι της λήθης. T.Cook-J.M.Schwartz, *Archives,…*, ό.π., σελ. 3.

[51] Δημ.Τσάκωνας, «Κοινωνιολογία του Βλαχογιάννη», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης…*, ό.π., σελ. 167-168.

Κεφάλαιο 4

Ιστορικό και Θεσμικό Πλαίσιο των Γενικών Αρχείων του Κράτους (1914)

1. Η πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην Ελλάδα στις αρχές του 20ού αιώνα

Η Ελλάδα στις αρχές του 20ού αιώνα βρίσκεται σε μια κρίσιμη μεταβατική φάση. Η χώρα προσπαθεί να εδραιώσει την εθνική της ταυτότητα, ενώ αντιμετωπίζει προκλήσεις που αφορούν την κοινωνική συνοχή, την πολιτική σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από τον αγώνα για εδαφική επέκταση, ενίσχυση της διοικητικής οργάνωσης και διαμόρφωση σύγχρονων κρατικών δομών.

Το πολιτικό σκηνικό είναι έντονα διχαστικό. Η εμφάνιση νέων ηγετικών προσωπικοτήτων, όπως ο Ελ.Βενιζέλος, φέρνει ανανεωτική πνοή. Κοινωνικά, η Ελλάδα βιώνει έντονες ανισότητες, καθώς η αστική τάξη και το νεοσύστατο προλεταριάτο αναδύονται ως σημαντικές δυνάμεις. Η αγροτική οικονομία κυριαρχεί και οι πόλεις αναπτύσσονται σταδιακά. Η μετανάστευση κυρίως προς τις ΗΠΑ αποτελεί διέξοδο για χιλιάδες Έλληνες.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από ελπίδες και προκλήσεις, καθώς η Ελλάδα επιδιώκει να ισορροπήσει μεταξύ παράδοσης και εκσυγχρονισμού, προετοιμάζοντας το έδαφος για τον Εθνικό Διχασμό που θα ακολουθήσει.

Οι αντιπρόσωποι των Βαλκανικών Συμμάχων (Βουλγαρίας, Ελλάδας, Μαυροβουνίου και Σερβίας) εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος) στη Διάσκεψη του Λονδίνου (1912-1913). Καθιστοί (από αριστερά): Στόγιαν Νοβάκοβιτς (Σερβία), Ελ.Βενιζέλος (Ελλάδα), Στόγιαν Ντάνεφ (Βουλγαρία) και Λάζαρ Μιγιούσκοβιτς (Μαυροβούνιο). Όρθιοι (από αριστερά): Στέφ.Σκουλούδης (Ελλάδα), Γεώ.Στρέιτ (Ελλάδα), Αντρα Νίκολιτς (Σερβία), Λ. Βόινοβιτς (Μαυροβούνιο), Ιω.Γεννάδιος (Ελλάδα), Μιχαήλ Μαντζάροφ (Βουλγαρία), Γιόβο Πόποβιτς (Μαυροβούνιο), Στέφαν Πάπρικοφ (Βουλναρία).

2. Η Αναγκαιότητα Θεσμοθέτησης των Αρχείων

Η πρόκληση πριν το 1914

> *Πίσω από την «οργανωμένη» εικόνα [των Αρχείων] υπάρχει μια θλιβερή προϊστορία που αποκαλύπτει «την παντελή έλλειψη αρχειακής συνείδησης στην Ελλάδα που έχει φτάσει μέχρι την καταστροφή πολύτιμου αρχειακού υλικού», αρχής γενομένης από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Αρχεία που παραδίδονται χύδην σε τσουβάλια και καταστροφή υλικού το οποίο είναι αναντικατάστατο, διότι, όπως υπογραμμίζουν οι κυρίες Παππά και Σάρρα, «το αρχείο είναι μοναδικό».*[52]

Η έλλειψη οργανωμένης αρχειακής διαχείρισης πριν το 1914 είναι καταγεγραμμένη στην ιστορία των ΓΑΚ, καθώς ελάχιστα, δειλά, βήματα έχουν γίνει ως τότε και αποσπασματικές απόπειρες για περισυλλογή και οργάνωση του αρχειακού υλικού και των δημοσίων αρχείων. Το 1882 γίνεται το πιο οργανωμένο βήμα από την ίδρυση του Ελληνικού βασιλείου με την ίδρυση της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος (Ι.Ε.Ε.Ε.), νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου,[53] που στόχο έχει *«τὴν περισυναγωγὴν ιστορικῆς καὶ εθνολογικῆς ὕλης καὶ ἀντικειμένων συντελούντων εἰς διαφώτισιν τῆς μέσης καὶ νεωτέρας ἱστορίας καὶ φιλολογίας, τοῦ βίου τῆς γλώσσης τοῦ ελληνικοῦ λαοῦ καὶ σύστασιν Μουσείου καὶ Ἀρχείου περιλαμβάνοντα τὰ τοιαῦτα μνημεῖα τοῦ ἐθνικοῦ βίου»*.[54]

Από τα μέσα του 19ο αιώνα,[55] αιώνα ανάπτυξης των φυσικών επιστημών και της μηχανικής, παρατηρείται στην Ευρώπη μια αυξητική τάση και για την ιστορική και αρχειοδιφική έρευνα, ιστορικοί-αρχειονόμοι καταλαμβάνουν αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ο ίδιος εννοιολογικός και μεθοδολογικός χώρος.[56] Η Ελλάδα -με τα όποια

---

[52] Λαμπρ.Κουζέλη, «1914-2014: 100 χρόνια Γενικά Αρχεία του Κράτους», *Το Βήμα*, 01.11.2014. Διαθέσιμο εδώ: https://www.tovima.gr/2014/11/01/books-ideas/1914-2014-100-xronia-genika-arxeia-toy-kratoys/ (προσπελάσιμο: 8.12.2024).

[53] Ιδρυτικά μέλη εκπρόσωποι επιστημών-γραμμάτων-τεχνών (Τιμολ.Φιλήμων-Νικ.Πολίτης-Σπυρ.Λάμπρος-Δημ.Καμπούρογλου-Μπ.Άννινος-Αντ.Μηλιαράκης-Γ.Δροσίνης, κ.ά.). Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, διαθέσιμο εδώ: https://www.nhmuseum.gr/poioi-eimaste/i-istoriki-kai-ethnologiki-etaireia-tis-ellados (προσπελάσιμο: 22.12.2024)

[54] ΓΑΚ, Ιστορικό, διαθέσιμο εδώ: http://www.gak.gr/index.php/el/menu-el/poioi-eimaste/istoriko-gak (προσπελάσιμο: 21.12.2024)

[55] Και για έναν αιώνα.

[56] Fr.X.Blouin-W.G.Rosenberg. *Processing*…, ό.π., σελ. 6.

προβλήματα και προσκόμματα- δε θα μπορούσε να λείπει από τη χορεία αυτή. Το ενδιαφέρον στρέφεται, αρχικά κι εύλογα, στο αρχαίο παρελθόν και προοιωνίζεται τις επιλογές, το περιεχόμενο και τον προσανατολισμό του αρτιπαγούς ελληνικού κράτους.

Αυτό με τα μνημεία και τις αρχαιότητές του έχει υποστεί τεράστια αιμορραγία από την «αυθαίρετη και ανίερη χρήση και διαρπαγή… και γενικά την καταπάτηση των μαρτυριών της αρχαίας ιστορίας κατά τις ξενικές κατοχές του ελληνικού χώρου»,[57] χωρίς να παραγνωρίζεται το γεγονός της φθοράς ή καταστροφής των αρχαιοτήτων και από τους γηγενείς, προτεραιοποιώντας την άμεση λήψη μέτρων για την προστασία τους. Δε συμβαίνει το ίδιο και με τα βυζαντινά μνημεία που κατά τα πρώτα βήματα του απελευθερωμένου κράτους αγνοούνται ή περιφρονούνται ακόμη κι από τον πρώτο διορισθέντα Διευθυντή (1837-1844) Ιάκ.Ρίζο Νερουλό και τον Γραμματέα (1837-1851) Αλ.Ρίζο Ραγκαβή της αρτισύστατης «Αρχαιολογικής Εταιρείας της Ελλάδος» (1837).

Αυτή η αντιμετώπιση αλλάζει λόγω γερμανικού και ρωσικού ενδιαφέροντος, αρχικά, και, κατόπιν, γαλλικού και ελληνικού,[58] ενώ δε λείπει και η μεγάλη ιδιωτική πρωτοβουλία προς αυτή την κατεύθυνση,[59] καθώς και η ένταξη των εκπαιδευτικών κάθε βαθμίδας στην έρευνα πηγών μεσαιωνικής ή νεώτερης ιστορίας με προτροπή του Υπ.Παιδείας (1863)[60] -με πενιχρά αποτελέσματα παρά τις προσδοκίες λόγω των μη ταξινομημένων κι ενοποιημένων αντίστοιχων τμημάτων περισυλλογής αρχειακού υλικού.[61] Όλη αυτή η κινητοποίηση, ωστόσο, και το ενδιαφέρον, οι θέσεις για την εθνική συνέχεια -συμπεριλαμβανομένης και της βυζαντινής περιόδου για τη σύνδεση της αρχαιότητας με το παρόν- και οι εθνικές προσδοκίες που παγιώνονται σε πιο ξεκάθαρα καθορισμένα -ακόμα και αμφισβητούμενα- ίχνη,[62] τονώνουν το εθνικό φρόνημα, καταδεικνύουν την αδιάλειπτη συνέχεια του Ελληνισμού και συμβάλλουν στην αυτοσυνειδησία κι αυτοπεποίθηση του λαού που ζει με την ανάμνηση του αγώνα της ελευθερίας εναργή παρά τα πάμπολλα βήματα που απαιτούνται να γίνουν ακόμη προς την εθνική ολοκλήρωση.

Εγείρονται, παράλληλα, ζητήματα διαγωγής ή και αχαριστίας των ξένων,[63] ανακινείται μια συζήτηση για το ηθικό ζήτημα της δαπάνης τεραστίων ποσών για την

[57] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 21.
[58] Στο ίδιο, σελ. 21-23/30. Χοπφ-Μουστοξύδης-Ζαμπέλιος-Παπαρρηγόπουλος-Λάμπρος-Buchon-Mézières-Heuzey-Uspenskij, κλπ.
[59] Στο ίδιο, σελ. 24.
[60] Στο ίδιο, σελ. 23/34/51.
[61] Εθνική Βιβλιοθήκη/Ελεγκτικό Συνέδριο/Γραμματείες/Βουλή των Ελλήνων Αρχειοφυλακεία... ΓΑΚ, Ιστορικό, διαθέσιμο εδώ: http://www.gak.gr/index.php/el/menu-el/poioi-eimaste/istoriko-gak.
[62] Const.Güthenke, *Placing Modern Greece, The Dynamics of Romantic Hellenism, 1770-1840* (Classical Presences), Oxford University Press, New York, 2008, σελ. 150.
[63] Ed.Le Barbier/Tissendorf/H.Stanhope-Freeman. Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 35-36.

αγορά αρχείων ή για την ειλικρίνεια των προθέσεων της αρχειοδιφικής και ιστορικής έρευνας.[64] Υπάρχουν αμέτρητες περιπτώσεις καταστροφής και διαρπαγής των αρχείων είτε λόγω ελλιπούς επιτήρησης είτε λόγω εκμετάλλευσης της άγνοιας, της ευπιστίας ή της απληστίας των γηγενών,[65] προκειμένου να αυξήσουν ίδια κέρδη ή κάνοντας απλώς «εκ βαθέων ασκήσεις εγωκεντρισμού».[66]

Όλα τα παραπάνω λειτουργούν ευεργετικά στην ελληνική[67] αρχειοδιφική έρευνα, κυρίως σε βιβλιοθήκες Μονών, Μοναστηριών και -αναφορικά με τα Ιόνια Νησιά- σε οργανωμένα αρχειοφυλακεία,[68] καθιστώντας σαφή την ανάγκη για έρευνα των αρχείων εντός και εκτός του ελληνικού βασιλείου[69] με περιεχόμενο όχι αποκλειστικά βυζαντινού ή μεταβυζαντινού ενδιαφέροντος, αλλά και συγχρόνου των αρχειοδιφών κι ιστορικών[70] ή ατόμων ποικίλων ιδιοτήτων με ανάλογες ανησυχίες,[71] ακόμη και μοναχών-αρχειοδιφών.[72]

> *«Τὰ ἀρχεῖα τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνα ἀπὸ χρόνο σὲ χρόνο, καθὼς θέριευε ἡ γραφειοκρατεία, θεωροῦνταν τόσο περιττά, ποὺ σιγὰ σιγὰ ἐκτοπίζονταν καὶ μεταστεγάζονταν ἀπὸ ἀποθήκη σ' ἀποθήκη γιὰ νὰ καταλήξουν τελικὰ στὸ κάρρο τῆς Δημαρχίας ἢ στὸν ἐργολάβο τῶν ἀπορριμμάτων, ἀφοῦ προηγούμενα "εἶχε ἐξαντληθεῖ ἡ ἁρμοδιότητα τῶν ποντικῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους."»*
>
> Μιχάλης Σταφυλάς,
> *Γιάννης Βλαχογιάννης, Ο αρματολός των νεοελληνικών Γραμμάτων*,
> Νεοελληνικά Αφιερώματα Ι, Έκδ. Ιδιωτική, Σεπτέμβριος 1972, σελ. 6.

ή θρησκευτικών- λαμβάνει άμεσα μέτρα προστασίας κειμηλίων, χειρογράφων και αρχείων, με τη σκέψη της σωτηρίας των εθνικών θησαυρών από οποιαδήποτε κακόβουλη ενέργεια εκπατρισμού ή διαρροής προς το εξωτερικό με απώτερο στόχο και

[64] St.Gourgouris, *Dream Nation, Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*, Stanford University Press, Stanford, California, 2021, σελ. 128-9. Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 36.
[65] Στο ίδιο, σελ. 36.
[66] π.χ. Chateaubriand. St.Gourgouris, ό.π., σελ. 129.
[67] Υπάρχουν Έλληνες με επίγνωση της αξίας των αρχείων ασχέτως της παρουσίας ξένων επιστημόνων. Στο ίδιο, σελ. 37.
[68] Γ.Κρεμμύδης/Ιωαννίτης/Ιστορική Σχολή Κερκύρας-Ανδρ.Μουστοξύδης. Στο ίδιο, σελ. 36-37.
[69] Μουστοξύδης-Ερμ.Λούντζης-Παν.Χιώτης-Κων.Σάθας-Π.Λάμπρος-Β.Μυστακίδης-Πέ.Παπαγεωργίου-Παν.Πουλίτσας-Ν.Βέης, κ.ά. σε Ευρώπη, Κωνσταντινούπολη-Πατριαρχείο, Μ.Ανατολή, Μ.Ασία, και αλλού. Στο ίδιο, σελ. 38-43.
[70] Ιω.Φιλήμων-Α.Χατζηαναργύρου.
[71] Κων.Νικόδημος-Αλέξ.Μανσόλας-Μ.Λαμπρυνίδης…
[72] αρχιμανδρίτης Κύριλλος, Θεοδώρητος, κλπ. Στο ίδιο, σελ. 43-44.

την αποκατάσταση της φήμης[73] του ελληνισμού στην Ευρώπη.[74] Λόγιοι κι ερευνητές[75] συνδράμουν δυναμικά και πολυεπίπεδα σε αυτή την προσπάθεια -που διαρκεί δεκαετίες-, προκειμένου να ενταθεί η συστηματική αρχειακή έρευνα και να ξεκινήσει η δημοσίευση των αντίστοιχων κειμένων, για να συμβαδίσουν έτσι με την υπόλοιπη Ευρώπη.

> Εξομολογείται ο συλλογέας Ι.Λαμπρίδης:[76] *«Μετὰ πλείστων κόπων καὶ μόχθων... κατώρθωσα νὰ συλλέξω... ἔγγραφα εἴτε εἰς κώδικας διαφόρων χριστιανικῶν κοινοτήτων... καὶ χειρόγραφα εἰς γωνίας καὶ σκότη ἐρριμμένα καὶ θύματα ὀκνηρίας καὶ λήθης κινδυνεύοντα ν' ἀποβῶσι».*

Καταγράφεται συστηματικά το περιεχόμενο βιβλιοθηκών και όλων των επαρχιακών ιδρυμάτων με παλαιά βιβλία και αρχεία -ακόμη και στις μετέπειτα προσαρτημένες περιοχές του Ελληνικού Κράτους, Θεσσαλία-Ήπειρο (1881)/Μακεδονία (1912-13). Ωστόσο, όλη αυτή η εκστρατεία διάσωσης των χειρογράφων -με νομοθετικά ή μη μέτρα- περιορίζεται όχι σπάνια στην απλή συσσώρευση χειρογράφων ή «περγαμηνών» χωρίς περαιτέρω φροντίδα ή μέριμνα για οτιδήποτε.[77]

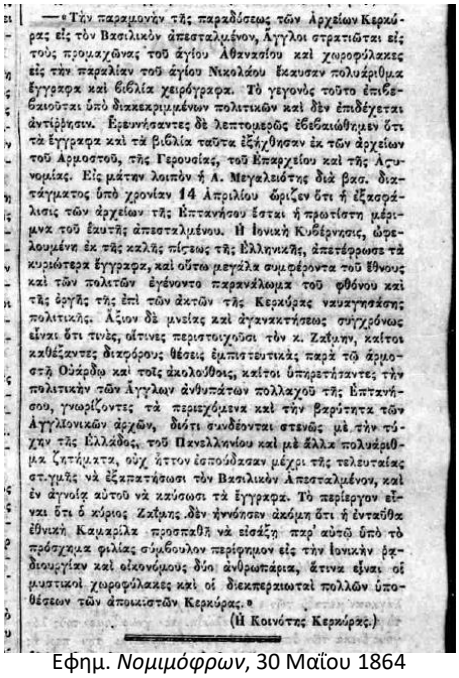
—«Τὴν παραμονὴν τῆς παραδόσεως τῶν Ἀρχείων Κερκύρας εἰς τὸν Βασιλικὸν ἀπεσταλμένον, Ἄγγλοι στρατιῶται εἰς τοὺς προμαχῶνας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου καὶ χωροφύλακες εἰς τὴν παραλίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου ἔκαυσαν πολυάριθμα ἔγγραφα καὶ βιβλία χειρόγραφα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ διακεκριμμένων πολιτικῶν καὶ δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρησιν. Ἐρευνήσαντες δὲ λεπτομερῶς ἐβεβαιώθημεν ὅτι τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ βιβλία ταῦτα ἐξήχθησαν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἀρμοστοῦ, τῆς Γερουσίας, τοῦ Ἐπαρχείου καὶ τῆς Ἀσυνομίας. Εἰς μάτην λοιπὸν ἡ Α. Μεγαλειότης διὰ βασ. διατάγματος ὑπὸ χρονίαν 14 Ἀπριλίου ὥριζεν ὅτι ἡ ἐξασφάλισις τῶν ἀρχείων τῆς Ἑπτανήσου ἔσται ἡ πρωτίστη μέριμνα τοῦ ἑαυτῆς ἀπεσταλμένου. Ἡ Ἰονικὴ Κυβέρνησις, ὠφελουμένη ἐκ τῆς καλῆς πίστεως τῆς Ἑλληνικῆς, ἀπετέφρωσε τὰ κυριώτερα ἔγγραφα, καὶ οὕτω μεγάλα συμφέροντα τοῦ ἔθνους καὶ τῶν πολιτῶν ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ φθόνου καὶ τῆς ὀργῆς τῆς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Κερκύρας ναυαγησάσης πολιτικῆς. Ἄξιον δὲ μνείας καὶ ἀγανακτήσεως συγχρόνως εἶναι ὅτι τινὲς, οἵτινες περιστοιχοῦσι τὸν κ. Ζαΐμην, καίτοι καθέξαντες διαφόρους θέσεις ἐμπιστευτικὰς παρὰ τῷ ἁρμοστῇ Οὐάρδῳ καὶ τοῖς ἀκολούθοις, καίτοι ὑπηρετήσαντες τὴν πολιτικὴν τῶν Ἄγγλων ἀνθυπάτων πολλαχοῦ τῆς Ἑπτανήσου, γνωρίζοντες τὰ περιεχόμενα καὶ τὴν βαρύτητα τῶν Ἀγγλιονικῶν ἀρχῶν, διότι συνδέονται στενῶς μὲ τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Πανελληνίου καὶ μὲ ἄλλα πολυάριθμα ζητήματα, οὐχ ἧττον ἐσπούδασαν μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς νὰ ἐξαπατήσωσι τὸν Βασιλικὸν Ἀπεσταλμένον, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ νὰ καύσωσι τὰ ἔγγραφα. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ὁ κύριος Ζαΐμης δὲν ἠνώησεν ἀκόμη ὅτι ἡ ἐνταῦθα ἐθνικὴ Καμαρίλα προσπαθῇ νὰ εἰσάξῃ παρ' αὐτῷ ὑπὸ τὸ πρόσχημα φιλίας σύμβουλον περίφημον εἰς τὴν Ἰονικὴν ῥᾳδιουργίαν καὶ οἰκονόμους δύο ἀνθρωπάρια, ἅτινα εἶναι οἱ μυστικοὶ χωροφύλακες καὶ οἱ διεκπεραιωταὶ πολλῶν ὑποθέσεων τῶν ἀποικιστῶν Κερκύρας.»

(Ἡ Κοινότης Κερκύρας.)

Εφημ. *Νομιμόφρων*, 30 Μαΐου 1864

Σε συνάρτηση με αυτό, δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε και την παντελή έλλειψη στοιχειώδους υποδομής για τα κρατικά αρχεία, δηλ. την ανυπαρξία ειδικού και μόνιμου[78] υπαλλήλου (με ειδική γνώση του αντικειμένου και απαιτούμενη εμπειρία) και χώρου ικανού να τα δεχτεί και να τα προστατεύσει ή να τα διαθέσει προς μελέτη στον εκάστοτε ερευνητή.[79] Η έλλειψη εγκαταστάσεων οδηγεί σε συνειδητή κι αναπόφευκτη

---

[73] Αν δούμε τα λόγια του Byron στην περιγραφή της Ελλάδας (*Childe Harold's Pilgrimage*/1812): *"...Πρέπει να είναι ευγνώμονες στους Τούρκους για τα δεσμά τους και στους Φράγκους για τις αθετημένες υποσχέσεις τους και τις ψεύτικες συμβουλές τους: πρέπει να είναι ευγνώμονες στον καλλιτέχνη που χαράζει τα ερείπιά τους και στον αρχαιοκάπηλο που τους παρασύρει... Αυτό είναι το ύψος των υποχρεώσεών τους προς αλλοδαπούς... και, ειδικότερα, οι Έλληνες είναι ένα μελαγχολικό παράδειγμα της στενής σύνδεσης μεταξύ ηθικής υποβάθμισης και εθνικής σήψης."*). Gourgouris, ό.π., σελ. 138.

[74] Καταλυτική συμβολή των Μουστοξύδη-Ε.Δεληγιώργη/Υπ.Δημοσίας Εκπαιδεύσεως-εκπαιδευτικών κάθε βαθμίδας στη θεσμική ρύθμιση. Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 49-52.

[75] Που χαρακτηρίζονται από λογιότητα-φιλολογική κατάρτιση-ευρυμάθεια. Στο ίδιο, σελ. 63-65.

[76] Στο *Περὶ τῶν ἐν Ἠπείρῳ ἀγαθοεργημάτων*. Ἀθῆναι, 1880, σελ. 8. Στο ίδιο, σελ. 65,77.

[77] Στο ίδιο, σελ. 54-55.

[78] Ως 1912.

[79] Στο ίδιο, σελ. 55-56.

καταστροφή των αρχείων με πάμπολλες ιστορίες κυνισμού και ωμότητας αναφορικά με την καταστροφή των αρχείων:[80]

> *Κατά τον Βλαχογιάννη, συνηθέστατα αυτόπτη μάρτυρα των περιπετειών των αρχείων, δεν είναι σπάνιο να δεινοπαθούν «τὰ γραμμένα κειμήλια τῆς εθνικῆς ἱστορίας σὲ ὑπόγεια, σ' ἀποθήκες, σὲ μπακάλικα, καὶ μέσα στὰ ἴδια τὰ δημόσια γραφεῖα παραπεταμένα».*[81]

Παράλληλα, η ανάγκη για χαρτί στο νεότευκτο κράτος, αλλά και πιο πριν με το ξέσπασμα της Επανάστασης, οδηγεί σε αναπόδραστα εγκλήματα με θύματα πάντα τα αρχεία.[82] Η κρατική μηχανή, είτε δυσκίνητη είτε αδιάφορη, παρά τις προτροπές και τις προειδοποιήσεις των έγκριτων επιστημονικά αρχειοδιφών δεν αποσοβεί την καταστροφή των αρχείων σε όλη την επικράτεια ποικιλοτρόπως. Μεμονωμένες κινήσεις και η ευσυνειδησία εμπνευσμένων κρατικών υπαλλήλων δε γινόταν να σώσουν τα αρχεία από την αδηφαγία «σκωλήκων, μυῶν και εμπόρων χάρτου»,[83] ενώ ο Τύπος[84] της εποχής στηλιτεύει με δηκτικό τρόπο την αδαημοσύνη -ίσως και ραδιουργία- των ιθυνόντων και τη λαϊκή αγανάκτηση.

Εφημ. *Εβδομάς*, 19 Μαΐου 1885

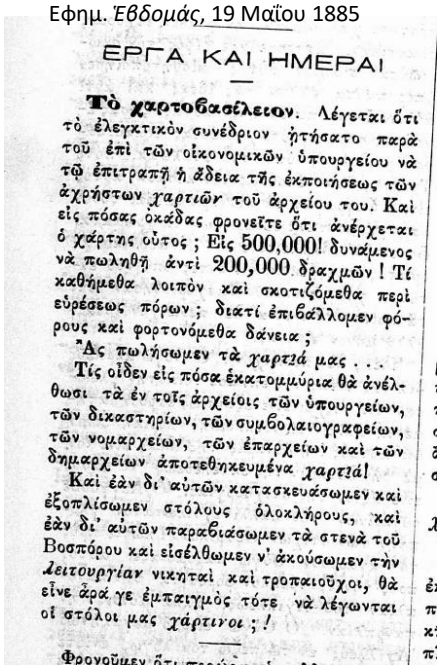

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

Τὸ χαρτοβασίλειον. Λέγεται ὅτι τὸ ἐλεγκτικὸν συνέδριον ἠτήσατο παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργείου νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἡ ἄδεια τῆς ἐκποιήσεως τῶν ἀχρήστων *χαρτιῶν* τοῦ ἀρχείου του. Καὶ εἰς πόσας ὀκάδας φρονεῖτε ὅτι ἀνέρχεται ὁ χάρτης οὗτος; Εἰς 500,000! δυναμένος νὰ πωληθῇ ἀντὶ 200,000 δραχμῶν! Τί καθήμεθα λοιπὸν καὶ σκοτιζόμεθα περὶ εὑρέσεως πόρων; διατί ἐπιβάλλομεν φόρους καὶ φορτονόμεθα δάνεια;

Ἂς πωλήσωμεν τὰ *χαρτιά* μας . . .

Τίς οἶδεν εἰς πόσα ἑκατομμύρια θὰ ἀνέλθωσι τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν ὑπουργείων, τῶν δικαστηρίων, τῶν συμβολαιογραφείων, τῶν νομαρχείων, τῶν ἐπαρχείων καὶ τῶν δημαρχείων ἀποτεθηκευμένα *χαρτιά*!

Καὶ ἐὰν δι' αὐτῶν κατασκευάσωμεν καὶ ἐξοπλίσωμεν στόλους ὁλοκλήρους, καὶ ἐὰν δι' αὐτῶν παραβιάσωμεν τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ εἰσέλθωμεν ν' ἀκούσωμεν τὴν *λειτουργίαν* νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι, θὰ εἶνε ἀρά γε ἐμπαιγμὸς τότε νὰ λέγωνται οἱ στόλοι μας *χάρτινοι*;!

Φρονοῦμεν ὅτι

3. Ο Νόμος 380/1914 (ΦΕΚ Α' 144/1914): *«Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους»*[85]

[80] Στο ίδιο, σελ. 56-57.

[81] *Άπαντα Των Νεοελλήνων Κλασσικών, Γιάννης Βλαχογιάννης*, Τόμος Β', Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα, 1967, σελ. 61. Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 56.

[82] Στο ίδιο, σελ. 57-58.

[83] Ενδεικτικό το ότι «*η αλληλογραφία Ν.Δούκα, μερική, διότι τα έγγραφά του είχαν χρησιμεύσει για χαρτί περιτυλίγματος στα παντοπωλεία συνοικίας Νεαπόλεως-Εξαρχείων-Αθηνών.*». Ε. Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 39/57-59, 67. Μιχ.Σταφυλάς, *Γιάννης…*, ό.π., σελ. 6-7.

[84] Εφημ. *Έβδομάς*, 19.5.1885, *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, *Τὸ χαρτοβασίλειον*, σελ. 232, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48925&seg= (προσπελάσιμο: 24.12.2024). Εφημ. *Νομιμόφρων*, 30.5.1864, *Έπτανησιακά*, σελ. 3, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=46653&seg= (προσπελάσιμο: 24.12.2024).

[85] Ιδρυτικός νόμος N.380/1914, διαθέσιμο εδώ: http://www.archives.gak.gr/org/legi/diaf/idrytikos-1914.jpg?img=/appdata/usertexts/images/nomos-idrytikos-1914-00001.jpg (προσπελάσιμο: 19.12.2024).

Η αποσπασματική ή πλημμελής διατήρηση του αρχειακού υλικού καθιστά αδήριτη την ανάγκη διαφύλαξης της εθνικής ιστορικής κληρονομιάς κατά απολύτως οργανωμένο και συστηματικό τρόπο,[86] ανάλογο των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών. Η κρατική πολιτική -παρ' ό,τι παρούσα- είναι ανεπαρκής κι αναποτελεσματική, αν όχι συχνά επικίνδυνη:

> *Τον Ιούνιο του 1897 επί της προεδρίας του Νικ.Δ.Λεβίδη «ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ξέκαμε χωρὶς δημοπρασία τὸ ἀρχεῖον Βουλῶν καὶ Γερουσιῶν ἐπὶ Ὄθωνα», καταγγέλλει ο Βλαχογιάννης.*[87]

Βλαχογιάννης, *Άπαντα*, Β' 53, σημ. 2.

για τα αρχεία που πολλές φορές θεωρούνται βάρος και πρέπει να «απαλλοτριωθούν» και να εξυπηρετήσουν και πιο ευτελείς σκοπούς[88] και αυτό είναι η πεμπτουσία του τι σημασία δινόταν στις αρχές του προηγούμενου αιώνα σε αυτά.[89]

«Διὰ νὰ σωθῆ ἕνα ἔγγραφον, μία σελὶς τῆς ἐπαναστάσεως, πρέπει νὰ συμβῆ ὥστε νὰ φθάση ἐγκαίρως ὁ κ.Βλαχογιάννης»[90]. Το 1901 για πρώτη φορά ο Βλαχογιάννης καταρτίζει συλλογή ιδιωτικών εγγράφων και βρίσκει τότε οικονομική υποστήριξη από τον Δήμο Αθηναίων και ένθερμη συνηγορία του Δημάρχου Σπυρ.Μερκούρη,[91] για να ιδρυθεί Αρχείο Αθηναϊκό. Αυτό δεν

Σκοπός της ίδρυσης των ΓΑΚ

Σπ.Μερκούρης

[86] Προσπάθειες διάσωσης αρχείων υπήρχαν και το 19ο αι. (υπουργικές οδηγίες «Περὶ τακτοποιήσεως τῶν δημοσίων ἀρχείων», ο Ρήγας Παλαμήδης από το 1846 συγκεντρώνει τα αρχεία της «Ἑλληνικὴς Παλιγγενεσίας» με παλιά έγγραφα από υπουργεία, κυρίως των Οικονομικών, Ι.Ε.Ε.Ε. κ.ά.).

[87] Έ.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 67.

[88] Ενδεικτικά, ο βουλευτής Γ.Σταμάτης (κόμμα Φιλελευθέρων) αναφέρει στις 28.1.1920 ότι *δυστυχώς το Κράτος μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε κατορθώσει να περισυλλέξει εκείνα που όφειλε να φυλάξει ως ιερά κειμήλια, έγγραφα σπουδαιότατα... ιστορικά που διαλαλούν την ιστορία του Κράτους το οποίο εμεγαλύνθη στις μέρες τους... Εξαιτίας αβλεψίας του Κράτους περιήλθ... ια, κατασπάρθηκαν πέρα δώθε σε διάφορους περίφραχτους χώρους, σε μά... σε παντοπωλεία.* Ο βουλευτής Θ.Βελλιανίτης, παράλληλα, διαβεβαιώνει τη... ριν κάποια χρόνια κατέβηκε στα υπόγεια και, θεωρώντας άπειρα ιστορικά έγγρ... σε με την οκά και κράτησε μόνο το πρωτότυπο του Συντάγματος του 1863. Επ... του Ελεγκτικού Συνεδρίου πούλησε διάφορα έγγραφα κατά κάρα σε μπακάληδε... Κ', ΣΔ', Συνεδρίασις 32α, 28.1.1920, σελ. 541, ...όώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542 (προσπελάσιμο:

[89] Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 6-7.

[90] Στο ίδιο, σελ. 7.

[91] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», *Νέα Έστία*, τόμ. ΜΔ΄, ό.π., σελ. 11.

φέρνει καρπούς[92] παρά το 1914 που δίνεται περισσότερη προσοχή -και με τη βοήθεια ευεργετών, όπως οι Εμμ.Μπενάκης και Αλ.Πάλλης-,[93] όταν προσεγγίζει με τη διαμεσολάβηση του φίλου του, δικηγόρου και βουλευτή των Φιλελευθέρων, Λουκά Π.Νάκου,[94] τον πρωθυπουργό Ελ.Βενιζέλο. Του προτείνει μαζί με το φίλο του Σπυρίδ.Λάμπρου τη δημιουργία μιας κρατικής υπηρεσίας για τη διάσωση και τη διαφύλαξη των αρχείων, αλλά και της προσωπικής του συλλογής, υλικού από το Αρχείο της Επανάστασης και αρχείο της Καποδιστριακής περιόδου, που βρισκόταν στην κατοχή του κράτους στο Ελεγκτικό Συνέδριο από τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια.

Ο Βενιζέλος τού αναθέτει άμεσα τη σύνταξη του νομοσχεδίου για τα Γενικά Αρχεία και με την ψήφισή του ο ίδιος ο Πρωθυπουργός ανακοινώνει στη Βουλή την εξαγορά της συλλογής Βλαχογιάννη μετά από εκτίμηση της ειδικής Επιτροπής,[95,96] ωστόσο δεν εκτελείται ποτέ αυτή η υπόσχεση.[97]

[92] Αναφορές του Υπ.Παιδείας Δ.Δίγκα στη συζήτηση στη Βουλή για το νομοσχέδιο *«περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ. Βλαχογιάννη.»*. Ἐφημερίς τῶν ΣτΒ, ΚΠ Κ', ΣΔ', Συνεδρίασις 32ᵅ, 28.1.1920, σελ. 541, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542, προσπελάσιμο: 30.12.2024.

[93] «Ένας μύστης της εθνικής Ιστορίας», Ν.Ε.Καραπιδάκης, *Καθημερινή*, 24.03.2007. Διαθέσιμο εδώ: https://www.kathimerini.gr/culture/281440/enas-mystis-tis-ethnikis-istorias/ (προσπελάσιμο: 1.01.2025).

[94] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 11. Ντ.Μακρυγιάννης, «Ανάλυση της ιστορικής Συλλογής Βλαχογιάννη και αναγνώρισή της από το Κράτος μέσα από νομολογιακές και νομοθετικές διεργασίες», στο: *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α' συμπόσιο…*, ό.π., σελ. 197.

[95] Ν.Γ.Πολίτης-Δ.Παπούλιας-Σ.Δ.Κουγέας. Στο ίδιο, σελ. 11. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 25.

[96] Η συλλογή εκτιμάται στις 165.224,75δρχ. Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 11. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 25. Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 44ῃ, 5.11.1914, σελ. 992-3, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537, προσπελάσιμο: 31.12.2024.

[97] Ο Υπ.Παιδείας Δίγκας στις 21.12.1919 (Ο Άγγ.Παπακώστας γράφει λανθασμένα 20.12.1919 την ημερομηνία κατάθεσης του σχεδίου νόμου στο «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 11) υποβάλλει στη Βουλή νομοσχέδιο «περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ. Βλαχογιάννη», αλλά ούτε αυτό εκτελέστηκε.

Η διαδικασία συζήτησης και ψήφισης του νόμου στη Βουλή

Σε αυτό το πλαίσιο ο Υπ.Εκκλησιαστικών και Δημ.Εκπαίδευσης Ι.Τσιριμώκος υποβάλλει Σχέδιο Νόμου *«Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους»* στις 6.10.1914,[98] αναφέροντας πως η Ελληνική Πολιτεία από την εποχή του Καποδίστρια δεν έλαβε καμία μέριμνα για τα διάφορα ιστορικά έγγραφα και τον καταρτισμό Αρχείων, αφήνοντάς τα να σαπίζουν σε υγρά υπόγεια, να μετατρέπονται σε πολτό, να πωλούνται με την οκά από κλητήρες και υπηρέτες. Συνεχίζει, λέγοντας πως άλλα πολλά μεγάλης ιστορικής σημασίας βρήκαν διάφοροι ιδιώτες, ερευνώντας σε παντοπωλεία. Θεωρεί τη συζήτηση και την ψήφιση του νομοσχεδίου υπερεπείγουσα, προκειμένου να προλάβουν την περαιτέρω καταστροφή όλων των ιστορικών εγγράφων. Παραπέμπει το ζήτημα στην ειδική Επιτροπή που ενισχύεται και με πρόσθετα πρόσωπα[99] για ταχύτερη υποβολή της έκθεσής της.

Στις 5.11.1914[100] γίνεται η δεύτερη συζήτηση στη Βουλή «Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους», οπότε και ψηφίζονται τα άρθρα 1-8, κατόπιν διαβάζονται και διαμορφώνονται μετά από κάποιες αλλαγές και τροποποιήσεις[101] τα άρθρα 9-14, το ίδιο και τα 15-17. Το άρθρο 18 αφορά το «Ἐν Κερκύρᾳ Ἀρχεῖον κτλ.»[102] που το υπάγουν τώρα στο «Γενικὸν Ἀρχεῖον», καθώς -όπως δηλώνει τότε ο Βενιζέλος- δεν το θέλουν και έχουν δίκιο. Ο βουλευτής Κεφαλληνίας Αθ.Τ.Μπασιάς δηλώνει ότι η Κέρκυρα και όλα τα Επτάνησα δεν το θέλουν και ζητά περαιτέρω εξέταση του άρθρου, παίρνοντας τη σύμφωνη γνώμη του Βενιζέλου. Ο βουλευτής Αττικοβοιωτίας-Αθηνών Λ.Νάκος που ήταν μέλος της Επιτροπής και γνωρίζει το Βλαχογιάννη και το τεράστιο έργο του, προτείνει με τροπολογία του να δοθεί η άδεια στον Υπ.Παιδείας να έρθει σε συνεννόηση με το Βλαχογιάννη και με όποιον άλλο έχει συλλογή που η Επιτροπή θα κρίνει άξια λόγου, προκειμένου το Κράτος να τις αποκτήσει με συμπεφωνημένο τίμημα από την Επιτροπή. Ο βουλευτής Μεσσηνίας Γ.Καντιάνης επισημαίνει το ποσό των 150.000 δραχμών που ζητά ο Βλαχογιάννης χωρίς άλλο σχόλιο, αλλά ο Βενιζέλος τονίζει ότι η σύμβαση θα συναφθεί από την

---

[98] Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΙΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 19η, 6.10.1914, σελ. 414, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537 (προσπελάσιμο: 30.12.2024).

[99] Δ.Βρατσάνος-Σ.Γρανίτσας-Λ.Νάκος-Σ.Θεοδωρόπουλος.

[100] Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΙΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 44η, 5.11.1914, σελ. 992-3, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537 (προσπελάσιμο: 31.12.2024). Η πρώτη *ἐπὶ τῆς ἀρχῆς* συζήτηση του νομοσχεδίου «περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους» όπου «ἡ Βουλή παρεδέχθη» στις 31.10.1921 (Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΙΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 31η, 31.10.1914, σελ. 728, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537 (προσπελάσιμο: 31.12.2024).

[101] Οι τέσσερις ταξινόμοι γίνονται τρεις, το ίδιο και οι τέσσερις κλητήρες. Οι 5.000 γίνονται 4.000.

[102] Διατηρείται αυτοτελές υπό ίδια Διεύθυνση.

Επιτροπή και η Βουλή θα αποφασίσει,[103] θεωρώντας επικίνδυνο να γίνει οτιδήποτε άλλο χωρίς προηγούμενη νομοθετική ρύθμιση. Η τροπολογία για το Αρχείο Κέρκυρας και του Λ.Νάκου αναβάλλονται για την επόμενη συνεδρία.

Στις 7.11.1914[104] συνεχίζεται η συζήτηση από το άρθρο 18 με αγόρευση του Ι.Τσιριμώκου και τη διευκρίνιση πως περικόπηκε ένας ταξινόμος κι ένας κλητήρας και ο Διευθυντής του Κερκυραϊκού Αρχείου υπηρετεί με το βαθμό και το μισθό του «Γραμματέως β' τάξεως». Εδώ διαφοροποιείται από το Λ.Νάκο αναφορικά με το δικαίωμα αγοράς μιας συλλογής από τον Υπουργό -έστω και αντί ορισμένου τιμήματος- εφόσον το Κράτος δικαιούται να κάνει σύμβαση με την Επιτροπή, αρκεί να τη φέρει στη Βουλή προς έγκριση. Ο βουλευτής Κερκύρας Κ.Σοκόλης υπενθυμίζει τη συμβολή της οικογένειας του Μάρκου Θεοτόκη, κατόχου και παραδοσιακού κληρονόμου του αρχείου, που το επιμελήθηκε δωρεάν και επί σειρά ετών περιέσωσε τόσα χρήσιμα πράγματα. Ο ΠτΒ -κι αυτός βουλευτής Κερκύρας- Κ.Ζαβιτσιάνος επιβεβαιώνει τις αναφορές του Σοκόλη για το Μ.Θεοτόκη, καθώς επί εποχής του δεν υπήρχε υπάλληλος στην Κέρκυρα, συνεπώς, ήταν το καταλληλότερο πρόσωπο για να κάνει αυτή την εργασία. τώρα, όμως, με το θάνατό του λείπει κάθε εγγύηση για την τύχη του αρχείου, αφού ο γιος του Μ.Θεοτόκη ούτε διορισμένος είναι ούτε έχει υποχρέωση να το φυλάει ούτε θέλει να ασχολείται με τη συγκεκριμένη εργασία.

Ιωάννης Τσιριμώκος

Για όλα τα παραπάνω υπέδειξε αυτή την τροπολογία, προκειμένου να την δεχτεί η Βουλή. Υπάρχουν αντιρρήσεις και διαφωνία Σοκόλη-Ζαβιτσιάνου αναφορικά με τα προσόντα του προσώπου που θα αναλάβει το Αρχείο, ενώ ο Σοκόλης επιμένει στην αναβολή της συζήτησης για να τοποθετηθούν και άλλοι βουλευτές. Ο Τσιριμώκος δε βλέπει λόγο αναβολής ούτε ανάγκη να τεθούν τα προσόντα ανάλογα με τα πρόσωπα, βεβαιώνοντας για την ικανότητα του εν λόγω προσώπου που κατέχει κι επιμελείται το αρχείο και έχει προσφέρει και αξιόλογες υπηρεσίες-μελέτες-έρευνες. Με την προσθήκη «ἢ λόγιος ἔχων ἀσχοληθῆ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ παρασχὼν ἀποδείξεις ἱκανότητος περὶ τὴν ἔρευναν καὶ διάσωσιν…», ο Τσιριμώκος λύνει το ζήτημα και ψηφίζεται το άρθρο 18, ενώ το σύνολο αναβάλλεται.

[103] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 11. Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΙΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 44η, 5.11.1914, βλ.υποσημ. 100.

[104] Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΙΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 46η, 7.11.1914, σελ. 1041, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537 (προσπελάσιμο: 31.12.2024).

Τελικά, 8.11.14[105] ψηφίζεται το σύνολο του Νομοσχεδίου «Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους» επί κυβερνήσεως Ελ.Βενιζέλου που αποτελεί το Νόμο 380 ο οποίος δημοσιεύεται και τίθεται σε εφαρμογή από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως[106] στις 18.11.1914. Ο θεσμός υπάγεται στη δικαιοδοσία του Υπ.Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και αυτή η Δημόσια Υπηρεσία, «σκοποῦσα» εκτός από «τὴν συναγωγὴν καὶ ἐποπτείαν πάντων τῶν δημοσίων ἀρχείων, τῶν περιλαμβανόντων ἔγγραφα πρὸ πεντηκονταετίας χρονολογούμενα»,[107] έχει στη δικαιοδοσία της και δημόσια και ιδιωτικά έγγραφα, ιστορικού ή νομικού περιεχομένου από τα χρόνια της Άλωσης και εφεξής.

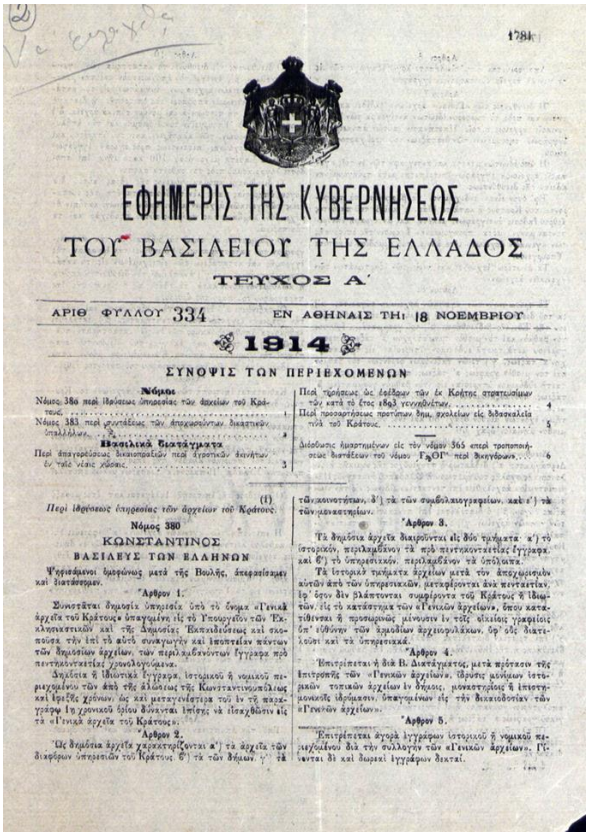

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ Α΄
ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 334 ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗι 18 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ
1914
ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ
Νόμος 380 περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
Ψηφισθέντος ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν.
Ἄρθρον 1.
Ἄρθρον 2.
Ἄρθρον 3.
Ἄρθρον 4.
Ἄρθρον 5.

Οι βασικές πρόνοιες του νόμου αφορούν, αρχικά, -πέρα από τα αρχεία των δημοσίων υπηρεσιών του Κράτους- και τα αρχεία των καταργηθεισών δημοσίων υπηρεσιών και πάσης φύσεως έγγραφα ιστορικής σημασίας. Η έδρα της Κεντρικής Υπηρεσίας των ΓΑΚ, που υπάγονται στη δικαιοδοσία του Υπ.Εσωτερικών τη διεύθυνση της οποίας ορίζει ο αρμόδιος Υπουργός, καθορίζεται στην πρωτεύουσα του Κράτους, ενώ μπορούν να συσταθούν και τοπικά παραρτήματα[108] στη δικαιοδοσία των ΓΑΚ κατά την κρίση του Υπ.Εσωτερικών. Η υπηρεσία των ΓΑΚ δικαιούται να αιτείται την παράδοση των δημοσίων αρχείων από κάθε δημόσια υπηρεσία και κάθε δημόσια αρχή υποχρεούται να τα παραδίδει χωρίς αντιρρήσεις. Η δαπάνη της ίδρυσης και λειτουργίας της υπηρεσίας των ΓΑΚ βαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό. Η κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα να εκδώσει ειδικούς κανονισμούς για την εφαρμογή του παρόντος νόμου.

[105] Ἐφημερίς ΣτΒ, ΚΠΙΘ', ΣΓ', Συνεδρίασις 47η, 8.11.1914, σελ. 1047, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537, προσπελάσιμο: 01.01.2025.

[106] Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως, τεύχ. Α', αρ.φ. 334, 18.11.1914, διαθέσιμο εδώ: http://www.gak.gr/media_files/downloads/Periexomeno-all/1_Laws/law_380_1914.pdf, προσπελάσιμο: 01.01.2025.

[107] Άρθρο 1 του Ν380.

[108] Σε δήμους-μοναστήρια-επιστημονικά ιδρύματα.

4. Τα πρώτα βήματα λειτουργίας και οργανωτική δομή. Ο Ρόλος του Βλαχογιάννη ως Πρώτου Διευθυντή των ΓΑΚ.

Το κράτος χρησιμοποιεί την πολύτιμη πείρα του Βλαχογιάννη που την αποκτά με τα χρόνια αναζήτησης αρχειακού υλικού στα πιο απίθανα μέρη, σώζοντάς το από την κρατική αδιαφορία, και τον διορίζει πρώτο Διευθυντή[109] των ΓΑΚ[110] στις 4.2.1915 μετά από εισήγηση της «Επιτροπείας» των ΓΑΚ.[111] Ο Νόμος 380/1914 έχει δύο όψεις. Ως Δημόσιο Υπάλληλο τού αφαιρεί το δικαίωμα να κατέχει αρχειακό υλικό και, αφού το καταγράφει και το καταθέτει για να εκτιμηθεί η αξία του, περιμένει από το Δημόσιο να το αγοράσει.[112] Ωστόσο, το ίδιο το Κράτος τού βάζει πολλά προσκόμματα, αφού δεν αγοράζει τη Συλλογή του παρά τη διακήρυξη για το αντίθετο, ενώ το Κράτος αρνείται κάθε πίστωση για την αγορά αρχειακού υλικού, καθιστώντας εκ προοιμίου επισφαλή τη λειτουργία των ΓΑΚ.

Ο Βλαχογιάννης δεν πτοείται και συνεχίζει το συλλεκτικό-αρχειοδιφικό του έργο,[113] δημιουργώντας μια προβληματική σχέση με την υπηρεσία της οποίας ηγείται, αφού η διττή του ιδιότητα είναι συγκρουσιακή.[114] Ο ίδιος νόμος στο άρθρο 14 προβλέπει την υποχρεωτική δήλωση των δημοσίων αρχείων εντός ενός έτους από όλους τους ιδιώτες-κατόχους τους, αλλά ποτέ δεν εφαρμόζεται η συγκεκριμένη διάταξη, συναντώντας την αρχική άρνηση των ιδιωτών να τα δηλώσουν. Σταδιακά αυτή αμβλύνεται και πολλοί αναθεωρούν ή και δωρίζουν/πωλούν αρχειακές συλλογές στα ΓΑΚ. Ούτε πολλά από τα Υπουργεία στηρίζουν την αρχειακή υπηρεσία και προφασίζονται λόγους μη κατάθεσης των αρχείων τους, ενώ κάποιες υπηρεσίες

---

[109] Πρώτη Συνεδρία (4.2.1915) υπό τον Πρόεδρο Ν.Πολίτη ψηφίζει το Βλαχογιάννη παμψηφεί. Βιβλιοθήκη ΓΑΚ, Πρακτικά Επιτροπής, Συνεδρίαση 1η, σελ. 55.

[110] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 11. *«Ἔτσι διώρισε κὶ ἐμένα στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα -σὲ θέση γιὰ τὴν ὁποῖα δὲν εἶχα τίποτα εἰδικὰ προσόντα ἄλλως παρὰ τὴν ἀγάπη μου στὴν ἱστορία. Ὅμως, τὸ νὰ καταγίνεται κανεὶς σὲ μελέτες ἱστορικὲς δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι καὶ ἱστοριοδίφης»*. Γ.Βλαχογιάννης, «Κινδυνεύουν οι ιστορικοί μας θησαυροί», στο: περιοδ. *Νεοελληνικά Γράμματα*, αρ.φύλλου 39, 5.1.1936, διαθέσιμο εδώ: https://drive.google.com/file/d/1CBcscG2RcagbwUrRoq8qyTcG0pvHIIpY/view (προσπελάσιμο: 5.1.2025).

[111] Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 25. Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική…*, ό.π., σελ. 57.

[112] Στο ίδιο, ό.π., σελ. 57. Βλ.υποσημ. 96/97. Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδριάσεις 32η/36η αντίστοιχα, 28.1.20/4.02.1920, σελ. 542/606, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542.

[113] Διαθέτει όλα τα χρήματα που είχε για τα γεράματα και όσα περίσσεψαν από την έκδοση του πεντάτομου Χιακού Αρχείου στην αγορά Συλλογών ή σε ταξίδια για έρευνα σε αρχεία, αφού το 'οπισθοδρομικό' Κράτος αρνείται αδικαιολόγητα την αποστολή του Διευθυντή των ΓΑΚ στο Λονδίνο, ενώ χρηματοδοτεί εκατοντάδες κρατικούς υπαλλήλους για άλλα ταξίδια. Γ.Βλαχογιάννης, «Κινδυνεύουν οι…, ό.π., διαθέσιμο εδώ: https://drive.google.com/file/d/1CBcscG2RcagbwUrRoq8qyTcG0pvHIIpY/view.

[114] Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική*…, ό.π., σελ. 57.

εκποιούν[115] τα έγγραφά τους χωρίς πρότερη άδεια της Εφορείας των ΓΑΚ και χρειάζεται παρέμβαση του Βλαχογιάννη, προκειμένου να σωθούν και να φυλαχτούν στα ΓΑΚ.[116]

Η οργάνωση των ΓΑΚ σε μια χώρα σαν την Ελλάδα με μηδενική αρχειακή παράδοση -χωρίς να παραγνωρίζονται οι ημιτελείς και αποσπασματικές προσπάθειες φορέων ή ιδιωτών-[117] είναι ένα σχεδόν ακατόρθωτο έργο, λαμβάνοντας υπόψη τον όγκο του υλικού, την έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και κυρίως χώρων υποδοχής και ασφαλούς κράτησης των αρχείων. Ο νέος Διευθυντής οφείλει να μελετήσει την ευρωπαϊκή οργάνωση των Αρχείων και να συντάξει το εκτελεστικό Διάταγμα που θα καθορίζει τη λειτουργία της υπηρεσίας του (04-09.1915) και αυτό παίρνει έγκριση 15.01.1916, αλλά χωρίς το «Ἐν Κερκύρᾳ Ἀρχεῖον» που με το Νόμο 380 εξαρτάται από τα ΓΑΚ κι όχι -όπως τα Επτανησιακά Αρχειοφυλακεία- από το Υπ.Εσωτερικών, αφού περιμένουν τις εισηγήσεις του λόγιου Σπ.Θεοτόκη, κατόχου του αρχείου (βλ. συζητήσεις ΒτΕ, 1914).[118]

Το Υπ.Δημοσίας Εκπαιδεύσεως δείχνει από την πρώτη στιγμή αδυναμία ή ολιγωρία στην εύρεση και παραχώρηση χώρων ικανών να στεγάσουν τα ΓΑΚ με το ευαίσθητο και πολύτιμο υλικό τους. Ο Βλαχογιάννης ομολογεί πως «Βρισκόμαστε σε μια κατάσταση νοσηρή που χρονίζει από τα πρώτα χρόνια της συστάσεως του Ελληνικού Χαρτοβασιλείου.».[119]

> *Καὶ μὴ νομίζετε πως κὶ ἐγώ, ἂν δὲν μιλήσω, θὰ γλιτώσει τὸ κράτος μια μέρα ἀπ' αυτὸ τὸ στίγμα τῆς καθολικῆς καταστροφῆς τῶν κρατικῶν ἀρχείων. Ἡ Κοινωνία τῶν Εθνῶν (Κ.Τ.Ε.) ἄρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἀρχεῖα τῶν κρατῶν. Μὲ ρώτησαν κὶ ἐμένα κὶ ἔδωσα ἀπάντηση, ὅσο μπορούσα λιγότερο σκληρή. Φαντάζομαι τι θλιβερότατη εντύπωση προκαλεῖ στὴν Εὐρώπη μια μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν ἀρχείων… Καὶ ὅμως, εἶναι πικρότατη ἀλήθεια που πολλὰ χρόνια τὴ στριφογυρίζω στὸ νοῦ μου, πως ἄλλη γιατρειὰ τῆς ἑλληνικῆς κακοδαιμονίας, τῆς πολιτικῆς ἀναισθησίας γιὰ μια ἀνθρώπινη ὀργάνωση τοῦ κράτους, δὲν εἶναι παρὰ αὐτή: ἡ τεράστια πληγὴ που κατατρώγει τὸν κρατικό μας ὀργανισμὸ πρέπει μοιραία νὰ γίνει γνωστὴ στὴν πολιτισμένη κοινὴ γνώμη τοῦ ξένου κόσμου μὲ εἰδικὲς μελέτες δημοσιευμένες σὲ ξένες γλῶσσες. Ἡ ελληνικὴ*

[115] Έγγραφα του Ελεγκτικού Συνεδρίου-αρχεία της Κρητικής Βουλής σε διαδρόμους της ΒτΕ-πλημμελής φύλαξη αρχείων Εφετείου Αθηνών/Υπ.Δικαιοσύνης/Υπ.Εσωτερικών κλπ.
[116] Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική*…, ό.π., σελ. 59.
[117] Ι.Ε.Ε.Ε/Επτανησιακά Αρχεία/ΒτΕ, κ.ά.
[118] Στο ίδιο, ό.π., σελ. 59-60.
[119] Γ.Βλαχογιάννης, «Κινδυνεύουν οι…, ό.π., διαθέσιμο εδώ: https://drive.google.com/file/d/1CBcscG2RcagbwUrRoq8qyTcG0pvHIIpY/view.

Ψωροκώσταινα ἔχασε κάθε ὑπόληψη κοντὰ στὰ ἴδια της παιδιὰ που, ἐνὼ τὴ βρίζουν καὶ τὴ λιθοβολοῦν, τρώνε τὸν ἴδιο καιρὸ καὶ τὶς ξεγυμνωμένες σάρκες της. Πρέπει ἡ Ψωροκώσταινα να καταισχυνθῇ στὰ μάτια ὅλου τοῦ κόσμου τοῦ εξωτερικοῦ γιὰ νὰ αποφασίσῃ τέλος νὰ συμμαζέψῃ τὶς ντροπές της».[120]

Το 1917-18 ξεκινά μια σοβαρή συζήτηση για το ζήτημα της έλλειψης στέγασης, αφού πλέον η κατάσταση στα Αρχειοφυλακεία των Επτανήσων και των περιφερειών (Μόνιμα Τοπικά Αρχεία) είναι προβληματική. Το 1918 ο Διευθυντής πληροφορεί σχετικά την Εφορεία, ενημερώνει ότι συνέταξε σχετικό νομοσχέδιο για να υπαχθούν τα Αρχειοφυλακεία Επτανήσων στα ΓΑΚ[121] και αρχίζει η συζήτηση για τη διαχείριση των περιφερειακών αρχείων, ωστόσο, τα προβλήματα χρονίζουν λόγω της έλλειψης χώρου που «καθιστὰ ἀδύνατον τὴν ταξινόμησιν αὐτῶν», ενώ «τὸ μεγαλύτερο μέρος ἐσάπισε στὰ φρικτὰ ὑπόγεια τοῦ Πολυτεχνείου».[122] Η χορήγηση χαρτιού (04.1919) για εκτύπωση του επιστημονικού δημοσιεύματος[123] των ΓΑΚ θα παραμείνει στα σχέδια λόγω οικονομικών δυσχερειών, ενώ η γραφειοκρατία για άλλη μια φορά θα υποθηκεύσει το μέλλον και την εξέλιξη των ΓΑΚ.[124]

Όλα τα ζητήματα -ακατάλληλου χώρου φύλαξης των αρχείων, άρνησης συνεργασίας διαφόρων υπηρεσιών, παράβλεψης του νόμου για διατήρηση των ιστορικών αρχείων, επιζήμιων πρακτικών από υπαλλήλους που εκποιούν ιστορικά αρχεία, έλλειψης προσωπικού κλπ.-, που τίθενται στα πρώτα χρόνια λειτουργίας των ΓΑΚ θα σημαδέψουν την πορεία της υπηρεσίας και για τις επόμενες δεκαετίες. Ωστόσο, πολλές υπηρεσίες συνεργάζονται και καταθέτουν τα ανενεργά τους αρχεία, ενώ εντατικοποιείται και ο ρυθμός αγορών αρχείων παρόλα τα οικονομικά προβλήματα -και χάρη στην αυταπάρνηση του Βλαχογιάννη-[125] παράλληλα με την πρόνοια για τα αρχεία των Νέων Χωρών, κυρίως Σάμου-Κρήτης. Συγκροτείται η πρώτη Αρχειακή Βιβλιοθήκη με επίσημα κείμενα, νόμους, κανονισμούς, ξένα επιστημονικά

---

[120] Στο ίδιο.

[121] Η διαδικασία και οι παλινωδίες θα διαρκέσουν δεκαετίες (1969).

[122] Στο ίδιο.

[123] Ο Βλαχογιάννης με πικρία αναφέρει στη συνέντευξη (5.1.1936) «*Και αφού με έβαλε σ' αυτής της δουλειάς τη σκοτούρα, ούτε χώρο μου έδωσε να βάλω τα συναγμένα ούτε πίστωση για ράφια, φακέλους κ.λπ. Ιστορικό δημοσίευμα δεν μ' αφήσανε να δημοσιεύσω ποτέ. Το ίδιο το κράτος που σύστησε τον δημόσιο κλάδο των ιστορικών του αρχείων, από αδιαφορία, ενώ δεν τολμά να τον καταργήσει, τον άφησε να ρέψει και να μην μπορεί να κουνηθεί και να σταθεί στα πόδια του. Πίστωση δεν μου έδωσε ποτέ και αν δεν είχα την καλή τύχη να οικονομήσω δικά μου χρήματα για να αγοράζω τα παρουσιαζόμενα, η καταστροφή θα ήταν πολύ πιο μεγάλη.*». Στο ίδιο.

[124] Παραχωρούνται χώροι στα υπόγεια Ακαδημίας και Πολυτεχνείου (όπου λόγω υγρασίας σάπισε εκεί και μέρος του αρχείου του ΥπΕσωτερικών). Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική*…, ό.π., σελ. 58/60-61.

[125] Όλα καταγράφονται αναλυτικά στην 1η έκθεση πεπραγμένων από την ίδρυσή τους ως το 1916 (που ο Βλαχογιάννης αφιερώνει στο Βενιζέλο, «τὸν ἱδρυτὴν τῶν Γενικῶν Ἀρχείων»). Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 25. Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική*…, ό.π., σελ. 62.

συγγράμματα που πραγματεύονται τα αρχεία και όλα τα παραπάνω με ελάχιστους πόρους που λιγοστεύουν ακόμη περισσότερο από το 1916.[126]

Η περίοδος Βλαχογιάννη κρατά ως την παραίτησή του (10.1936) και αντανακλά τις μοναδικές του δεξιότητες στην ιστοριοδιφία και συλλογή, ενώ η εργασία του για τη θέσπιση πολιτικών προστασίας των αρχείων, τη δημιουργία κεντρικών καταλόγων και την οργάνωση του υλικού σε κατηγορίες θα διευκολύνουν την επιστημονική έρευνα και τον ιστορικό του μέλλοντος. Και η Δημόσια Διοίκηση και οι πολιτικοί ταγοί δείχνουν μια αδιαφορία για τα αρχεία τους και για την οργάνωση των ΓΑΚ, καθώς ούτε κατάλληλο κτήριο παραχωρούν ούτε ένα συγκροτημένο κρατικό σώμα υπηρεσιών και υπαλλήλων σχηματίζουν. Η δημιουργία και η συνέχιση των ΓΑΚ αποδίδεται στην προσήλωση και αφοσίωση λίγων εκπροσώπων του Κράτους που ακολούθησαν ένα μοναχικό πολλές φορές μονοπάτι, επιβάλλοντας με την επιμονή τους το θεσμό, την ανάγκη για επαρκή κρατική υποστήριξη και εκπαίδευση αρχειονόμων και την σημερινή κρατική αντίληψη για τα αρχεία.[127]

5. Η Σημασία του Νόμου για τη Διαμόρφωση της Εθνικής Μνήμης

> *«Η πρωτοτυπία του Βλαχογιάννη ήταν ότι στράφηκε στα αρχεία της Επανάστασης, λίγο πριν και λίγο μετά. Επιτυγχάνει μια ουσιώδη τομή: τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τα μεσαιωνικά αρχεία στα νεότερα.»*[128]
>
> Ν.Ε. Καραπιδάκης

Η ίδρυση των ΓΑΚ και η διοίκηση Βλαχογιάννη αποτελεί κομβική στιγμή για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης στην Ελλάδα και θεμέλιο για τη μελέτη της ελληνικής ιστορίας. Αποκαλύπτεται ο πολυδιάστατος ρόλος του Βλαχογιάννη, όχι μόνο ως διοικητή, αλλά και ως διανοούμενου που οραματίστηκε τα ΓΑΚ ως θεσμό που θα ενίσχυε την εθνική ταυτότητα. Το βασικό ζήτημα και η κύρια πληροφορία είναι το «ίστορικὸ γεγονὸς» που αναδύεται σε έναν συγκεκριμένο ιστορικό χρόνο και μετά -

[126] Στο ίδιο, ό.π., σελ. 63.
[127] Στο ίδιο, ό.π., σελ. 82-83.
[128] Ίσμ.Μ.Τουλάτου, «Πώς σώθηκαν τα αρχεία του 1821», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 04.08.2018, διαθέσιμο εδώ:https://www.tovima.gr/2018/08/04/culture/pws-swthikan-ta-arxeia-toy-1821/ (προσπελάσιμο: 7.1.2025).

περνώντας από στόμα σε στόμα- γίνεται παράδοση. Κι ο Βλαχογιάννης πιστεύει ότι ο ιστορικός πρέπει να αναζητήσει τον αρχικό πυρήνα, την αλήθεια πίσω από την παράδοση, το «ἱστορούμενο γεγονός», χωρίς να εξετάζει τις ζωντανές επιδράσεις που αυτό έχει στη σύγχρονη πραγματικότητα και περιορίζεται στα απομεινάρια του, στις μνήμες και τα ίχνη που άφησε πίσω του.[129]

Η προσέγγισή του βασίστηκε στην πεποίθηση ότι τα αρχεία δεν είναι απλά έγγραφα, αλλά φορείς της ιστορικής συνέχειας ενός έθνους. Η σχέση του Βλαχογιάννη με την πραγματικότητα που φέρνει στο φως η έρευνά του, όταν εγκαταλείπει την κριτική προσέγγιση, είναι εκείνη ενός «αισθητικού στοχαστή, ευλαβικού συντηρητή» και φύλακα της αυθεντικότητας, αντιδρώντας έντονα σε κάθε προσπάθεια παραποίησης της ιστορίας.[130] Η ιστορική προσέγγιση του Επαχτίτη ιστοριογράφου επικεντρώνεται πάντοτε στο συγκεκριμένο και το επιμέρους. Η ένθερμη επιδίωξή του είναι να αποδώσει το κάθε γεγονός με πιστότητα, διατηρώντας την ιδιαίτερη μοναδικότητά του, απαλλαγμένος από κάθε προκατάληψη.[131] Στόχος του εξαρχής είναι να μεταδώσει την ισχυρή αίσθηση μεγαλείου του ’21. Θεωρεί ότι όσο προχωρά η αρχειοδιφική έρευνα, τόσο θα αποκαλύπτονται κομβικά στοιχεία για συγκροτημένη ιστορική σύνθεση. Είναι ταυτόχρονα, όμως, και καλλιτέχνης που «ἀναζωοποιεῖ τὰ ἱστορούμενα, ἀκοίμητος φύλακας καὶ ἐμπνευσμένος ἑρμηνευτὴς καὶ διάκονος τῆς Μνημοσύνης».[132]

6. Ο ρόλος του Ελευθέριου Βενιζέλου

> *«Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ χάρισμα νὰ παράγωσι μεγάλους ἀρχηγούς. Διότι ὁ Ε.Βενιζέλος εἶναι διάδοχος μεγάλων ἀρχηγῶν, δὲν εἶναι ἁπλῶς ἐξαιρετικὸν φαινόμενον.»*
>
> Λόυδ Τζώρτζ

[129] Γι’ αυτό νιώθει πιο κοντά στον Ηρόδοτο, καθώς και αυτός ήθελε να διαφυλάξει από τη λήθη την αίγλη σπουδαίων και αξιοθαύμαστων έργων. Κ.Δ.Γεωργούλης, «Ο Εθνισμός του Βλαχογιάννη», *Νέα Εστία*, τ. ΜΔ΄, τεύχ. 515, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948, σελ. 26-27.

[130] Γ.Βαρδάκουλας, «Η Νεοελληνική Ταυτότητα του Βλαχογιάννη», στο: *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α' συμπόσιο…*, ό.π., σελ. 43.

[131] Ωστόσο, το πάθος του αυτό τον οδηγεί σε έναν απροκάλυπτο ιστορικό «ἀνορθολογισμό» (*irrationalismus*) και διαπιστώνει σε τι ριζικές ανατροπές αξιών ήταν διατεθειμένος να προβεί στα τελευταία χρόνια της ζωής του [απόψεις αναθεωρημένες για Ψυχάρη-Βενιζέλο («τοῦ κούφιου αὐτοῦ καὶ ὑστερικοῦ πολιτικοῦ»)-για Βηλαρά-Χριστόπουλο-Σουλιώτες κ.ά.]. Γ.Βλαχογιάννης, «Δύο ποιητὲς ἀνήσυχοι στοὺς τάφους τους», *Νέα Ἑστία*, ἔτος ΙΗ’, τόμ. 36ος, τεύχος 415-418, Ἀθῆναι, 15.9-1.11.1944, σελ. 803-812, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48012&seg= (προσπελάσιμο: 11.1.2025).

[132] Κ.Δ.Γεωργούλης, «Ο Εθνισμός…, ό.π., σελ. 26.

Ευρετήριον Συζητήσεων του Κοινοβουλίου, Μέρος Γ' (1909-1936),

τ. 5ος, ὁμιληταὶ Α-Ω, Ἀθῆναι, Ιούλιος 1981, σελ. 46.

Ο Ελ.Βενιζέλος είναι μια χαρισματική προσωπικότητα της νεότερης Ελλάδας. Η μόρφωσή του, η διανοητική του λαμπρότητα, η ευστροφία, η επικοινωνιακή του δεινότητα, ο χαρισματικός τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται, η διακριτικότητά του, συναισθηματική νοημοσύνη του, ο κοσμοπολίτικος αέρας που αποπνέει, ο πολιτειακός του τρόπος, προσελκύουν την εκτίμηση και τον καθιστούν ελκυστικό στο συνομιλητή του. Όλα αυτά βρίσκουν έμπρακτη εφαρμογή στη ρεαλιστική προσέγγιση και το δυναμικό τρόπο άσκησης της πολιτικής του.[133]

Θέρισος (1905)

Μετά την επανάσταση του Θερίσου (1905) ο Κρητικός πολιτικός αρχίζει να πρωταγωνιστεί στην Μεγαλόνησο και ωριμάζει πολιτικά.[134] Μετά το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί (1909)[135] και την πρόσκληση του Στρατιωτικού Συνδέσμου ξεκινά η ανάδειξη στη δημόσια προβολή τής πιο δυναμικής φυσιογνωμίας της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας και κυρίαρχης μορφής της νοτιοανατολικής Ευρώπης.[136]. Η υδραργυρική άνοδος του Βενιζέλου εξηγεί την επιτυχία του με όρους κοινωνικών αλλαγών και βλέπει την άνοδο του κόμματος των Φιλελευθέρων ως τον θρίαμβο του εκσυγχρονισμού των ελληνικών αστικών δυνάμεων των αρχών του 20ού αιώνα.[137] Με αυτόν η Ελλάδα έγινε δύναμη πρωτοβουλίας στα Βαλκάνια για πρώτη φορά, αφήνοντας πίσω τη μοίρα του αθύρματος, θύματος ή θεατή.[138] Η μέχρι πρότινος στρατηγική αμφιθυμία ξεπεράστηκε κι ο Βενιζέλος πέτυχε

[133] C.M.Woodhouse, *Modern Greece: A Short History*, Faber and Faber, London, [6]1998, σελ. 203. P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios Venizelos: The Trials of Statesmanship*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2006, σελ. 5.

[134] B.C.Gounaris-M.D.Christopoulos (2019). «Reassessing the Greek National Schism of World War I: The Ideological Parameters». *The Historical Review/La Revue Historique*, τεύχ. 15, σ. 255.

[135] Ο Βενιζέλος κατανοεί βαθιά τη σημασία, την ψυχολογική διάσταση της επανάστασης, αναγνωρίζοντάς την ως αφετηρία για μια ευρύτερη ψυχοπνευματική αναγέννηση της ελληνικής κοινωνίας. Δεν στοχεύει σε πολιτικές ανατροπές. Εστιάζει στην ανάγκη μετασχηματισμού των κοινωνικών συστημάτων, των ψεύτικων παραδόσεων και των προκαταλήψεων, επιδιώκοντας την ηθική κάθαρση του λαού. Επιχειρεί να εδραιώσει μια αστική, ψυχοπνευματική επανάσταση, κωδικοποιώντας αλλαγές που δημοτικιστές και Γουδί υποβοηθούν θεωρητικά και ενστικτωδώς, αντίστοιχα. Έτσι, θέτει τις βάσεις για τον αστικό εκσυγχρονισμό και τη θεμελίωση ενός νέου εθνικού πνεύματος. Θ.Βερέμης, *Ελευθέριος…*, ό.π., σελ. 44.

[136] C.M.Woodhouse, *Modern…*, ό.π., σελ. 194. Θ.Βερέμης, *Ελευθέριος…*, ό.π., σελ. 40.

[137] M.Mazower, "The Messiah and the Bourgeoisie: Venizelos and Politics in Greece, 1909- 1912." *The Historical Journal*, τεύχ. 35, αρ. 4, 1992, σ. 886. JSTOR, http://www.jstor.org/stable/2639443. Accessed 7 Dec. 2024.

[138] C.M.Woodhouse, *Modern…*, ό.π., σελ. 187.

κάτι ανεπανάληπτο, σύζευξη αλυτρωτισμού-εξευρωπαϊσμού και εναρμόνιση της αλυτρωτικής πολιτικής με μια φιλοαγγλική κατεύθυνση.[139]

Η τεράστια δημοτικότητά του εξαρτάται από την απάντησή του στην εθνικιστική, οιονεί μεσσιανική, θέρμη που κυρίευσε την Ελλάδα μετά το ταπεινωτικό 1897. Η κοινοβουλευτική κυβέρνηση θεωρείται παθητική, ελιτίστικη,[140] τα πολιτικά κόμματα αιτίες εθνικής παρακμής, ενώ η στασιμότητα και η διαφθορά της πολιτικής σκηνής απογοητεύει την ελληνική αστική τάξη που αναζητά ηγέτη που θα φέρει τη σταθερότητα και τον εκσυγχρονισμό.[141] Χρησιμοποιώντας τις ρητορικές του ικανότητες και τον Τύπο,[142] ο Βενιζέλος παρουσιάζεται ως ο φορέας της εθνικής αναγέννησης[143] και καλλιεργεί την εικόνα ενός αποφασιστικού, πραγματιστή ηγέτη.[144] Η αντίληψή του για την ταξική πολιτική και την ιδέα πολιτικών κομμάτων και στέμματος,[145] είναι πολυσύνθετη και αμφίθυμη.[146] Συνεπώς, η άνοδός του ερμηνεύεται και ως έκφραση ενός νέου, πιο σαφούς, εθνικισμού, που ενίσχυε την προσωποκεντρική ποιότητα της ελληνικής πολιτικής.[147]

Το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα συντονίστηκε με τις επιθυμίες και τις φιλοδοξίες της αστικής τάξης για οικονομική ανάπτυξη και αποτελεσματική διακυβέρνηση. Προωθεί σημαντικές μεταρρυθμίσεις με έμφαση στον εκσυγχρονισμό στρατού-εκπαίδευσης-υποδομών. Οι πολιτικές του στοχεύουν στην ευθυγράμμιση Ελλάδας-δυτικοευρωπαϊκών προτύπων,[148] ενισχύοντας την εθνική υπερηφάνεια και πρόοδο, παρ' όλες τις εντάσεις μεταξύ των μεταρρυθμιστικών ιδεών του[149] και των βαθιά ριζωμένων συμφερόντων της παλαιάς πολιτικής ελίτ.[150]

---

[139] Γ.Θ.Μαυρογορδάτος, *Εθνική ολοκλήρωση και διχόνοια*, Πατάκης, Αθήνα, 2020, σελ. 151.
[140] Θ.Βερέμης, *Ελευθέριος…*, ό.π., σελ. 41/46.
[141] P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios …*, ό.π., σελ. 6.
[142] Δέσπ.Παπαδημητρίου, *Ο Τύπος και ο Διχασμός, 1914-17*, Δ.Δ., Αθήνα, 1990, σελ. 13.
[143] M.Mazower, "The Messiah…, ό.π., σ. 888-90.
[144] Θ.Βερέμης, *Ελευθέριος Βενιζέλος…*, ό.π., σελ. 46.
[145] Σε όλη τη διάρκεια της καριέρας του ο Βενιζέλος φαίνεται επανειλημμένα να αμφιταλαντεύεται στη θέση του απέναντι στο θρόνο. Ωστόσο, υποθέτει κανείς ότι στις διαμάχες του με το στέμμα τα κίνητρά του ήταν προσωπικά παρά πολιτικοϊδεολογικά, ότι αυτές οι διαμάχες προήλθαν από διαφωνία με μεθόδους και επιλογές του μονάρχη και όχι με τον ίδιο το θεσμό της μοναρχίας. H.Gardikas-Katsiadakis, *Venizelos' Advent in Greek Politics, 1909-12*, στο: P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios …*, ό.π., σελ. 92.
[146] Στο ίδιο, ό.π., σελ. 87.
[147] M.Mazower, "The Messiah…, ό.π., σ. 891-2. H.Gardikas-Katsiadakis, *Venizelos…*, ό.π., σελ. 97.
[148] Η κληρονομιά του συστηματικά αξιοποιείται έκτοτε για να γίνουν πιο αξιόπιστα τα επιχειρήματα υπέρ του εκδυτικισμού. B.C.Gounaris-M.D.Christopoulos (2019). «Reassessing…, ό.π., σ. 239/247-8/251-2/259/267. P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios …*, ό.π., σελ. 6.
[149] Σύμφωνα με τον Ν.Αλιβιζάτο (*Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974*), το αναθεωρημένο Σύνταγμα (1911) *δεν ήταν απλώς συλλογή διατάξεων, αλλά αντανάκλαση μιας συνολικής πολιτειακής φιλοσοφίας, που τόνιζε την αποδοχή του κράτους δικαίου με τις πρακτικές του εφαρμογές -έννοιες καθόλου δεδομένες για βαλκανική χώρα της εποχής*. Θ.Διαμαντόπουλος, *Ο Ελευθέριος…*, ό.π., σελ. 66-67. Ο Βενιζέλος θεωρούσε το σύνταγμα όχι μόνο εργαλείο *«εξορθολογισμού του κοινοβουλευτικού συστήματος»* και «*διασφάλισης της ελευθερίας του ατόμου»*, αλλά και *«διευκόλυνσης του παρεμβατικού ρόλου του κράτους στην οικονομία»* ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής προόδου. H.Gardikas-Katsiadakis, *Venizelos…*, ό.π., σελ. 101.
[150] M.Mazower, "The Messiah…, ό.π., σ. 895.

Η ηγεσία του (1911-15)[151] συμπίπτει με την αύξηση του εθνικισμού και τους επικείμενους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913). Διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην ενίσχυση της γεωπολιτικής θέσης της Ελλάδας, στην επέκταση και διπλασιασμό σχεδόν των εδαφών της. Δάσκαλος του συμβιβασμού,[152] καταφέρνει και να δημιουργήσει γνήσια φιλία με Σερβία (29.2.1912) και να συνάψει ειρήνη με Βουλγαρία-Τουρκία,[153] με όρους που αποφεύγουν τον εξευτελισμό του εχθρού χωρίς να οξύνουν τα εθνικιστικά αισθήματα των Ελλήνων.[154] Είναι ένα επίτευγμα ανθρώπου που είναι ταυτόχρονα ιδιοφυής διπλωμάτης, ανθρώπινος, οραματιστής πολιτικός, αδιαμφισβήτητος ηγέτης της Ελλάδας.[155]

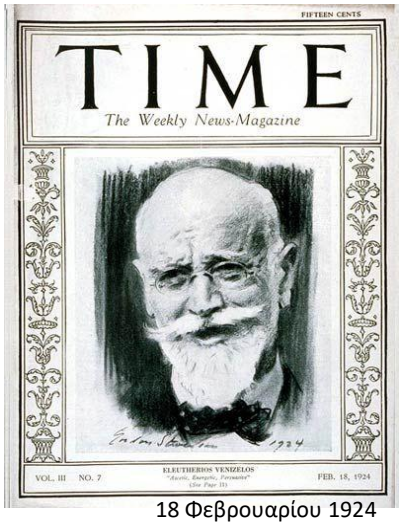

18 Φεβρουαρίου 1924

Ο Βενιζέλος -παρόλη την αμφιλεγόμενη φύση χαρακτήρα και φήμης του-[156] είναι «προδρομική» μορφή.[157] Έχει τη διορατικότητα ενός πραγματικού Κυβερνήτη που διαισθάνεται, βλέπει, αντιλαμβάνεται την εξελικτική κοινωνική αλλαγή που συντελείται στην ελληνική κοινωνία, αλλάζει τη ροή της ελληνικής ιστορίας,[158] δικαιώνεται ιστορικά.

7. Ο πολιτιστικός και εκπαιδευτικός ρόλος της εποχής του Βενιζέλου

[151] Εντάσσεται στο ευρύτερο ρεύμα ανάδυσης μιας νέας γενιάς χαρισματικών, ριζοσπαστών πολιτικών [Γάλλος G.Clemenceau (1841-1929)/Ιταλός Giov.Giolitti (1842-1928)].

[152] P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios …*, ό.π., σελ. 6. *Τετράδια Ιστορίας: Ελευθέριος Βενιζέλος, Το μεγαλείο της τόλμης* (Συλλογικό έργο), Ίδρυμα Ιστορίας Ελ.Βενιζέλου-Λέσχη Φιλελευθέρων, Φιλελεύθερος, Αθήνα, Μάρτιος 2020, σελ. 20.

[153] Ν.Αλιβιζάτος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1983, σελ. 57.

[154] Στο ίδιο, σελ. 63.

[155] C.M.Woodhouse, *Modern Greece…*, ό.π., σελ. 193-4.

[156] M.Llewellyn-Smith, *Venizelos' Diplomacy, 1910-23: From Balkan Alliance to Greek–Turkish Settlement*, στο: P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios …*, ό.π., σελ. 134.

[157] Η ενίοτε τυχοδιωκτική πολιτική, οι επακόλουθες καταστροφές ή τα σφάλματα κρίσης του δεν αφαιρούν τίποτα από τη δίκαιη αναγνώριση που απολαμβάνει. C.M.Woodhouse, ό.π., σελ. 193. Θ.Βερέμης-Γ.Κολιόπουλος, *Ελλάς, η σύγχρονη συνέχεια. Από το 1821 μέχρι σήμερα*, Καστανιώτης, Αθήνα ^{6}2006, σελ. 332.

[158] Μορφή που ενσαρκώνει τη μετάβαση της χώρας από ένα πελατειακό-διασπασμένο, πολιτικό σύστημα σε ένα πιο συγκεντρωτικό-μεταρρυθμιστικό κράτος. Παράλληλα, η περίοδος φανερώνει τις εντάσεις ανάμεσα στη λαϊκιστική ηγεσία, τις θεσμικές αλλαγές και τις ανάγκες μιας ταχύτατα εκσυγχρονιζόμενης ελληνικής κοινωνίας.

Η ίδρυση των ΓΑΚ (1914) γίνεται σε μια περίοδο σημαντικών πολιτικών αλλαγών υπό την ηγεσία του Ελ.Βενιζέλου. Η περίοδος 1911-1915 θεωρείται μία από τις παραγωγικότερες και δημιουργικότερες στη νεοελληνική ιστορία. Με εξαιρετική ομάδα συνεργατών, συγκαταλεγόμενη στις ικανότερες που επιλέγει ποτέ Έλληνας πρωθυπουργός, ο Βενιζέλος κερδίζει την εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης χωρίς να βασίζεται σε εργαλεία σφυγμομέτρησης.[159] Αυτή την περίοδο μετά το Γουδί με τον Βενιζέλο στην εξουσία τα πράγματα αλλάζουν και το βασικό κριτήριο αξιολόγησης παραμένει η επιλογή των συνεργατών του σε κάθε επίπεδο παράλληλα με την εμφάνιση άλλων κινημάτων που υποστηρίζουν την αλλαγή σε διάφορους τομείς και επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος -λ.χ. Παρθεναγωγείο Βόλου/πρωτοβάθμια εκπαίδευση/πανεπιστημιακό φοιτητικό σώμα.[160]

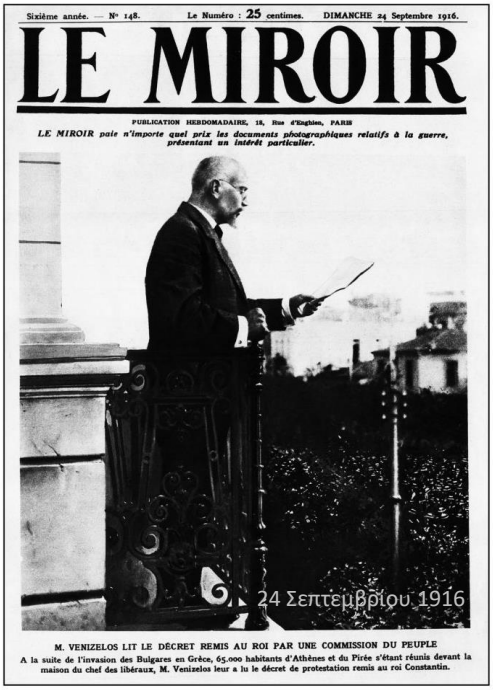
Sixième année. — N° 148. Le Numéro : 25 centimes. DIMANCHE 24 Septembre 1916.

LE MIROIR

PUBLICATION HEBDOMADAIRE, 18, Rue d'Enghien, PARIS

LE MIROIR paie n'importe quel prix les documents photographiques relatifs à la guerre, présentant un intérêt particulier.

24 Σεπτεμβρίου 1916

M. VENIZELOS LIT LE DÉCRET REMIS AU ROI PAR UNE COMMISSION DU PEUPLE

A la suite de l'invasion des Bulgares en Grèce, 65.000 habitants d'Athènes et du Pirée s'étant réunis devant la maison du chef des libéraux, M. Venizelos leur a lu le décret de protestation remis au roi Constantin.

Το 1914 η Ελλάδα βρίσκεται σε μια κρίσιμη στιγμή της νεότερης ιστορίας της, με τους Βαλκανικούς (1912-13) και την επιδίωξη της εθνικής ενοποίησης να καθορίζουν τις κρατικές προτεραιότητες. Σε αυτό το πλαίσιο, η ίδρυση οργανισμού για τη διαχείριση των κρατικών αρχείων συνδέεται άμεσα με την προσπάθεια των Φιλελευθέρων να ενισχύσουν τη διοίκηση και να θεσμοθετήσουν μια συστηματικότερη και οργανωμένη προσέγγιση στη διαχείριση της πληροφορίας και των κρατικών εγγράφων.

Η κίνηση αυτή είναι πολιτικά σημαντική, καθώς θέτει τις βάσεις για τη δημιουργία μιας διαφανέστερης και πιο οργανωμένης κρατικής μηχανής, με επίκεντρο την καταγραφή και διατήρηση των εγγράφων που αφορούν διοίκηση-νομοθεσία-πολιτικά και διπλωματικά ζητήματα της χώρας.[161] Η δράση αυτή εναρμονίζεται με το γενικότερο όραμα του Βενιζέλου για εκσυγχρονισμό, επιδιώκοντας τη δημιουργία

[159] Θ.Βερέμης, *Ελευθέριος Βενιζέλος…*, ό.π., σελ. 25.
[160] Alex.Dimaras, *Modernisation and Reaction in Greek Education during the Venizelos Era*, στο: P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios…*, ό.π., σελ. 320.
[161] H.Gardikas-Katsiadakis, *Venizelos'…*, στο: P.M.Kitromilides (ed.), *Eleftherios…*, ό.π., σελ. 101.

θεσμών που θα ενισχύουν την αποτελεσματικότητα και παραγωγικότητα της διακυβέρνησης.[162]

Τα ΓΑΚ έχουν και σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς αποτελούν έναν από τους πρώτους θεσμούς που διασφαλίζουν την προσβασιμότητα σε αρχειακό υλικό μέχρι τότε διάσπαρτο ή απροσπέλαστο. Η συγκέντρωση και διάσωση των αρχείων, ιδίως αυτών που σχετίζονται με την ελληνική ιστορία και τους εθνικούς αγώνες, έχει τεράστια σημασία για την κοινωνική συνείδηση και την ενίσχυση της εθνικής ταυτότητας. Η δυνατότητα πρόσβασης στα αρχεία επιτρέπει σε ιστορικούς-ιστοριοδίφες-ακαδημαϊκούς-ερευνητές να μελετήσουν τα γεγονότα που διαμόρφωσαν το ελληνικό κράτος και την κοινωνία του, κάτι που έχει αντίκτυπο στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης.

Επιπλέον, η ύπαρξη οργανωμένων αρχείων παρέχει στους πολίτες έναν τρόπο να αποκτήσουν πρόσβαση σε κρατικά έγγραφα που αφορούν τη γη, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, άλλα διοικητικά ζητήματα, βελτιώνοντας την επικοινωνία μεταξύ κράτους-πολιτών. Αυτό συμβάλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης προς το κράτος και τη θεσμοθετημένη τάξη.

Τα ΓΑΚ διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Μέσα από τη συγκέντρωση και διαφύλαξη αρχείων που περιλαμβάνουν όχι μόνο κρατικά έγγραφα, αλλά και ιστορικές-πολιτιστικές πηγές, τα Γ.Α.Κ. γίνονται θεματοφύλακας της ιστορικής μνήμης και του ελληνικού πολιτισμού. Τα αρχεία διασώζουν μαρτυρίες από τη ζωή και την κοινωνική δραστηριότητα του ελληνικού λαού, όπως επίσης και στοιχεία για την πνευματική-λογοτεχνική-καλλιτεχνική δραστηριότητα της χώρας.

Ο πρώτος Διευθυντής τους, ο Ιω.Βλαχογιάννης, παίζει καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη διάσταση, καθώς είναι αφοσιωμένος στην καταγραφή και διάσωση των ιστορικών αρχείων και της πνευματικής κληρονομιάς της Ελλάδας, με ιδιαίτερη έμφαση στους αγώνες της ελληνικής επανάστασης και την πολιτιστική ταυτότητα του έθνους.[163] Η οργάνωση των αρχείων από τον ίδιο[164] επιτρέπει τη διαφύλαξη σημαντικών τεκμηρίων που αφορούν την εθνική ιστορία και τους αγώνες για την ανεξαρτησία, κάτι

[162] Στο ίδιο, σελ. 104.
[163] Γ.Βαρδάκουλας, «Η Νεοελληνική…, ό.π., σελ. 40-43.
[164] Μιχ.Σταφυλάς, *Γιάννης…*, ό.π., σελ. 27-28.

που έχει τεράστια πολιτιστική αξία.

Κεφάλαιο 5

Ιωάννης Βλαχογιάννης: ο εμπνευστής της Οργάνωσης των Αρχείων

1. Βιογραφικό προφίλ και προσωπικότητα του Βλαχογιάννη

«Αν δεν είχε αντρειωμένου σθένος και πείσμα αρβανίτικο, για να αξιοποιήσει και την ευρυμάθειά του, πολλές "αναιμικές αυθεντίες" του καιρού του θα τον είχαν παρακάμψει, κομψά, ως γραφικό.»

Επαμεινώνδας Μπαλούμης, εισαγωγή στον τόμο με διηγήματα του Γ.Βλαχογιάννη «Μεγάλα χρόνια, Τα παληκάρια τα παλιά», Ίδρυμα Κ.&Ελ. Ουράνη, Αθήνα, Ιούνιος 1994.[165]

Ο Βλαχογιάννης έφηβος.

Ο Ιω.Βλαχογιάννης (27.07.1867-23.8.1945), γεννημένος στον Έπαχτο με σουλιώτικη και ρουμελιώτικη καταγωγή, με προγόνους ήρωες αγωνιστές της Επανάστασης, μεγαλώνει και ανατρέφεται μέσα σε έναν τραχύ φυσικό χώρο και σε ένα οικογενειακό περιβάλλον απόλυτα επηρεασμένο από το πολεμικό πνεύμα της εποχής εκείνης που διαμορφώνει την ψυχή του και σημαδεύει τον ίδιο και την πορεία του «ἐκ γενετῆς!».[166] Ζει το '21. Ανδρώνεται με τις ιστορίες, τα παραμύθια και τους θρύλους του που του διηγείται η μάμμη και η προμμάμμη του, τα οποία κρατά μέσα στην ψυχή του, όπου και ριζώνουν η έννοια του Έθνους, ο ηρωισμός της Επανάστασης, η ελληνική πατρίδα και γλώσσα, η ζωή των απλών ανθρώπων της υπαίθρου και η δική του, γεμάτη βάσανα, καρτερία, «ἀξιοπρεπῆ φτώχεια»,[167] αυτοπεποίθηση, αισιοδοξία και γνήσιο πατριωτισμό.[168]

---

[165] Παντ.Μπουκάλας, «Το 1821 ως γενέθλιος τόπος του Γιάννη Βλαχογιάννη», *Καθημερινή*, 10.07.2022, διαθέσιμο εδώ: https://www.kathimerini.gr/opinion/561949468/to-1821-os-genethlios-topos-toy-gianni-vlachogianni/, (προσπελάσιμο: 2.01.2025).

[166] Δικά του λόγια στην τελευταία συνομιλία του με τον Κ.Δημητριάδη. Κ.Δημητριάδης, «Τελευταία συνομιλία με τον Γ.Βλαχογιάννη», *Νέα Εστία*, έτος ΙΘ', τ. 38ος, τεύχ. 437-438, 1-15.9.1945, σελ. 790-791, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48918&seg=, (προσπελάσιμο: 6.01.2025).

[167] Η φράση της κ.Κορομηλά στης οποίας τα παιδιά ο Βλαχογιάννης έκανε μάθημα (~1895). Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 15.

Η ανάδειξη αυτών -από την πρώτη στιγμή που η θειά Σιάνα, γυναίκα του θείου του Σουλιώτη ήρωα, Γιαννούσα Πανομάρα, τού χάρισε τα χαρτιά του άντρα της (το πολεμικό του ημερολόγιο) που είχε στο τζάκι για προσάναμμα-[169] γίνονται το πάθος του και όλη του η ζωή είναι αφιερωμένη ευλαβικά στο συγκεκριμένο στόχο μέσα από τη διττή του ιδιότητα, αφενός, του ιστορικού-ερευνητή, αφετέρου, του λογοτέχνη, αδιαχώριστα μέσα στο μυαλό του και στο έργο του.[170] Αν και δεν ολοκληρώνει τις σπουδές του[171] -προς μεγάλη στεναχώρια της μάνας του- στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών λόγω οικονομικής κατάστασης,[172] με ακρίβεια και αντικειμενικότητα αποκαλύπτει στο έργο του τα γεγονότα του 1821 και θέτει σκοπό ζωής να ανακαλύψει κάθε μνημείο -γραπτό ή μη- σχετιζόμενο με τον Αγώνα.[173] Θα μπορούσε να είναι ένας κορυφαίος ποιητής ή πεζογράφος -σαν τους Παλαμά/Παπαδιαμάντη- σύμφωνα με το Σταφυλά, αλλά καταπιέζει το δημιουργό για χάρη του ερευνητή ιστοριοδίφη,[174] ενώ ο ίδιος αυτοχαρακτηρίζεται «ποιητής κι όχι επιστήμονας» σύμφωνα με μαρτυρία του στον συνεργάτη του Άγγ.Παπακώστα, διατηρώντας πολλά χαρακτηριστικά της ιδιορρυθμίας και της ειλικρινούς περιέργειας ενός καλλιτέχνη.[175] Το λογοτεχνικό του έργο -ογκώδες ποσοτικά/ποιοτικά- επισκιάζεται από το ερευνητικό-ιστορικό-εκδοτικό.[176]

Σε αυτό το τιτάνιο έργο βρίσκει συμπαραστάτες και συνοδοιπόρους ανθρώπους που πιστεύουν σε αυτόν και συνδράμουν ηθικά, οικονομικά, επιστημονικά. Ξεκινά από το μηδέν νεαρός «επιστήμονας» και παλεύει σκληρά για να γίνει ευρύτερα γνωστός και να δώσει στο έθνος την ιστορική αλήθεια. Το πρώτο του βιβλίο[177] το τυπώνει εντελώς δωρεάν ο Κων.Κ.Φιλόπουλος, πατέρας συμμαθητή του, εκδότης/τυπογράφος της εφημερίδας «Φορολογούμενος» στην Πάτρα. Ο Σπ.Μερκούρης, Δήμαρχος Αθηναίων,

---

[168] *«Κι' ὁ μοναδικός μου ἔρωτας ἤτανε πάντα ἡ Πατρίδα κ' ἡ ἱστορία της…»*. Κ.Δημητριάδης, «Τελευταία…, ό.π., σελ. 790. Θωμ.Παναγιωτόπουλος, «Οι Ρουμελιώτικες και Σουλιώτικες ρίζες του Γιάννη Βλαχογιάννη», στο *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α΄ συμπόσιο…*, ό.π., σελ. 27-37. Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 6/9.

[169] Στο ίδιο, σελ. 11. Σπ.Μελάς, «Γιάννης Βλαχογιάννης, Ένας καθαρόαιμος Έλληνας», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης…*, ό.π., σελ. 134. Θωμ.Παναγιωτόπουλος, ό.π., σελ. 33/42.

[170] Μάρ.Καζίκας, ό.π., σελ. 8.

[171] «Σπούδασε μοναχός του μέσα στὸ σκολειὸ τῆς ἐξαιρετικῆς του ἰδιοφυΐας». Ρήγ.Γκόλφης, «Τέχνη και Πνεύμα του Βλαχογιάννη», στο *Νέα Εστία*, τ. ΜΔ΄, ό.π., σελ. 32.

[172] Καταπιάνεται με διάφορες δουλειές για βιοπορισμό, δάσκαλος/διορθωτής/συντάκτης (δουλεύοντας με Παλαμά-Παπαδιαμάντη-Κονδυλάκη), ενώ οι άγνωστοι θησαυροί τον ελκύουν περισσότερο από τα μαθήματα του Πανεπιστημίου: *«Ἐνῶ λοιπὸν οἱ καθηγητάδες παραδίναν τὰ μαθήματά τους καὶ οἱ φοιτητὲς σκυμμένοι στὸ χαρτὶ κρατούσανε σημειώσεις, ἐγὼ ἀνακάτευα βιβλιοπωλεῖα, παλαιοπωλεῖα, μελετούσα καὶ σχημάτιζα τὶς πρῶτες μου συλλογές.»*. Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 9-10. Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 16.

[173] 51.000 περίπου έγγραφα διασώζει από την Ιστορία του Αγώνα.

[174] Στο ίδιο, σελ. 8.

[175] Και στον Σωτ.Σκίπη. Μ.Καζίκας, ό.π, σελ. 9. Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 10-16. Δημ.Γιάκος, «Ὁ ραψωδὸς τῆς Σουλιώτικης λεβεντιᾶς», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης…*, ό.π., σελ. 147.

[176] Μάρ.Καζίκας, ό.π., σελ. 8-9. Θωμ.Παναγιωτόπουλος, ό.π., σελ. 28.

[177] «Παιχνιδιάρα», μυθιστόρημα. Είναι 16 ετών. Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 13. Κ.Δημητριάδης, ό.π., σελ. 791.

στηρίζει μέσω του Δήμου την πρώτη μεγάλη αρχειακή έκδοση του Βλαχογιάννη, το «Αθηναϊκὸ Ἀρχεῖο» (1901), ενώ ο Κίτσος Μακρυγιάννης ανακαλύπτει τα χειρόγραφα του πατέρα του (1907) χάρη στην πιεστική επιμονή του Βλαχογιάννη και τα τυπώνει και με τη βοήθεια της αδερφής του, Βασιλικής Παπαζήση.[178]

Είναι φίλος με τους καθηγητές Πανεπιστημίου και ένθερμους υποστηρικτές του, Νίκο Πολίτη[179] και Σπυρ.Λάμπρο,[180] ενώ η γνωριμία του με τον βαθύπλουτο ομογενή Εμμ.Μπενάκη μέσω της αδερφής του, Αλεξ.Χωρέμη, υπήρξε για πολλά χρόνια καθοριστική για την εξέλιξη της πορείας του Βλαχογιάννη. Ο Μπενάκης ενθουσιάζεται και θέλει να βοηθήσει. Ο Βλαχογιάννης δε θέλει χρήματα, μόνο την εκτύπωση του «Χιακοῦ ἀρχείου». Με δική του πρωτοβουλία και έξοδα ο Βλαχογιάννης προσκαλείται στην Αλεξάνδρεια, όπου δίνει διάλεξη στην Ελληνική Λέσχη (31/13.4.1907), προκειμένου να γνωστοποιήσει την προσπάθειά του. Στο τέλος της ακολουθεί δεξίωση και ο Μπενάκης τού προσφέρει πολλές συνδρομές και χρήματα -810 λίρες!- των οποίων τη διαχείριση ο Βλαχογιάννης δίνει στον οίκο Μπενάκη με μοναδικό αίτημα ένα ταξίδι στο Λονδίνο για έρευνα απ' όπου αποκομίζει πολλές πληροφορίες και αντιγράφει πολλά -κυρίως για την αντιπροσωπευτικότερη για αυτόν μορφή του '21,[181] τον Καραϊσκάκη- και στα επόμενα ταξίδια που θα επαναλάβει εκεί (06.1911/09.1924/05.1928).[182] Αυτή η κίνηση του Μπενάκη κινεί το ενδιαφέρον και του Έλληνα πρεσβευτή στο Λονδίνο και βιβλιόφιλου Γεννάδιου[183] που του προσφέρει βοήθεια για τα αγγλικά αρχεία και τον συστήνει στον εμπορικό οίκο Ράλλη.[184] Αυτές οι γνωριμίες αποφέρουν πολλούς συνδρομητές και ποσά ικανότατα να χρηματοδοτήσουν

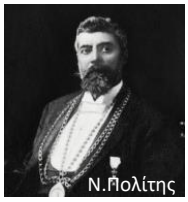
Ν.Πολίτης

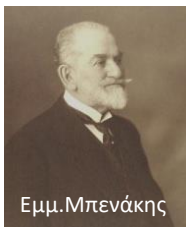
Εμμ.Μπενάκης

Σπ.Λάμπρος

[178] Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 20. Θέματα Ελλ.Ιστορίας, *Γιάννης Βλαχογιάννης (1867-1945): μια βιογραφία*, 8.5.2013, διαθέσιμο εδώ: https://www.istorikathemata.com/2013/05/Giannis-Vlaxogiannis-a-biography.html (προσπελάσιμο: 27.01.2025).

[179] Θεμελιωτή ελληνικής λαογραφίας/καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών/ιδρυτή Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και περιοδικού *Λαογραφία* και Λαογραφικού Αρχείου.

[180] Ιστορικό-μελετητή-συγγραφέα-ακαδημαϊκό-πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών, μετέπειτα Πρωθυπουργό.

[181] Σπ.Μελάς, «Γιάννης Βλαχογιάννης…, ό.π., σελ. 134.

[182] Σε αρχεία Άγγλων προξένων (Lowe-Φερέστη-Hastings-στρατηγού Chucth) στη Σμύρνη και σε μικρασιατικά παράλια αναφορικά με τις σφαγές στη Χίο και αλλού. Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 12. Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 22-24.

[183] Ο Βλαχογιάννης αναγνωρίζει τους Μπενάκη-Γεννάδιο ως δύο υποστηρικτές του ιστορικού του έργου, ωστόσο, -δηλώνει στον Κ.Δημητριάδη- τα χάλασε μαζί τους, γιατί θεώρησε ότι τον αδίκησαν. (Ο Μπενάκης αγνοεί την πρότασή του για αγορά του Μεγάρου Χαροκόπου, όπου σήμερα στεγάζεται το Μουσείο του). Κ.Δημητριάδης, ό.π., σελ. 792. Α.Γριβογιώργος, «Ανέκδοτα του Γιάννη Βλαχογιάννη, Από το στόμα του ιδίου», *Νέα Εστία*, έτος ΙΘ', τ. 38ος, τεύχ. 437-438, 1-15 Αυγούστου 1945, σελ. 792-793, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48918&seg=, (προσπελάσιμο: 7.01.2025).

[184] Διευθυντές Γ.Αργέντης-Ευμορφόπουλος.

την αγορά πολλών εγγράφων- χειρογράφων-βιβλίων, και την εκτύπωση πολλών ανεκδότων έργων, εμπλουτίζοντας τη Συλλογή Βλαχογιάννη και δίνοντάς της την έκταση που θα πάρει μέχρι το θάνατό του (1945).[185]

Αλ.Πάλλης

Τον αγαπημένο «Γιάννο»[186] του Αλέξ.Παπαδιαμάντη, του Ιω.Γρυπάρη, του Αλέξ.Πάλλη, πρωτοπόρου του δημοτικισμού,[187] στηρίζει με χορηγία ο τελευταίος για να εκδώσει πλήθος νέα στοιχεία («Οἱ κλέφτες τοῦ Μωριά»/1935, «Ἱστορικὰ ραπίσματα»/1937), γεγονός που καταδεικνύει την βαθιά εκτίμηση του Πάλλη για το Βλαχογιάννη και το έργο του. Ταξιδεύουν μαζί στη Σάμο. Από εκεί ο Πάλλης επιστρέφει στην Ευρώπη και ο Βλαχογιάννης γνωρίζει τη Σμύρνη, ικανοποιώντας εδώ το πάθος του για τα παλιά πράγματα, όπλα, καρυοφύλλια, πάλες, σπάθες,[188] που αγοράζει και για το φίλο του Σπ.Μερκούρη, ανταποδίδοντας την έκδοση του «Ἀθηναϊκοῦ Ἀρχείου». Μετά από έρευνα πέντε ετών στην περιοχή της Ηπείρου-Δ.Μακεδονίας προσφέρει και την τρίτομη έκδοση των «Στρατιωτικῶν Ἐνθυμημάτων (1821-1833) τοῦ ἐκ Σιατίστης τῆς Δ.Μακεδονίας ἀγωνιστοῦ Νικολάου Κασομούλη» (1939) δωρεά της Παγκείου Επιτροπής και του Φίλ.Δραγούμη.[189]

[185] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 11-12. Α.Γριβογιώργος, ό.π., σελ. 792-793.
[186] Σπ.Μελάς, ό.π., σελ. 133.
[187] Η δημοτική είναι η γλώσσα γραφής του Βλαχογιάννη. Θεωρεί ιεροσυλία να αλλάξει τη γλώσσα του λαού την ιστορία του οποίου καταγράφει και διασώζει. Θωμ.Παναγιωτόπουλος, ό.π., σελ. 28-29. Ο Βλαχογιάννης γράφει σε ένα σημείωμά του, την «Ἀντεξήγηση»: *«Ὅσο γιὰ τὸν "κατάλληλο τόνο", τὸ φιλολογικό, ὁ φιλολογικὸς δικός μου τόνος εἶναι ὁ ὀξύς. Ἀπ' ὅλα τὰ ἔντονα ὄργανα προτιμῶ τὴν καραμούζα. Μ' αὐτὸ τὸ ὄργανο χτυπῶ τοὺς δημοτικιστὲς ἐμπόρους τῆς καθαρεύουσας, χτυπῶ τοὺς καθαρευσιάνους τάχα δημοτικιστές, χτυπῶ τοὺς επαγγελματικοὺς γραφομανεῖς, ποὺ ἀφοῦ καταντήσανε τὴν καθαρεύουσα ντροπὴ καὶ γάνα Ἑλληνοφράγκικη, κοντεύουν τώρα νὰ καταντήσουν καὶ τὴ δημοτικὴ χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη.»*, *Νέα Εστία*, 15.6.1938, τχ. 276, σελ. 844, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=47913&seg= (προσπελάσιμο: 5.01.2025).
[188] Από μικρός θαύμαζε το οπλοστάσιο στο αρχοντικό των Τζαβελαίων στον Έπαχτο. Κ.Δημητριάδης, ό.π., σελ. 790.
[189] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 12-14.

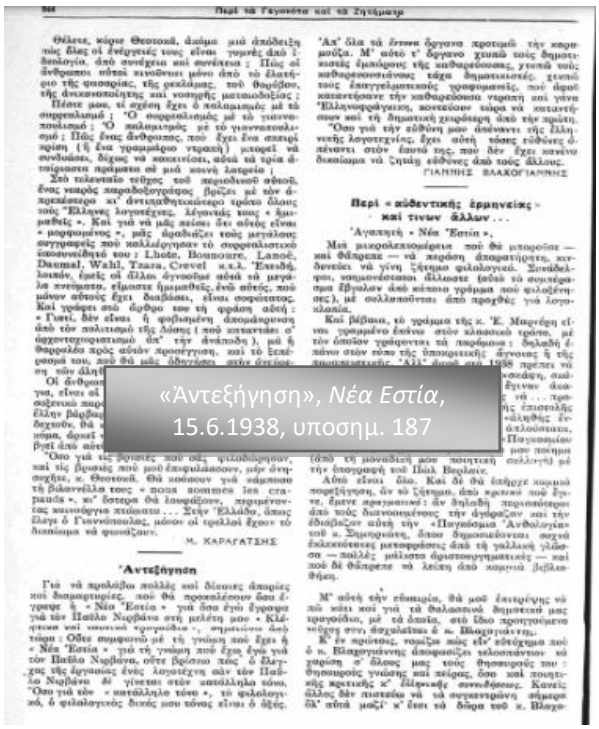

«Ἀντεξήγηση», *Νέα Ἑστία*, 15.6.1938, υποσημ. 187

Το πλούσιο έργο του πρωτότυπο, χωρίς ίχνος ευρωπαϊκής επιρροής, «στὶς σελίδες του φυσάει, θυμαρομυρισμένο, τὸ ἀεράκι τῶν Ἑλληνικῶν βουνῶν»:

> *«ἡ ἱκανότης, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὅτι ἔχει νὰ δημιουργῇ, ὄχι μόνον φιλολογικὸν ἔργον ἀνεξάρτητον, ἀλλὰ καὶ εἴδη φιλολογικὰ ἀνεξάρτητα, ξενικῶν προϋποθέσεων… Ὁ κ. Βλαχογιάννης δημιουργεῖ εἶδος φιλολογικὸ ἀνεξάρτητο»*,[190] αναφέρει ο Ιω.Γρυπάρης, ποιητής-τμηματάρχης Γραμμάτων και Τεχνών στο Υπ.Παιδείας το 1923, ερωτώμενος για την ύπαρξη έργου με νεοελληνική αυθυπαρξία, τονίζει την εξαίρεση του Βλαχογιάννη.

Ιω.Γρυπάρης

Δημοσιεύει πολλά και ετερόκλητα. Από παιδικά βιβλία που κρατούν αμείωτο το ενδιαφέρον μέχρι άρθρα, μελέτες, επιφυλλίδες, όλα γεμάτα «σοφία, θετικότητα, ζωντάνια» με «ἀνθηρὸν καὶ ρωμαλέον λόγον καὶ τὴν ζωντανὴν καὶ μαχητικὴν του ψυχήν», «χάρματα Ἑλλάδος καὶ δημοτικοῦ λόγου».[191]

Ο Βλαχογιάννης είναι μια πληθωρική φυσιογνωμία. Έχει μια ισχυρή προσωπικότητα, γεμάτη αυτοπεποίθηση, πείσμα, σθένος κι αντοχή, που σφυρηλάτησαν τα βιώματα, οι εμπειρίες, τα αναγνώσματά του. Πασιφανής η -χοντροκομμένη πολλές

[190] Φώτ.Γιοφύλλης, «Ο ποιητής Ιω.Γρυπάρης και το αρχαίον ελληνικόν πνεύμα. Κρίσεις διὰ τοὺς παλαιοὺς καὶ νεωτέρους ποιητὰς καὶ λογοτέχνας. Τὸ εθνικὸν θέατρον – Τὸ ἀριστεῖον τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἀκαδημία», εφ. *Ελεύθερος Λόγος*, έτος 1ο, αρ.φύλλ. 7, 24.6.1923, σελ. 9 [σελ. 61]. Διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=45903&seg= (προσπελάσιμο: 2.01.2025).

[191] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 14. Ε.Π.Φωτιάδου, ό.π., σελ. 136.

φορές- αποστροφή και ειρωνεία απέναντι σε συναδέλφους του ερευνητές και ιστορικούς ή η πολεμική του σε ζητήματα φιλολογικά και μη.[192] Η ισχυρογνωμοσύνη του, η μονολιθικότητά του, ο φανατισμός του, θα μπορούσε να είναι παρεξηγήσιμα από άτομα που δεν τον γνωρίζουν, αδικεί αναμφίβολα ανθρώπους και καταστάσεις, αλλά μόνο λόγω του πάθους του να αποκαλύψει ή να αποκαταστήσει την αλήθεια,[193] και, παρόλα τα παραπάνω, είναι αυθεντικός, άδολος, ντόμπρος, γενναίος, τίμιος.[194] «Δε χωνεύει τα δουλικά φερσίματα»,[195] τα σχόλια και η πένα του είναι οξύτατα και δριμεία χωρίς «καμουφλαρίσματα καὶ ὑπονοούμενα».[196] Πολλοί δέχονται την κριτική του -συχνά με εκφράσεις αφιλτράριστης οργής-,[197] αντιδικεί με γραφιάδες εφημερίδων και περιοδικών, απομονώνεται συχνά από τον περίγυρό του, αν οργιστεί με κάποιον,[198] ωστόσο, παραμένει «ἀμόχθηρος».[199]

Αποφαίνεται με απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς -«Ξένες γλώσσες!»-[200] για όλη τη σύγχρονή του διανόηση,[201] παρόλο που γνωρίζει πολύ καλά τα ευρωπαϊκά ρεύματα και έρχεται σε επαφή με αυτά. Κατακρίνεται για 'καθύβριση' της κοινωνίας, ωστόσο, οι κατήγοροί του δε μπορούν να στοιχειοθετήσουν την μομφή απέναντι στον άνθρωπο που προσπαθεί να κρατήσει τις ρίζες του έθνους σε μια καθ' όλα ξενόδουλη κοινωνία.[202] Μένει πάντοτε αμετακίνητος στις ρίζες του. Το αρκαδικό του ήθος «ἀσοφίσευτο καὶ γνήσιο».[203] Ο αδιάλλακτος αυτοχθονισμός του είναι απλώς η λατρεία του για την

---

[192] Λ.χ. το γλωσσικό ζήτημα [τον συγκινεί η δημοτική και, όσο διδάσκει στο «Ἐφηβεῖον» του Συγγρού, καταγράφει λέξεις των παιδιών, καταγόμενων από όλον τον Ελληνισμό, άγνωστες σ' αυτόν και φτιάχνει λεξικό ιδιωματισμών. Σταφυλάς, ό.π., σελ. 16. Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 9.], τα κριτήρια αυθεντικότητας των δημοτικών τραγουδιών [*«Ἐκεῖ μέσα βλέπει κανεὶς τί ἀξίζει ἡ γνήσια ἐθνικὴ ψυχή»* -από τον πρόλογο του Fauriel στη συλλογή του ελληνικών δημοτικών τραγουδιών-. Σπ.Μελάς, ό.π., σελ. 134.] κλπ. Παντ.Μπουκάλας, ό.π., διαθέσιμο εδώ: https://www.kathimerini.gr/opinion/561949468/to-1821-os-genethlios-topos-toy-gianni-vlachogianni/, (προσπελάσιμο: 2.01.2025). Κ.Δ.Γεωργούλης, ό.π., σελ. 19.

[193] Στο ίδιο, σελ. 19. Σταφυλάς, ό.π., σελ. 17-18.

[194] Σπ.Μελάς, ό.π., σελ. 133. Ε.Π.Φωτιάδου, ό.π., σελ. 137.

[195] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 10.

[196] Στο ίδιο, σελ. 15.

[197] Λ.χ. οι «κιταπάδες» (αρχειοφύλακες/γραμματικοί επί Τουρκοκρατίας, υπεύθυνοι για τη διατήρηση, την καταγραφή και την οργάνωση των διοικητικών-δικαστικών εγγράφων), οι «καλαμαράδες» (οι σπουδαγμένοι δηλ. στην Ευρώπη Φαναριώτες-καθαρευουσιάνοι-πολιτικοί κλπ.), οι «ξεθυμασμένοι», οι «μούλικοι», όπως έλεγε με ρουμελιώτικο κυνισμό. Βασ.Λαούρδας, «Ο Γιάννης Βλαχογιάννης», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης…*, ό.π., σελ. 139/142. Γ.Βλαχογιάννης, «Τὸ κρυφὸ σκολειό», *Νέα Εστία*, έτος ΙΘ', τ. 38ος, τεύχ. 436, 15.8.1945, σελ. 678-683, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48918&seg= (προσπελάσιμο: 6.01.2025).

[198] Βασ.Λαούρδας, ό.π., σελ. 139-140. Κ.Δημητριάδης, ό.π., σελ. 792 [σελ. 414].

[199] Άγγ.Ν.Παπακώστας, «Βιβλιογραφία Γιάννη Βλαχογιάννη», *Νέα Έστία*, τόμ. ΜΔ΄, ό.π., σελ. 155.

[200] Σπ.Μελάς, ό.π., σελ. 133.

[201] *«Δὲν εἶναι καλὰ (οἱ ἄνθρωποι)… εἶναι ὅλοι ρευματικοί… Τοὺς φάγανε τὰ πνευματικὰ ρεύματα τῆς Εὐρώπης. Ὁ καημὸς τους εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀστείους: Περνάνε τὸν Ἕλληνα γιὰ Ἀράπη καὶ τσακίζονται νὰ τὸν ἀσπρίσουν, στὸ μπάνιο, μὲ τὴ βούρτσα!»*. Σπ.Μελάς, ό.π., σελ. 133.

[202] Ε.Π.Φωτιάδου, ό.π., σελ. 137. Δημ.Τσάκωνας, ό.π., σελ. 167-168.

[203] Στο ίδιο, σελ. 168.

Ελλάδα και τη Ρούμελη που φτάνει μέχρι και την απαξίωση του Μοριά και την υποτίμηση του «ἄκαπνου ἥρωά» της, όπως τον αποκαλεί, του Κολοκοτρώνη.[204]

Η Κατοχή και οι κακουχίες σταδιακά κάμπτουν την αντοχή του Βλαχογιάννη. Εξακολουθεί, όμως, να δουλεύει ατελείωτες ώρες[205] και να διαβάζει. Ωστόσο, η δημιουργική εργασία περιορίζεται. Θα φύγει 23.8.1945 με την ψυχή του ακατάβλητη και με τον καημό που δεν πρόλαβε να τελειώσει τον «Καραϊσκάκη» του ανήμερα της γιορτής της Παναγίας της «Προυσιώτισσας» που κι ο ήρωάς του τιμούσε, κρατώντας στα χέρια του τον «Ἡρόδοτο, τὸ θεῖο βιβλίο τῆς ἀνθρωπότητος».[206] Με το θάνατό του το νεοελληνικό πνεύμα χάνει «μιὰ στέρεη καὶ βαθιορριζωμένη δρῦν ἀνάμεσα σὲ πλῆθος γραφιάδες καὶ ἀχυρογράφους».[207]

2. Η συμβολή του Ιω.Βλαχογιάννη στη διαμόρφωση και οργάνωση των ΓΑΚ. Οι στόχοι και το όραμά του. Ο Ρόλος του ως Πρώτου Διευθυντή των ΓΑΚ.

> *Ακόμη το 1882 διατυπώνεται η εξής γνώμη: «Ἡ Ἑλλὰς παρίσταται σήμερον ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ταλαίπωρος καὶ ἐλεεινὴ φράγκα θεραπαινίς, ἥτις δὲν γνωρίζει ἑαυτήν, οὔτε τὴν καταγωγήν της, οὔτε τὸν παρελθόντα βίον της, οὔτε τὸ μέλλον πρὸς τὸ ὁποῖον ἦτο προωρισμένη νὰ βαδίσῃ... Ὁ ξενικὸς βίος, τὰ ξενικὰ ἤθη καὶ νομοθετήματα, ἡ περιφρόνησις πρὸς πᾶσαν ἐθνικὴν παράδοσιν...».*[208]
>
> Εφημ. *Αιών*, φύλλο 3863, 26.5.1883.

Πολλά φυσικά πρόσωπα, ιδιώτες εγγράμματοι ή μη, και κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας και πολύ περισσότερο μετά, γίνονται ακάματοι συλλογείς πολυτίμων ιστορικών εγγράφων, φυλάγουν γραπτά τεκμήρια ή θέλουν απλώς να σώσουν ένα αρχείο[209] από τη φθορά, την καταστροφή ή τη λήθη για διαφόρους λόγους. Άλλοι κυρίως γιατί αναγνωρίζουν -ενστικτωδώς πιθανόν- την ιστορική αξία όσων παλαιών

[204] Σπ.Μελάς, ό.π., σελ. 133-4. Ε.Π.Φωτιάδου, ό.π., σελ. 137. Γ.Βλαχογιάννης, «Τὸ κρυφὸ…, ό.π., σελ. 681-683.
[205] Κ.Δημητριάδης, ό.π., σελ. 792. Ρήγ.Γκόλφης, ό.π., σελ. 35.
[206] Άγγ.Παπακώστας, «Βιογραφικά», ό.π., σελ. 15-16. Ε.Π.Φωτιάδου, ό.π., σελ. 137.
[207] Βασ.Λαούρδας, ό.π., σελ. 139.
[208] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 26. Πρβπ. Κουρνούτος, *Εἰσαγωγικὰ ἐν Βλαχογιάννῃ*, *Ἅπαντα*, Α' κστ'.
[209] Οικογενειακό-κοινοτικό-εκκλησιαστικό-νοταριακό…

αντικειμένων, εγγράφων, βιβλίων, κλπ. πέφτουν στα χέρια τους, άλλοι γιατί έχουν και συγγραφικές βλέψεις, θέλοντας να γράψουν ιστορία βασισμένοι στα αρχεία.[210]

Ωστόσο, ο αδιαμφισβήτητα ακάματος συλλογέας εγγράφων και αρχείων, ο «ένδοξος ρακοσυλλέκτης»[211] χιλιάδων σελίδων και «μύστης της εθνικής ιστορίας», με συγγραφικό τάλαντο και πολυσχιδή δράση, ο άνθρωπος που θέτει σκοπό της ζωής του τη διάσωση πάση θυσία των αρχείων και -μέσω αυτών- του Ελληνισμού, είναι ο Ιω.Βλαχογιάννης. «Παντοῦ προδίδεται ἐρευνητής» και σώζει «τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Χάρου».[212] Γι' αυτόν η δύναμη των αρχείων ήταν η δύναμη του έθνους, καλά κρυμμένη σε αυτούς τους θησαυρούς που έπρεπε να αναδειχτούν και να αποκαλύψουν το μεγαλείο τους και για τους συγχρόνους του και για τους μεταγενέστερους.[213] Ενσαρκώνει τη ρήση του Ηράκλειτου «εἷς ἐμοὶ μυρίοι»[214] αναφορικά με το έργο που φέρνει σε πέρας, ένας αυτός μπροστά στην προκλητική κρατική αδιαφορία της γραφειοκρατίας ή την η κραυγαλέα άγνοια των υπευθύνων για τη διάσωση του αρχειακού υλικού,[215] καθώς και των απογόνων των οικογενειών λογίων και αγωνιστών του '21 που δικαιολογούνται λόγω ακραίας φτώχειας.[216]

ΑΠΟ ΗΜΕΡΑΣ ΕΙΣ ΗΜΕΡΑΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἐδόθη ἐκ Παρισίων βραβεῖον 5,000 φράγγων εἰς τὸν κ. Βλαχογιάννην. Ποῖος ὁ Βλαχογιάννης; Αὐτὸς ποῦ ἔσωσε τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Χάρου.

Κατάγεται ἀπὸ τὴν Ναύπακτον καὶ εἶνε ἐκ τῶν στερεωτέρων εἰδῶν τῶν ὁποίων ἡ Ρούμελη ἦτο δυνατὸν νὰ κάμῃ ἐξαγωγήν. Μεστὸς, στερεῶς περιγραμμένος, κεφάλι προώρως φιλοχιονισμένον, μουστάκι Ἀγγλικῶς ψαλλιδισμένον, δύο μάτια δῆθεν κουρασμένα ἀλλὰ πράγματι ἐτάζοντα, δύο πτυχαὶ ἀνατολικῆς νωθρότητος περὶ τὰ χείλη, καὶ σύνολον ὁλοσιδηροῦν, ὡσὰν νὰ τὸν ἐσφυρηλάτησαν ἐπὶ δύο ἔτη δύο χιλιάδες χαλκιάδες. Κατ' ἐξοχὴν «αὐτάρκης» ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ μόνος παντοῦ, ἐν πολέμῳ, εἰς θάσος, εἰς ἔρημον νῆσον, εἰς πολιορκίαν. Τὸ ἐρευνητικόν του τάλαντον τὸν ἔκαμε καὶ εἰς τὴν ζωήν του Ροβινσῶνα εὑρίσκοντα καὶ γνωρίζοντα πράγματα ἐν Ἀθήναις ποῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ τὰ ξεύρῃ καὶ ὁ παλαιότερος Ἀθηναῖος. Παντοῦ προδίδεται ἐρευνητής. Μολονότι ρωμαλέος ὅσον εἴπαμε, κρύβει τὴν ῥώμην του, κατεβαίνων ἀπὸ τὴν δεξαμενὴν πρὸς τὰ παλαιοπωλεῖα τῆς ὁδοῦ Σταδίου μὲ τὴν ἥσυχον κίνησιν Ἄγγλου, ἔχοντος τὸ χέρι στὴν τσέπη. Τότε εἶνε ὁ ποιητὴς Βλαχογιάννης.

Τὸ ἀρχειοδιφικὸν ἔργον τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ εἶνε μέγα. Τὴν στιγμὴν ὅπου ἡ ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος κατεβυθίζετο εἰς τὸ μπακάλικο, καὶ ἐπορεύετο εἰς τὴν αἰωνιότητα δι' ὑπογείου, κάρρου ἀχρήστων ἢ δημοπρασίας χάρτου τῆς ὁκᾶς, ὁ Βλαχογιάννης ἐπεμβαίνων τὴν ἔφερεν εἰς τὸ φῶς. Ἀπὸ καρβουναποθήκας καὶ ἀπὸ σαρδελλοβάρελα ἀνέσυρε σελίδας αἱ ὁποῖαι ἦσαν χρυσάφι καθαρὸν διὰ τὸ Ἔθνος. Ἤρχισε ψάχνων τὸ 1890 ἰδοὺ δὲ τί εἶχαν σωθῇ ἀπ' αὐτὸν μέχρι τοῦ 1901

Εφημ. *Έμπρός*, φ. 5194, 9.4.1911

Πολύ πριν ιδρυθούν επισήμως επί Βενιζέλου τα ΓΑΚ (1914), «ιδρύονται» στο μικρό σπίτι του Βλαχογιάννη. Από πολύ νωρίς, σταδιακά, χωρίς χρηματοδότηση,

---

[210] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 63-68.

[211] Η αναφορά του Ζαχ.Παπαντωνίου. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 7. Ν.Ε.Καραπιδάκης-Ά.Κουλικούρδη, *Διοικητική ιστορία*…, ό.π., σελ. 39.

[212] Εφημ. *Έμπρός*, φ. 5194, 9.4.1911, πρωτοσέλιδο με βράβευση του Βλαχογιάννη με 5.000 φράγκα για τη διάσωση του Αρχείου Δ.Χρηστίδου, γραμματέα του Καραϊσκάκη (1890-1901). Διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=36415&seg= (προσπελάσιμο: 27.12.2024).

[213] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 67-68. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 6-7.

[214] (= ένας εγώ και ζω για χίλιους, σύμφωνα με ερμηνεία του Παλαμά). Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό Αρχείο Γιάννη Βλαχογιάννη», *Νέα Έστία*, τόμ. ΜΔ΄, ό.π., σελ. 92.

[215] Συχνά επεμβαίνει προσωπικά, παρακαλά, ξοδεύει ακόμη και διπλάσια ποσά από τα απαιτούμενα, για να σώσει τα αρχεία. Συχνές και οι αντιδικίες με κρατικούς υπαλλήλους που έκαναν έξωση σε πολύτιμα αρχεία, τα μετέφεραν σε μάντρες, τα εξαφάνιζαν, ακόμη και με επίσημες κρατικές δημοπρασίες [π.χ. διακήρυξη 16.4.1893/ΕτΚ του Ελεγκτικού Συνεδρίου (Διευθυντής Σαρσέντης) για αρχειακό υλικό 20.000-30.000 οκάδων που έσωσε κατά μεγάλο μέρος ο Βλαχογιάννης] για εξοικονόμηση χώρου. Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό…, ό.π., σελ. 93-94. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 26. Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 68. Ί.Μ.Τουλάτου, «Πώς σώθηκαν τα αρχεία του 1821», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 04.08.2018, διαθέσιμο εδώ:https://www.tovima.gr/2018/08/04/culture/pws-swthikan-ta-arxeia-toy-1821/ (προσπελάσιμο: 7.01.2025).

[216] Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό…, ό.π., σελ. 93.

συγκεντρώνει ανεκτίμητο και άφθονο ιστορικό υλικό. Βάζει αγγελίες, ζητώντας βοήθεια από όποιον -γραμματιζούμενο ή μη- προθυμοποιείται να αναζητήσει χειρόγραφα, ακόμη και παλιοπράγματα, σπαθιά, ντουφέκια, εικόνες κ.ά. οπουδήποτε στην Ελλάδα, σε όποιο σπίτι, μοναστήρι, μπακάλικο, σεντούκι, υπόγειο.[217] Μαζεύει ή αγοράζει με τα λιγοστά του χρήματα ό,τι οι άλλοι πετούν. Δεν σταματά ποτέ «ν' ἀκολουθεῖ ἀπὸ κοντὰ τὴ συστηματική καταστροφὴ ἐπισήμων και ἀνεπισήμων ἐγγράφων καὶ ποτὲ νὰ μὴν τὴν προκάνη στὸν ἀκράτητο δρόμο της».[218] Δεν είναι ιδιοτελής, δε θέλει να πλουτίσει, πουλώντας τα. Θέλει απλώς να διατηρήσει αλώβητη τη μνήμη του Έθνους, να προλάβει την απεμπόληση της αρχειακής τεκμηρίωσης.

Σχεδιάζει, όταν πια ο όγκος του υλικού υπερβαίνει το μέγεθος του σπιτιού του, τη δημιουργία μιας κρατικής υπηρεσίας, επιφορτισμένης με αυτό που ο ίδιος κάνει για χρόνια, με τη συγκέντρωση, αρχειοθέτηση, συμπλήρωση του αρχειακού υλικού πάσης φύσεως, προκειμένου να διατεθεί σε κάθε ενδιαφερόμενο για ιστορική έρευνα. Έτσι, ξεκινά μια εκστρατεία ενημέρωσης όλων των αρμοδίων και μη, της κοινής γνώμης, ισχυρών ανθρώπων του πνεύματος ή της οικονομίας, με αρθρογραφία σε εφημερίδες και περιοδικά, με υπομνήματα, με εκτοξευόμενες -προφανώς κενές περιεχομένου- απειλές.[219]

Ο Γ.Βλαχογιάννης και η Συλλογή του[220] αποτελούν την αιτία της ίδρυσης των ΓΑΚ και τον πυρήνα τους. Πρώτος αυτός συστηματικά «ξακρίζει»,[221] συγκεντρώνει έγγραφα του Αγώνα και της κατοπινής περιόδου, αρχικά, εν μέσω αντιδράσεων και ειρωνείας,[222] τα διαβάζει, τα συσχετίζει. Πρώτος αυτός «ἐξήγησε στὸ κράτος καὶ ἄνοιξε τὰ φωτερά του ἐμπρὸς στὴν ἐλεεινὴ κατάσταση τῶν δημοσίων ἀρχείων» και προσφέρει την τεχνογνωσία του,[223] αν και η πραγματική του συμβολή συμπυκνώνεται όχι τόσο στην «πρωτιά», όσο στην «Τέχνη» του, την αναμορφωτική λογοτεχνική του φαντασία, την εντελώς προσωπική και πρωτότυπη, αυτήν που έχει τη δύναμη να αναπλάσει το

---

[217] Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 24-25.
[218] Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό…, ό.π., σελ. 93.
[219] Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 24-25. Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό…, σελ. 92-93.
[220] Ελεύθερα προσβάσιμη στον *Αρχειομνήμονα* (διαθέσιμο εδώ: http://srv-gak.att.sch.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=482720&lang=el&start=540, προσπελάσιμο: 01.01.2025) και στα ΓΑΚ (διαθέσιμο εδώ: http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=585159, προσπελάσιμο: 01.01.2025).
[221] Έκφραση της μητέρας του σε γράμμα της (2.6.1894), εκφράζοντας τον καημό της που δεν παίρνει το δίπλωμά του κι έχει μεγάλο «ντέρτι γιὰ τὰ "παλιόχαρτα"». Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 16.
[222] Ε.Π.Φωτιάδου, «Ὁ τελευταῖος…, ό.π., σελ. 135. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 15.
[223] Γ.Ζεβελάκης, «Γιάννης Βλαχογιάννης: η απογοήτευση του διασώστη τεκμηρίων του 1821», The books' Journal, τ. 109, Κυριακή, 04.04.2021, διαθέσιμο εδώ: https://booksjournal.gr/stiles/symptoseis/3192-giannis-vlaxogiannis-i-apogoitefsi-tou-diasosti-tekmirion-tou-1821 (προσπελάσιμο: 2.1.2025). Γ.Βλαχογιάννης, «Κινδυνεύουν οι ιστορικοί μας θησαυροί», στα *Νεοελληνικά Γράμματα*, αρ. φύλλου 39, 5.1.1936), διαθέσιμο εδώ: https://drive.google.com/file/d/1CBcscG2RcagbwUrRoq8qyTcG0pvHIIpY/view (προσπελάσιμο: 5.1.2025).

ιστορικό υλικό και να «μεταβάλει τὶς σκιὲς σὲ ἀνθρώπινα πλάσματα».[224] Η συμμετοχή του στη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου είναι καταλυτική, καθώς το κράτος αγνοεί τη συγκεκριμένη κρατική υπηρεσία.

> *Βέβαια, ο Γιάννης Βλαχογιάννης είχε συλλέξει νόμους, διατάγματα, εγκυκλίους και κάθε έγγραφο, που αφορούσε στην αρχειακή κατάσταση από τα χρόνια της Επαναστάσεως του 1821. Τον αμητό αρχειακής ύλης του ακάματου και πρωτοπόρου αρχειοδίφη, ο Κ.Διαμαντής, αφού εμπλούτισε με καρπούς αναδιφήσεών του, δημοσίευσε στα ΓΑΚ[225] με τίτλο: «Τα ληφθέντα κατά καιρούς μέτρα υπέρ των αρχείων» και «Αρχειακά της Οθωνικής περιόδου... μέχρι 1913».[226]*

Η εποχή μετά το Γουδί (1909), το μαζικό κίνημα διαμαρτυρίας που συντάραξε το πολιτικό σύστημα και το μεταρρυθμιστικό ρεύμα της Κυβέρνησης Βενιζέλου, κινητοποιούν και τους ανθρώπους του πνεύματος, κινητοποιούν και το Βλαχογιάννη που ως τότε «δὲν εἶχε καιρὸ γιὰ ἄλλες δουλειὲς οὔτε γιὰ διορισμούς». Με προτροπή του φίλου του Λ.Νάκου συναντά τον Πρωθυπουργό στο σπίτι της Αλεξ.Χωρέμη, αδερφής του Μπενάκη, και ο Βενιζέλος κατανοεί πλήρως το όραμα. Μετά τη συνάντηση τού ανατίθεται η σύνταξη του νομοσχεδίου «Περὶ Γενικῶν Ἀρχείων» και ψηφίζεται ο Νόμος 380/1914. Ο Βλαχογιάννης γίνεται ο πρώτος Διευθυντής των ΓΑΚ (1914-1936) και χάρη στις δικές του εισηγήσεις παίρνονται μέτρα για τη διάσωση και διατήρηση του υλικού.

Ο ίδιος -και με την ιδιότητα του Διευθυντή πλέον- από το μηδέν σχηματίζει την υπηρεσία και συνεχώς εμπλουτίζει τη συλλογή του[227] με κάθε μέσο είτε δικό του είτε μεγάλων ευεργετών,[228] αφού η νεοϊδρυθείσα υπηρεσία υπό τη διεύθυνσή του φυτοζωεί, καθώς το Κράτος δεν διαθέτει τη βούληση ή τα μέσα για τον εμπλουτισμό των αρχείων. Στη Συλλογή του -εκτός από χιλιάδες δημόσια ή ιδιωτικά έγγραφα και χειρόγραφα- συμπεριλαμβάνονται και χιλιάδες προσωπικά του δελτία με παρατηρήσεις του και υλικό από τις μελέτες του που δεν είχε την ευκαιρία να αξιοποιήσει. Όλα τα έγγραφα βρίσκονται τακτοποιημένα χρονολογικά και θεματικά σε ογκωδέστατους φακέλους με

---

[224] Δημ.Γιάκος, «Ὁ ραψωδὸς…, ό.π., σελ. 146-7.
[225] Τόμος 10/σελ. 20-55, τόμος 11/σελ. 5-77.
[226] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, ό.π., σελ. 15.
[227] Συλλογή Ζερλέντη (60.000 έγγραφα-χειρόγραφα), αρχείο Σωνιέρου, Κασομούλη κλπ. Γ.Βλαχογιάννης, «Κινδυνεύουν οι…, διαθέσιμο εδώ: https://drive.google.com/file/d/1CBcscG2RcagbwUrRoq8qyTcG0pvHIIpY/view (προσπελάσιμο: 5.1.2025).
[228] Εμπορικός οίκος Χωρέμη-Μπενάκη, αδερφών Ράλλη κ.ά.

μικρότερες υποδιαιρέσεις, με σαφείς ενδείξεις του προσώπου/κατόχου του αρχείου ή τοπικών προσδιορισμών ή ονόματος των ιδιοκτησιακών αρχών του αρχείου.[229]

Οι εργασίες του για τη διάσωση ιστορικών τεκμηρίων είναι υποδειγματική. Ξοδεύει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στο να συγκεντρώνει, να ταξινομεί, να καταγράφει και να εκδίδει το υλικό. Το πνεύμα του οξυδερκές -ο Κ.Γεωργούλης το χαρακτηρίζει «χάρισμα», μια «καταπληκτικὴ ἐναισθητική ἱκανότητα», ένα εσωτερικό κριτήριο αλάνθαστο-, το ταλέντο του να οργανώνει πρακτικά το υλικό και χωρίς εργαλεία[230] είναι αξιοθαύμαστο από τη στιγμή που σήμερα η αποδελτίωση και αρχειοθέτηση του υλικού είναι ξεχωριστή επιστήμη. Και, ενώ είναι άνθρωπος πολυσχιδής, λογοτέχνης, θέλει να εκφραστεί καλλιτεχνικά, καταπιέζει αυτή την πλευρά του εαυτού του και προκρίνει την ιστορική έρευνα, θέλοντας να περάσει στην ιστορική σύνθεση. Στερείται χαρές της ζωής, μικρές ή μεγάλες, για να αφοσιωθεί σε αυτή.[231]

Ο Βλαχογιάννης θα χαρίσει, τελικά, μέρος της Συλλογής του στο Κράτος, ενώ μετά το θάνατό του (1945) η αδερφή του, η Αγγελική, θα συμπληρώσει αυτή τη δωρεά (7.4.1947).[232]

> *«- Ἅμα χαθοῦν αὐτὰ τὰ χαρτιά, τὸ ἔθνος θὰ μείνῃ μὲ τὰ μάρμαρα. Καὶ τὰ μάρμαρα δὲ φρονηματίζουν, δὲν εἶναι νεοελληνικὴ ἱστορία στὸ κάτω-κάτω.»*[233]

[229] Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό…, σελ. 94-95. Μιχ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 28.
[230] «Στὴν ἐργασία του τὸν ἐφώτιζε θεϊκὸς ἔρως καὶ λατρεία πρὸς τὴν ἱστορούμενη ἐποχή. Δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ προστρέξῃ στοὺς ἐπαγγελματίες ἱστοριογράφους γιὰ νὰ βοηθηθῆ ἀπὸ τὴν τεχνικὴ τῶν μεθοδολογικῶν τους ὁδηγιῶν». Κ.Δ.Γεωργούλης, «Ο Εθνισμός…, ό.π., σελ. 25.
[231] Άγγ.Παπακώστας, «Το Εθνικό…, σελ. 95-96. Ούτε αυτός ούτε οι δυο του αδερφές κάνουν οικογένεια. Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 25/27.
[232] Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 25. Ντ.Μακρυγιάννης, «Ανάλυση της ..., ό.π., σελ. 197.
[233] Μ.Σταφυλάς, ό.π., σελ. 29.

Κεφάλαιο 6

Οι Συζητήσεις και Αντιπαραθέσεις στη Βουλή το 1920 για τα Γ.Α.Κ.

Έφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28 Ιανουαρίου 1920

Στις 21.1.20[234] *ἡ ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Κοινοβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ ὑποβάλλει τὴν ἔκθεσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ νομοσχεδίου «περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ. Βλαχογιάννη»*, ωστόσο, καμία άλλη αναφορά δε γίνεται παρά στις 28.1.20,[235] οπότε και συζητείται εκτενώς το κατατεθέν νομοσχέδιο.

Ζητούν το λόγο οι Ι.Μπρισιμιτζάκης, βουλευτής Αττικοβοιωτίας, και Γεω.Πωπ, ανεξάρτητος βουλευτής Νέων Ψαρρών, ενώ ο ΠΘ Ελ.Βενιζέλος θεωρεί ανώφελη τη συζήτηση για το νομοσχέδιο, αφού η Επιτροπή υπέβαλλε έκθεση, όπου αναφέρονται εκτενώς οι δικαιολογίες και το ύψος του ποσού στο οποίο εκτιμήθηκαν τα αγορασθέντα έγγραφα. Ο Γ.Πωπ επιμένει ότι ο Υπουργός των Εκκλησιαστικών, εισηγητής του νομοσχεδίου, και η Επιτροπή[236] που ενέκρινε την αγορά[237] πέφτουν σε «πλάνην συγνωστήν» και οφείλουν να αποσύρουν το νομοσχέδιο. Πιστεύει ότι είναι δώρο σε πολίτη και, συγχρόνως, άρνηση των δικαιωμάτων του κράτους στην ίδια του την περιουσία, παρόλο που συνδέεται, υποστηρίζει, με τον Βλαχογιάννη στο πνευματικό έργο με μακρά φιλία συναδελφική. Αυτή δε θα τον εμποδίσει από το να αποτρέψει επιβλαβέστατη πράξη για τις σχέσεις κράτους-υπαλλήλων-κρατικής περιουσίας. Διερωτάται για τον τρόπο απόκτησης των επίσημων εγγράφων, δημοσίων-ιδιωτικών,[238] από τον Βλαχογιάννη, Διευθυντή των Ιστορικών Αρχείων του Κράτους, και, ενώ καταθέτει την επίμονη εργασία του, την φιλοπονία, την έντιμη σκέψη του, θεωρεί την πράξη του «ἐξερχομένη τῶν διατάξεων τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ τῶν διατάξεων αὐτοῦ τούτου τοῦ ποινικοῦ νόμου» από την στιγμή που περισυλλέγει τα έγγραφα χωρίς

Γεω.Πωπ

234 Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 28η, 21.1.20, σελ. 446, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542.

235 Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 540-544, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542.

236 Βλ. υποσημ. 95/99.

237 Βλ. υποσημ. 96.

238 Εκτελεστικού-Βουλευτικού-Γερουσίας (1822)-Γερουσίας Δυτ.Ελλάδος-Υπουργείων (1822-1823)-Υπουργείων (1830 κ.έ.)-Αρχεία Βουλών-Γερουσιών-Συνελεύσεων (1844-45). Αποτιμώνται 130.000δρχ./23.000δρχ. αντίστοιχα.

να καταγγέλλει τους κατόχους αυτών στη Δημόσια Αρχή και επιζητά να τα πουλήσει στο Κράτος. Δεν επιζητά δίωξη ηθική ή ποινική ούτε προτείνει τη μεταβολή του προσδοκώμενου εντάλματος του Κεντρικού Ταμείου σε ένταλμα σύλληψης, αλλά αναφέρει τη διάταξη του ΠΝ για υπεξαίρεση και ιδιοποίηση δημοσίων εγγράφων, διότι θεωρεί τα έγγραφα αυτά προϊόν κλοπής από τα Δημόσια Αρχεία, κλοπής ασυνείδητης, με τη μομφή να κατευθύνεται -όπως καταθέτει- ποιος ξέρει «ποίου κλητῆρος ἢ ἀρχειοφύλακος» και μεταπώλησης αυτών σε διάφορους μεταπράτες για περιτύλιγμα ειδών ποικίλης κατανάλωσης, απ' όπου προφανώς κι ο Βλαχογιάννης τα αγόρασε με την οκά.

Διαμείβεται ένας -μάλλον ειρωνικός- διάλογος μεταξύ Ν.Ξηρού, βουλευτή Φθιώτιδας, και Γ.Πωπ σύμφωνα με τον οποίο ο Ξηρός αποκαλύπτει την υποκρισία ή το όψιμο «ενδιαφέρον» του βουλευτή που ζητά την απόσυρση του νομοσχεδίου. Τέτοια έγγραφα έχουν πλημμυρίσει την αγορά -εδώ και δεκαετίες πια- και κανείς δεν μπορεί να διατείνεται ότι δεν ξέρει την κατάσταση ή τις ευθύνες του κράτους. Ο Γεώ.Πωπ εμμένει στη θέση του και ανταποδίδει την ειρωνεία με σχόλιο για την απώλεια μνήμης περί νομικών, επαναλαμβάνοντας το αίτημα για απόρριψη της αγοράς της Συλλογής Βλαχογιάννη.

Ο Γ.Σταμάτης, βουλευτής Αττικοβοιωτίας, υπεραμυνόμενος του νομοσχεδίου και της συμβολής «ἑνὸς ὑπαλλήλου», αποκαλύπτει την υποκρισία, τα δυσήκοα ώτα, την αδιαφορία του Κράτους για τα πολύτιμα έγγραφα που περιλαμβάνουν όλη την ιστορία της Ελλάδος, και, εν μέσω διαφωνιών πολλών βουλευτών,[239] θεωρεί μικρό το εκτιμώμενο ποσό -πράγμα που βρίσκει σύμφωνο τον Πωπ, αλλά επιμένει στο αναπαλλοτρίωτο- για τη Συλλογή και ύβρη την στάση των αντιδρώντων συναδέλφων του, αναλογιζόμενοι το μέγα έργο του Βλαχογιάννη. Ο Θεόδωρος Βελλιανίτης, επικαλούμενος την ειδικότητά του,[240] υπερασπίζεται το έργο του Βλαχογιάννη, καταδεικνύοντας την πλάνη του Πωπ και ξεκαθαρίζοντας πως ο Βλαχογιάννης εργάζεται 35 χρόνια και τη Συλλογή την είχε «πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἀρχείου».

Θ.Βελλιανίτης

[239] Κριαρής (θεωρεί τα πάντα ψευδή)-ο κυβερνητικός βουλευτής Κατσίνας (θεωρεί τα αποκτηθέντα κλοπιμαία)-Κ.Σοκόλης (ειρωνεύεται το ύψος του ποσού). Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 541.

[240] Φιλόλογος/λογοτέχνης/δημοσιογράφος.

«Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ κ.Βλαχογιάννης ὑπέχει ποινικὴν εὐθύνην διότι τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἐρρίφθησαν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐπωλήθησαν ἀπὸ τὰς Δημοσίας Ἀρχάς. Ἐκεῖνον τὸ ὁποῖον προσέφερεν ὁ κ. Βλαχογιάννης εἶναι τοῦτο, ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος ἔχῃ συγκεντρώσει συλλογὰς ἀρχείων, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἱστορικὸν ἀρχεῖον τοῦ Κράτους, ὥστε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἱστορίαν νὰ δύναται νὰ μεταβαίνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ ἀντλῇ τὴν ὕλην, ἡ ὁποῖα θὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας.»

Θεόδ.Βελλιανίτης
Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20

Ο Δ.Δίγκας, Υπ.Παιδείας-δικηγόρος, αντικρούοντας τον Πωπ, αναφέρει τη ρητή διάταξη του Νόμου 380/άρθρο 17,[241] κάνοντας μικρή αναδρομή στο ιστορικό της υπόθεσης και κλείνοντας με την αίσθηση υπερψήφισης του νομοσχέδιου, αφού η συζήτηση γίνεται *ἐπὶ τῆς ἀξίας* των εγγράφων, όχι για παρανομία. Οι Ι.Μπρισιμιτζάκης-Ζαβιτζιάνος επίμονα διαφωνούν με την πώληση και τις ακολουθούμενες πρακτικές, δεχόμενοι την αντίδραση του Ν.Ξηρού, αφού το Δημόσιο «οἰκειοθελῶς ἀπηλλοτρίωσε τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τῶν ἐγγράφων… τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς ὅλα τὰ σαρδελοβάρελα τῆς Ἑλλάδος» -διότι «ἐβρώμιζαν τὸ μέρος»-,[242] και τη λεπτή ειρωνεία του Πρωθυπουργού που προκρίνει την εργασία της περισυλλογής και διατήρησης[243] κι όχι την αξία αυτή καθαυτή, ενώ συμφωνεί σε σύσταση νέας επιτροπής προς εκτίμηση, αν ζητηθεί, ενώ ζητά να σταματήσει η συζήτηση επί του θέματος ως ατελέσφορη.

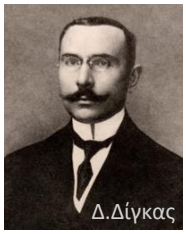
Δ.Δίγκας

Ελ.Βενιζέλος

Ο Γ.Πωπ, επανερχόμενος, ανασκευάζει τα λεγόμενα του Υπ.Παιδείας, διατυπώνοντας δηκτικά σχόλια με κάποια δόση πικρίας, θεωρώντας ματαιοπονία περαιτέρω συζητήσεις, ευχόμενος το ποσό να χρησιμεύσει για μεγαλύτερη έμπνευση του Βλαχογιάννη για να ωφεληθούν «τὰ ἐθνικὰ γράμματα καὶ ὄχι τὰ ἐθνικὰ χρήματα». Ο Βενιζέλος, θέλοντας να κλείσει το ζήτημα χωρίς σκιές, ξεκαθαρίζει πως δεν πρόκειται για χαριστική σύμβαση προς το Διευθυντή των ΓΑΚ, αλλά μια ελάχιστη έκφραση ευγνωμοσύνης της Κυβέρνησης και της πλειοψηφίας στον άνθρωπο που αφιέρωσε τη ζωή του και, χωμένος σε σκοτεινά υπόγεια και μουχλιασμένα μέρη, κατόρθωσε «νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἔκαμε τὸ Κράτος εἰς ἑαυτὸ,

[241] Νόμος 380: ρητή αναφορά ότι Κράτος/Υπουργός Εκκλησιαστικών μπορεί να συνάπτει σύμβαση με ιδιώτες για αγορά δημοσίων/ιδιωτικών εγγράφων που αφορούν το άρθρο 1 του Νόμου. [βλ. σελ. 45-6]

[242] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 543.

[243] «Δὲ θὰ ἀναθέσωμεν εἰς ἐμπειροτέχνας διὰ νὰ ἐκτιμήσωσιν, ἀφ' οὗ ἐγένετο ἀπὸ μίαν Ἐπιτροπήν.»

σκορπίσαν…, πωλῆσαν…, χαρίσαν τὰ ἀρχεῖα του, πετάξαν αὐτὰ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους». Κλείνει την ομιλία του, λέγοντας πως το καθήκον του είναι η πληρωμή του ποσού που γνωμοδοτήθηκε, εκφράζοντας τις ευχαριστίες της Κυβέρνησης προς τον Βλαχογιάννη για την πατριωτική και ακατάβλητη εργασία του.

Το Νομοσχέδιο γίνεται «δι' ἀνατάσεως δεκτὸν κατ' ἀρχήν», αφού πρώτα ο Ι.Δεκανίδης ζητά να ληφθούν μέτρα από τον Υπ.Παιδείας για διαφύλαξη και των εγγράφων της Κρητική Πολιτείας-Κρητικών αγώνων,[244] ενώ και ο Α.Παπαζαχαρίου συνιστά να μεριμνήσει για τα Αρχεία Θεσσαλονίκης που είναι κατεστραμμένα ή πουλήθηκαν με την οκά. Ο Δ.Δίγκας διαβεβαιώνει ότι θα συλλεχθούν τα αρχεία και θα προστατευθούν σε ιδιαίτερο κέντρο, αφού ο ΠΘ καταθέτει ότι το 1889 δόθηκαν 6.000δρχ. για αρχεία του Κρητικού αγώνα του 1821 με τον Α.Κριαρή να συμπληρώνει ότι αυτά βρίσκονται σε 9 τόμους στο Μουσείο Χανίων.

Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ',
Συνεδρίασις 36η,
4 Φεβρουαρίου 1920

Στις 4.02.20[245] διενεργείται *ἡ Α' συζήτησις ἐπὶ τῶν ἄρθρων σχεδίου νόμου «περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ.Ι.Βλαχογιάννη»*, καθώς ο Γ.Πωπ επανέρχεται στο θέμα με «ἐξηγήσεις καὶ πληροφορίας νεωτέρας» για τους βουλευτές και την Κυβέρνηση. Ερεύνησε περαιτέρω την υπόθεση και ανακάλυψε, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, ότι τα έγγραφα της Συλλογής Βλαχογιάννη των οποίων την κυριότητα έχασε το Κράτος δεν είναι προϊόν δημοπρασίας,[246] όπως ελέχθη, αλλά κλοπής. Καταγγέλλει ότι έγινε απόπειρα πώλησης των εγγράφων και δημιουργία αγοραπωλησίας από ανώτατο κρατικό υπάλληλο που αμείβεται για τη θέση του και που προς όφελός του δημιουργήθηκαν τα ΓΑΚ -φωτογραφίζοντας απροκάλυπτα το Βλαχογιάννη- και ότι προϋπήρξε απόπειρα αγοραπωλησίας, που, επειδή απέτυχε, έρχεται τώρα σαν σύμβαση στη Βουλή.

Επί Κυβέρνησης Σκουλούδη (25.10.1915-9.06.1916) γίνεται η απόπειρα -συνεχίζει-, αλλά, καθώς αυτή πληροφορήθηκε ότι υπάρχουν έκνομες πράξεις και παραβίαση του Ν380 από τον ίδιο το Διευθυντή -που συνεχίζει να μην κατονομάζει-, διστάζει να αγοράσει τα αρχεία. Γίνεται νέα καταγγελία για τον υπάλληλο που, παραβιάζοντας το Ν380, πέφτει σε παραπτώματα που επισείουν ποινική δίωξή του και απόλυση πέρα από τη στέρηση της κυριότητας επί των εγγράφων αυτών. Η τότε Κυβέρνηση διά του Υπουργού Μιχελιδάκη, μη θέλοντας να διώξει ή απολύσει τον

[244] καθώς πουλήθηκαν και αυτά σε κρητικά παντοπωλεία με την οκά.

[245] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36η, 4.02.20, σελ. 606-612, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542 (προσπελάσιμο: 21.1.2025).

[246] Οι δημοπρασίες γίνονται για έγγραφα-ποτέ για χειρόγραφα, αναφέρει. Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36ῃ/4.02.20/σελ. 606.

υπάλληλο, απευθύνεται με ερώτημα στο Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, αλλά με πρόδηλη πρόθεση η απόφαση να απαλλάξει τον υπάλληλο από φυλάκιση, πρόστιμο ή απόλυση.

Ο Πωπ δηλώνει -με μια επίκληση στο συναίσθημα- «ἀκραδάντως πεπεισμένος» για την άγνοια του ΠτΚ και του Υπ.Δημοσίας Εκπαιδεύσεως, των οποίων η ηθική δε θα επέτρεπε την υπογραφή της σύμβασης, ζητώντας την απόσυρση του νομοσχεδίου μέχρι να κληθεί ο «ἠθικὸς εἰσηγητής» του για να μιλήσει για το θέμα. Προχωρά σε ανάγνωση σχετικών εγγράφων,[247] προκειμένου να πειστούν οι βουλευτές για την διαπραχθείσα παράβαση, καταλήγοντας με την ανάγνωση στο συμπέρασμα ενοχής και ποινικής δίωξης του υπαλλήλου που απέφυγε η Κυβ.Σκουλούδη (1916), θέλοντας να προστατεύσει το Βλαχογιάννη -που τον κατονομάζει για πρώτη φορά τώρα ο Πωπ- και παραγνωρίζοντας τις συγκεκριμένες διατάξεις (άρθρα 14/17), τον κρατά στη θέση του Διευθυντή. Ο Πωπ, κλείνοντας, δηλώνει ότι είναι θετικός στην όποια δωρεά στο Βλαχογιάννη για το πνευματικό του έργο, ωστόσο, αντιτίθεται σφοδρά στο υπάρχον νομοσχέδιο.

Παίρνοντας το λόγο ο Υπ.Παιδείας Δ.Δίγκας, ανασκευάζει σημείο προς σημείο τα επιχειρήματα του Πωπ. Εκθέτει αναλυτικά το ιστορικό της τύχης των αρχείων στο Ελληνικό Βασίλειο και τη συμβολή του Βλαχογιάννη στην περιπετειώδη διάσωση και συγκέντρωση του υλικού,[248] αναφέροντας το πώς καταρτίζει τη Συλλογή και πως η Κυβέρνηση, όταν εισηγήθηκε το Ν380, είναι «ἐν πλήρει γνώσει» για το περιεχόμενο της αυτής. Συνεχίζει με μια εκτενή αναφορά στο περιεχόμενο και την ουσία των συζητήσεων της Βουλής το 1914 με λεπτομέρειες για όλες τις κινήσεις Κυβέρνησης-Επιτροπής-Βλαχογιάννη. Η Κυβέρνηση ορίζει την κατάθεση της συλλογής του σε ξεχωριστό χώρο στα ΓΑΚ και τη σφράγισή της μέχρι την καταγραφή και αγορά της, γεγονός που ο Βλαχογιάννης αποδέχεται και πράττει, δηλώνοντας όμως ρητά ότι «ἡ παράδοσις τῶν ἐγγράφων του πρὸς φύλαξιν αὐτῶν δὲν σημαίνει καὶ ἀπαλλοτρίωσιν τῆς κυριότητος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν», ενώ «δὲν ἐννοεῖ αὐτὸς νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἂν ἡ συνέπεια τῆς τοιαύτης καταθέσεως θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐννοηθῇ ὡς ἀπώλεια τῆς κυριότητός του ἐπὶ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν».[249]

Ο Υπουργός εξηγεί -με στοιχεία από το Νομ.Συμβούλιο- τη στάση και τις μεθοδεύσεις της Κυβ.Σκουλούδη ως απόπειρα να απομακρυνθεί νόμιμα από τη θέση του ένας Διευθυντής γνωστός για τα φιλελεύθερα φρονήματα. Ο Υπ.Μιχελιδάκης

[247] Απάντηση του Νομ.Συμβούλου του Υπ.Παιδείας προς την ολομέλεια του Υπ.Συμβουλίου, υπ' αρ. 25 έγγραφο (24.02.1916). Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36η/4.02.20/σελ. 607.
[248] Αναλυτικά στους: Μιχ.Σταφυλά, ό.π., σελ. 26-28/Άγγ.Παπακώστα, «Το Εθνικό…, σελ. 92-96.
[249] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36η/4.02.20/σελ. 608.

επιστράτευσε μέχρι και καθηγητές Πανεπιστημίου, προκειμένου να στηρίξει την απόλυση του Βλαχογιάννη, αλλά αυτοί αποφαίνονται υπέρ της γνώμης της μειοψηφίας του Νομ.Συμβουλίου που θεωρεί «οὐχὶ ἐξ ὑπαιτιότητος» του Βλαχογιάννη την όλη κατάσταση. Ζητά να ψηφισθεί το νομοσχέδιο ως «λίαν δεδικαιολογημένον», εγείροντας την -παράλογη- αξίωση του Γ.Πωπ να προσκομίσει στη Βουλή «τὰ ἔγγραφα τὰ κατακυροῦντα τὴν ἱστορίαν».[250] Ο Υπ.Παιδείας αντιτείνεται ότι είναι ανέφικτο να φέρει πρακτικό δημοπρασίας του 1855[251] με τον Γ.Πωπ ανάμεσα σε άλλα να ζητά αναβολή της συζήτησης μέχρι να αναζητηθεί απόδειξη -ίσως και στο αρχείο Βλαχογιάννη- και να ρωτηθεί εκ νέου το Νομ.Συμβούλιο που εξέθεσε ως υποχείριο του εκάστοτε ισχυρού -κατά τη γνώμη του Πωπ- ο Δ.Δίγκας.

Ο κυβερνητικός Κ.Γόντικας[252] υπερασπίζεται τη νόμιμη κατοχή των αρχείων Βλαχογιάννη, όπως καταδείχθηκε από τις πρόσφατες Συζητήσεις στη Βουλή, και συνεισφέρει στην επιχειρηματολογία υπέρ του, αναφέροντας ότι από το 1892 παρουσιάζεται τόμος του *Ἀρχείου Ἀθηνῶν* στη Βουλή όπου ο ίδιος ο Διευθυντής περιγράφει πολλά για τον τρόπο περισυλλογής των εγγράφων, κακίζοντας τις υπεύθυνες αρχές για τη διασπορά τους. Όλες οι αρχές, Εισαγγελία-Κυβέρνηση-αστυνομία, συνεπώς, γνώριζαν. Γόντικας-Πωπ ανταλλάσσουν μια έντονη στιχομυθία περί νομιμότητας-κατοχής-κυριότητας του αρχείου Βλαχογιάννη που ο Γόντικας θεωρεί αναμφισβήτητη κι ο Πωπ «ἀπορεῖ καὶ ἐξίσταται».

Στη συζήτηση μπαίνει και ο συμπολιτευόμενος Ν.Ξηρός[253] που -με αιχμηρό λόγο και συγκεκαλυμμένη ειρωνεία- πιστεύει ότι το «περιεργότερον» είναι η απόδοση εγκληματικής πράξης στην κατοχή των αρχείων Βλαχογιάννη, αφού «τὸ κράτος ἀπεξενώθη ἑκουσίως τῆς κατοχῆς», ανακαλύπτοντας όψιμα πια δήθεν παρασπονδίες ή παραβιάσεις νόμου, «ἀναμιμνῃσκόμενοι παλαιὰν ἐποχὴν τοῦ Δεληγιάννη», θέλοντας να δείξουν ευγνωμοσύνη και να ρίξουν στη φυλακή τον άνθρωπο που τους προσέφερε τόσες υπηρεσίες. Μετά από μια μικρή διαφωνία των Α.Αργυρού-ΠτΒ επί της διαδικασίας ο πρώτος παίρνει το λόγο, καταγγέλλοντας εν πολλοίς τη χειραγώγηση της Κοινής Γνώμης επί χρόνια, καθώς και Βουλής-Κυβερνώντων «ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐπιβολῆς» που εξασκεί ο Βλαχογιάννης. Ο τελευταίος -αναφέρει- κατέχει τα αρχεία λόγω «διαφημίσεως τῶν ἐργασιῶν» του και οι γνωμοδοτήσεις του Νομ.Συμβουλίου δεν μπορούν να παραγνωριστούν.

[250] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36ῃ/4.02.20/σελ. 609.
[251] Προσθέτει ότι έγιναν επανειλημμένες δημοπρασίες, συνεπώς, ανέφικτη η προσκόμιση αποδείξεων.
[252] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36ῃ/4.02.20/σελ. 610.
[253] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36ῃ/4.02.20/σελ. 611.

Παρεμβαίνει ο Θ.Βελλιανίτης προς υπεράσπιση του ανθρώπου που «εἶχε καταστῆ μανιακὸς μεταβαίνων ἀπὸ μπακάλικον εἰς μπακάλικον, ἀπὸ μάνδραν εἰς μάνδραν» χωρίς να κατανοεί τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν από το νομοσχέδιο, αφού σύσσωμη η Βουλή αναγνωρίζει το έργο του Βλαχογιάννη.[254] Διατυπώνονται εκ νέου παρόμοιες ενστάσεις και μομφές των Αργυρού-Πωπ, ωστόσο, συμφωνούν να δοθεί γενναία δωρεά «τιμῆς ἕνεκεν» στον Διευθυντή των ΓΑΚ για τις υπηρεσίες του. Κρίνεται γενναιότερο να αγοραστούν τα έγγραφα και η Βουλή ψηφίζει το νομοσχέδιο.[255]

Α.Αργυρός

[254] Ἐφημερὶς ΣτΒ, ΠΚ', ΣΔ', Συνεδρίασις 36η/4.02.20/σελ. 612.
[255] που δεν εκτελείται ποτέ.

Συμπεράσματα

Η ίδρυση των ΓΑΚ (1914) και ο καταλυτικός ρόλος του Ιω.Βλαχογιάννη (1867-1945), ενός ανθρώπου αδιάλλακτα παθιασμένου με τη *Ρωμηοσύνη*, ασυμβίβαστου αγωνιστή, γαλουχημένου με τις αρχές, τις αξίες, τα οράματα των προεπαναστατικών και των χρόνων της επανάστασης,[256] αποτελούν ορόσημο στην ανάπτυξη της ελληνικής ιστοριογραφίας και στην προσπάθεια διατήρησης της εθνικής μνήμης, ιδίως σε εποχές δύσκολες για το έθνος που παλεύει να βρει τη θέση του σε έναν ραγδαία μεταβαλλόμενο κόσμο. Η έρευνα για την περίοδο αυτή αποδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο της κρατικής πρωτοβουλίας[257] στη συλλογή-καταγραφή-διάσωση, και, κατ' επέκταση, οργάνωση-ταξινόμηση-συντήρηση και χρήση ιστορικών τεκμηρίων που φωτίζουν την ιστορία και την ταυτότητα του έθνους.

Στο πλαίσιο αυτό, η συμβολή του Ιω.Βλαχογιάννη καθοριστική, καθώς αυτή η πολυσχιδής προσωπικότητα με το συγγραφικό τάλαντο αναδεικνύει τη σημασία της επιστημονικής αρχειοθέτησης και της διαφύλαξης των ιστορικών εγγράφων και αρχείων, ιδίως όσων σχετίζονται με τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας του 1821 και τις μετέπειτα κρίσιμες στιγμές του ελληνικού κράτους.[258] Η προσπάθειά του εντάσσεται σε μια ευρύτερη κοινωνικοπολιτική τάση ενδυνάμωσης της εθνικής ταυτότητας μέσω της ανάδειξης της αδιάλειπτης ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού έναντι ψευδεπίγραφων

[256] Θωμ.Παναγιωτόπουλος, «Οι Ρουμελιώτικες…, ό.π., σελ. 27-37/ Γ.Βαρδάκουλας, «Η Νεοελληνική Ταυτότητα…, ό.π., σελ. 39-43.
[257] Ε.Λυκούρη-Λαζάρου, *Τα Αρχεία…*, ό.π., σελ. 39-43/49-56.
[258] Ενδεικτικά: ήττα 1897/επανάσταση στο Γουδί (1909)/Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-13)/Α' ΠΠ (1914-18)/Εθνικός Διχασμός (1915-22).

θεωριών[259] και εισαγόμενων απομιμήσεων και υπονομεύσεων από «φραγκολεβαντίνους διανοούμενους».[260] Θέτει τα θεμέλια της αρχειακής επιστήμης, παρά τις γραφειοκρατικές και οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει. Υποδεικνύει με την όλη του στάση ότι «η ασφαλέστερη και γονιμότερη οδός έως το 1821 και την ανάκτησή του είναι η οδός της συγκινημένης γνώσης ή της γνωστικής συγκίνησης».[261]

Επιπλέον, η ίδρυση των ΓΑΚ καταδεικνύει τη στενή σχέση μεταξύ ιστοριογραφίας και εθνικής μνήμης. Η καταγραφή των γεγονότων, η τεκμηρίωση των κρίσιμων αποφάσεων, η μελέτη των κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων, δεν αποτελούν μόνο επιστημονική διαδικασία, αλλά και μια μορφή «μνημείου», μια παρακαταθήκη, μια «πυξίδα» για τις επόμενες γενιές. Μέσω της έρευνας, διασφαλίζεται η σύνδεση των Ελλήνων με το ιστορικό τους παρελθόν και η κατανόηση της πολιτισμικής και πολιτικής τους πορείας μέχρι το σύγχρονο παρόν. Η θεσμοθέτηση των ΓΑΚ είναι και μια διοικητική πρωτοβουλία και ένας στρατηγικός άξονας, καθώς τα αρχεία ασκούν εξουσία πάνω στο σχήμα και την κατεύθυνση της ιστορικής γνώσης, της συλλογικής μνήμης και της εθνικής ταυτότητας, σχετικά με το πώς γνωρίζουμε τους εαυτούς μας ως άτομα-ομάδες-κοινωνίες.[262]

Τέλος, η ανάλυση των σχετικών κοινοβουλευτικών συζητήσεων του 1920 για τα ΓΑΚ παρέχει σημαντικά στοιχεία για τη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής απέναντι στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αφού αναδεικνύουν αντιπαραθέσεις που αντανακλούν τις κοινωνικοπολιτικές εντάσεις και διαιρέσεις της εποχής του Εθνικού Διχασμού, με κάποιους να υποστηρίζουν σθεναρά τη θεσμοθέτηση ως βασικό πυλώνα εθνικής ταυτότητας, με άλλους να θεωρούν το εγχείρημα πολυδάπανο ή μη αναγκαίο. Η εργασία υπογραμμίζει τη σύνδεση του θεσμού με την εθνική ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους. Μέσα από την έρευνα, η σύγχρονη ιστοριογραφία όχι μόνο εμβαθύνει στη μελέτη της περιόδου, αλλά ενισχύει και τη συλλογική αυτογνωσία μακριά από εγκώμια, ενθουσιασμούς, διθυράμβους.

[259] Οι θεωρίες του J.Ph.Fallmerayer αναφορικά με τη φυλετική καταγωγή των Νεοελλήνων.
[260] Γ.Βαρδάκουλας, «Η Νεοελληνική…, ό.π., σελ. 41.
[261] Παντ.Μπουκάλας, «Το 1821 ως…, ό.π., διαθέσιμο εδώ: https://www.kathimerini.gr/opinion/561949468/to-1821-os-genethlios-topos-toy-gianni-vlachogianni/, (προσπελάσιμο: 2.01.2025).
[262] T.Cook-J.M.Schwartz, *Archives, Records, …*, ό.π., σελ. 2.

Παραρτήματα

Νόμος 380/1914 (ΦΕΚ Α’ 144/1914), *«Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους»*, τεύχ. Α’, αρ.φ. 334, 18.11.1914, διαθέσιμο εδώ: http://www.gak.gr/media_files/downloads/Periexomeno-all/1_Laws/law_380_1914.pdf, προσπελάσιμο: 01.01.2025.

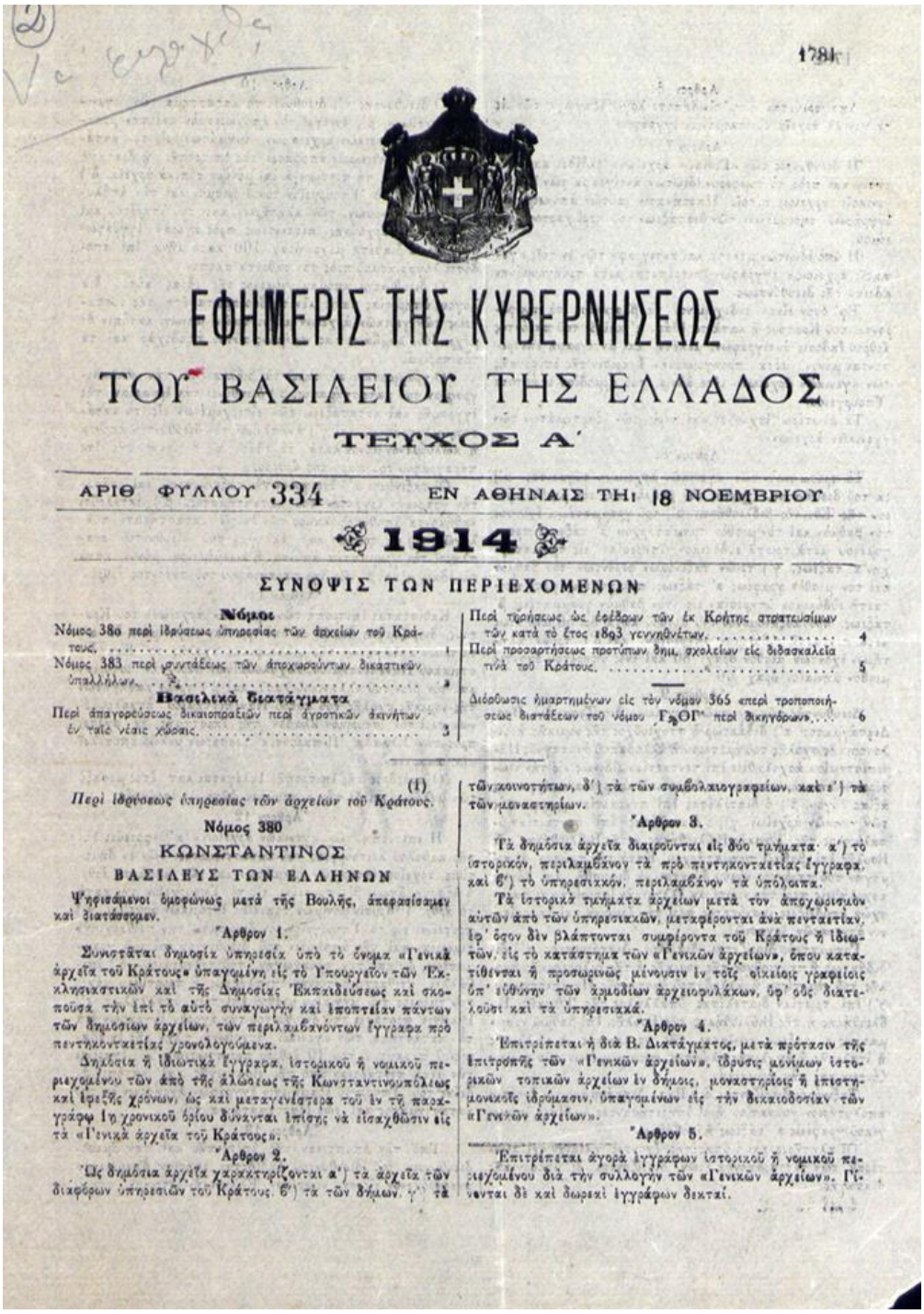

1781

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ Α΄

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 334 ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗΙ 18 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

1914

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Νόμοι

Νόμος 380 περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους. 1

Νόμος 383 περὶ συντάξεως τῶν ἀποχωρούντων δικαστικῶν ὑπαλλήλων. 3

Βασιλικὰ Διατάγματα

Περὶ ἀπαγορεύσεως δικαιοπραξιῶν περὶ ἀγροτικῶν ἀκινήτων ἐν ταῖς νέαις χώραις. 3

Περὶ τροφῆσεως ὡς ἐφέδρων τῶν ἐκ Κρήτης στρατευσίμων τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1893 γεννηθέντων. 4

Περὶ προσαρτήσεως προτύπων δημ. σχολείων εἰς διδασκαλεῖα τινὰ τοῦ Κράτους. 5

Διόρθωσις ἡμαρτημένων εἰς τὸν νόμον 365 «περὶ τροποποιήσεως διατάξεων τοῦ νόμου ΓΨΟΓ΄ περὶ δικηγόρων». .. 6

(1)

Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους.

Νόμος 380

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφισάμενοι ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν.

Ἄρθρον 1.

Συνιστᾶται δημοσία ὑπηρεσία ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γενικὰ ἀρχεῖα τοῦ Κράτους» ὑπαγομένη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ σκοποῦσα τὴν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγὴν καὶ ἐποπτείαν πάντων τῶν δημοσίων ἀρχείων, τῶν περιλαμβανόντων ἔγγραφα πρὸ πεντηκονταετίας χρονολογούμενα.

Δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα, ἱστορικοῦ ἢ νομικοῦ περιεχομένου τῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφεξῆς χρόνων, ὡς καὶ μεταγενέστερα τοῦ ἐν τῇ παραγράφῳ 1η χρονικοῦ ὁρίου δύνανται ἐπίσης νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ «Γενικὰ ἀρχεῖα τοῦ Κράτους».

Ἄρθρον 2.

Ὡς δημόσια ἀρχεῖα χαρακτηρίζονται α΄) τὰ ἀρχεῖα τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους, β΄) τὰ τῶν δήμων, γ΄) τὰ τῶν κοινοτήτων, δ΄) τὰ τῶν συμβολαιογραφείων, καὶ ε΄) τὰ τῶν μοναστηρίων.

Ἄρθρον 3.

Τὰ δημόσια ἀρχεῖα διαιροῦνται εἰς δύο τμήματα· α΄) τὸ ἱστορικόν, περιλαμβάνον τὰ πρὸ πεντηκονταετίας ἔγγραφα, καὶ β΄) τὸ ὑπηρεσιακόν, περιλαμβάνον τὰ ὑπόλοιπα.

Τὰ ἱστορικὰ τμήματα ἀρχείων μετὰ τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὑπηρεσιακῶν, μεταφέρονται ἀνὰ πενταετίαν, ἐφ' ὅσον δὲν βλάπτονται συμφέροντα τοῦ Κράτους ἢ ἰδιωτῶν, εἰς τὸ κατάστημα τῶν «Γενικῶν ἀρχείων», ὅπου κατατίθενται ἢ προσωρινῶς μένουσιν ἐν τοῖς οἰκείοις γραφείοις ὑπ' εὐθύνην τῶν ἀρμοδίων ἀρχειοφυλάκων, ὑφ' οὓς διατελοῦσι καὶ τὰ ὑπηρεσιακά.

Ἄρθρον 4.

Ἐπιτρέπεται ἡ διὰ Β. Διατάγματος, μετὰ πρότασιν τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν «Γενικῶν ἀρχείων», ἵδρυσις μονίμων ἱστορικῶν τοπικῶν ἀρχείων ἐν δήμοις, μοναστηρίοις ἢ ἐπιστημονικοῖς ἱδρύμασιν, ὑπαγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν «Γενικῶν ἀρχείων».

Ἄρθρον 5.

Ἐπιτρέπεται ἀγορὰ ἐγγράφων ἱστορικοῦ ἢ νομικοῦ περιεχομένου διὰ τὴν συλλογὴν τῶν «Γενικῶν ἀρχείων». Γίνονται δὲ καὶ δωρεαὶ ἐγγράφων δεκταί.

Συζητήσεις στη Βουλή:

Σχέδιο νόμου «περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ. Βλαχογιάννη.», Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος Κ', Περίοδος Δ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 540-1 [σελ. 270], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542, προσπελάσιμο: 30.12.2024.

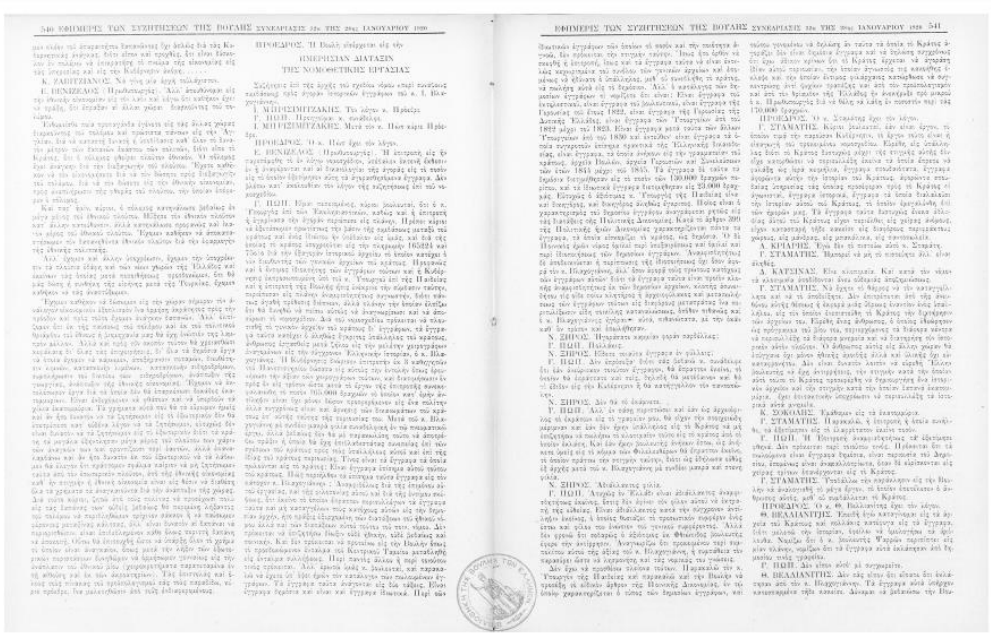

Σχέδιο νόμου «περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ. Βλαχογιάννη.», Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος Κ', Περίοδος Δ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 542-3 [σελ. 271], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542, προσπελάσιμο: 30.12.2024.

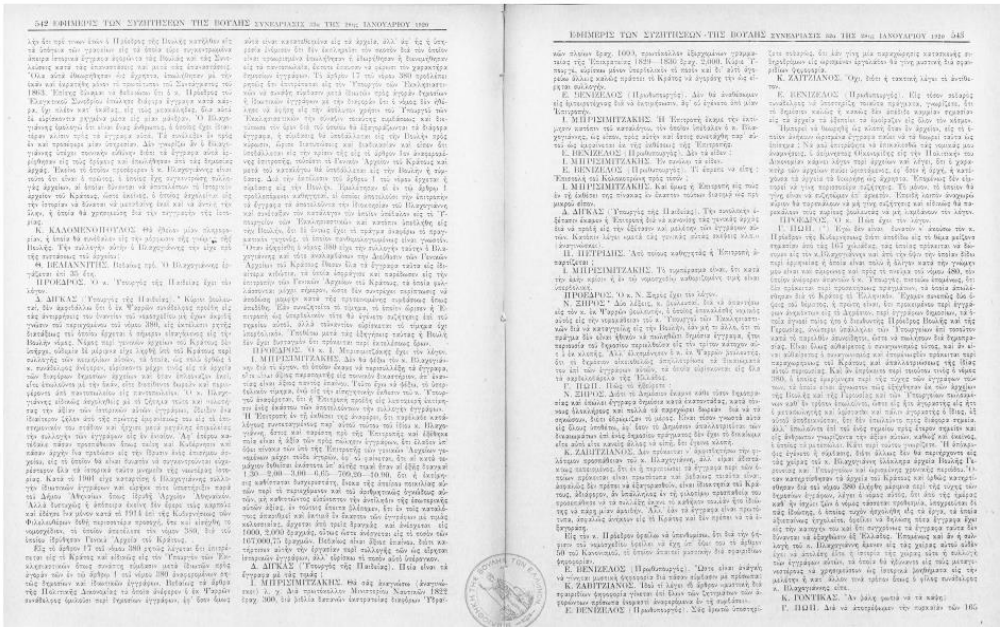

Σχέδιο νόμου «περὶ συνάψεως συμβάσεως πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν ἐγγράφων τοῦ κ. Βλαχογιάννη.», Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος Κ', Περίοδος Δ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 544-5 [σελ. 272], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542, προσπελάσιμο: 30.12.2024.

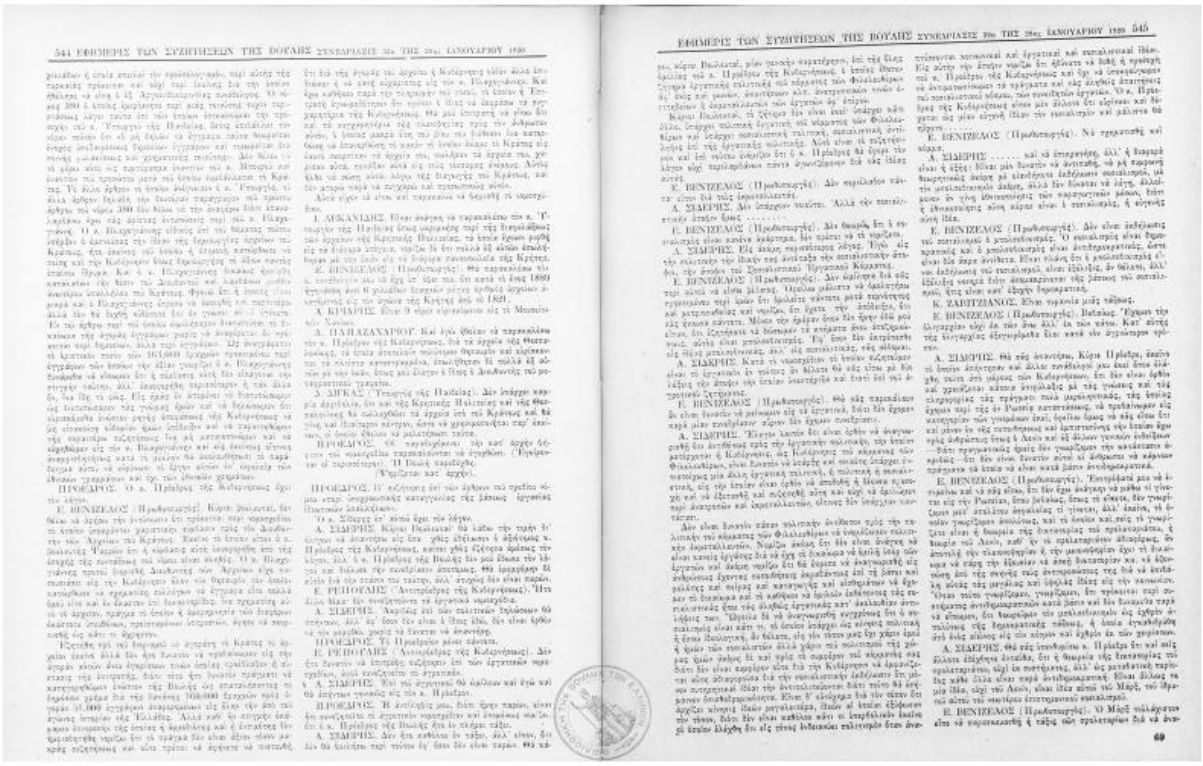

Φώτος Γιοφύλλης, «Ο ποιητής Ιω.Γρυπάρης και το αρχαίον ελληνικόν πνεύμα. Κρίσεις διὰ τοὺς παλαιοὺς καὶ νεωτέρους ποιητὰς καὶ λογοτέχνας. Τὸ εθνικὸν θέατρον – Τὸ ἀριστεῖον τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἀκαδημία», εφημ. *Ελεύθερος Λόγος*, έτος 1ο, αρ.φύλλ. 7, 24 Ιουνίου 1923, σελ. 9 [σελ. 61], https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=45903&seg= (ημερομηνία πρόσβασης: 4 Ιανουαρίου 2025).

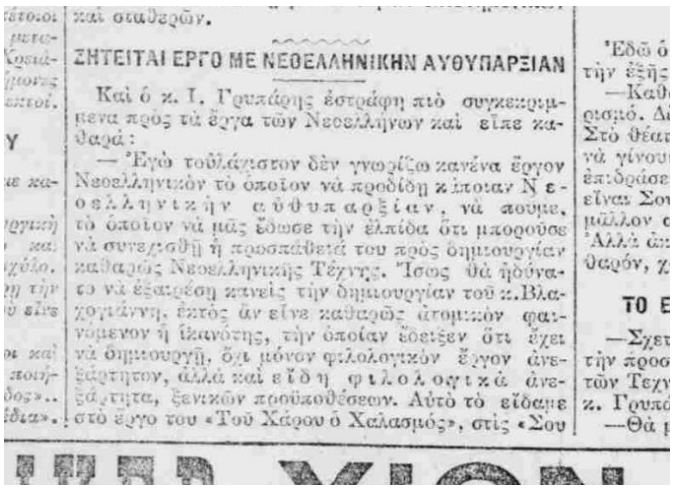
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΡΓΟ ΜΕ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΑΥΘΥΠΑΡΞΙΑΝ

«Ἀντεξήγηση», *Νέα Εστία*, 15.6.1938, τχ. 276, σελ. 844 [σελ. 446], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=47913&seg=, προσπελάσιμο: 5.01.2025).

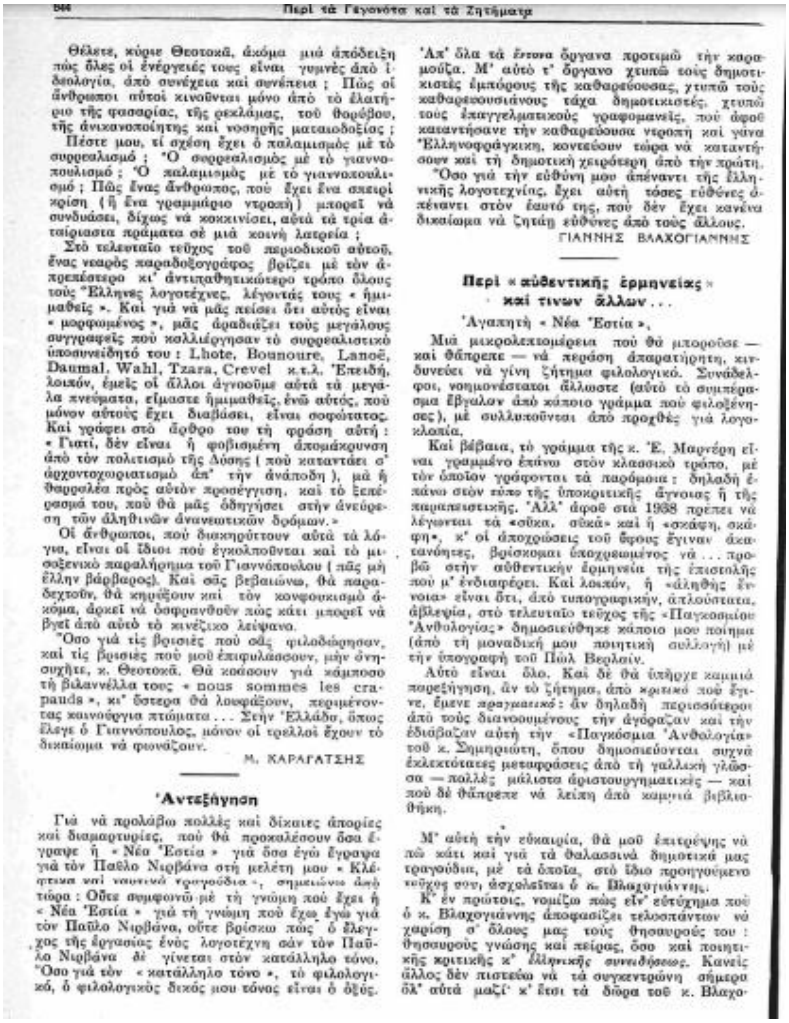

Θέλετε, κύριε Θεοτοκᾶ, ἀκόμα μιὰ ἀπόδειξη πὼς ὅλες οἱ ἐνέργειές τους εἶναι γυμνὲς ἀπὸ ἰδεολογία, ἀπὸ συνέχεια καὶ συνέπεια; Πῶς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ κινοῦνται μόνο ἀπὸ τὸ ἐλατήριο τῆς φασαρίας, τῆς ρεκλάμας, τοῦ θορύβου, τῆς ἀνικανοποίητης καὶ νοσηρῆς ματαιοδοξίας;

Πέστε μου, τί σχέση ἔχει ὁ παλαμισμὸς μὲ τὸ συρρεαλισμό; Ὁ συρρεαλισμὸς μὲ τὸ γιαννοπουλισμό; Ὁ παλαμισμὸς μὲ τὸ γιαννοπουλισμό; Πῶς ἕνας ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει ἕνα σπειρὶ κρίση (ἢ ἕνα γραμμάριο ντροπὴ) μπορεῖ νὰ συνδυάσει, δίχως νὰ κοκκινίσει, αὐτὰ τὰ τρία ἀταίριαστα πράματα σὲ μιὰ κοινὴ λατρεία;

Στὸ τελευταῖο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ἕνας νεαρὸς παραδοξογράφος βρίζει μὲ τὸν ἀπρεπέστερο κι' ἀντιπαθητικώτερο τρόπο ὅλους τοὺς Ἕλληνες λογοτέχνες, λέγοντάς τους «ἡμιμαθεῖς». Καὶ γιὰ νὰ μᾶς πείσει ὅτι αὐτὸς εἶναι «μορφωμένος», μᾶς ἀραδιάζει τοὺς μεγάλους συγγραφεῖς ποὺ καλλιέργησαν τὸ συρρεαλιστικὸ ὑποσυνείδητό του: Lhote, Bounoure, Lanoë, Daumal, Wahl, Tzara, Crevel κ.τ.λ. Ἐπειδή, λοιπόν, ἐμεῖς οἱ ἄλλοι ἀγνοοῦμε αὐτὰ τὰ μεγάλα πνεύματα, εἴμαστε ἡμιμαθεῖς, ἐνῶ αὐτός, ποὺ μόνον αὐτοὺς ἔχει διαβάσει, εἶναι σοφώτατος. Καὶ γράφει στὸ ἄρθρο του τὴ φράση αὐτή: «Γιατί, δὲν εἶναι ἡ φοβισμένη ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τῆς Δύσης (ποὺ καταντάει σ' ἀρχοντοχωριατισμὸ ἀπ' τὴν ἀνάποδη), μὰ ἡ θαρραλέα πρὸς αὐτὸν προσέγγιση, καὶ τὸ ξεπέρασμά του, ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγήσει στὴν ἀνεύρεση τῶν ἀληθινῶν ἀνανεωτικῶν δρόμων.»

Οἱ ἄνθρωποι, ποὺ διακηρύττουν αὐτὰ τὰ λόγια, εἶναι οἱ ἴδιοι ποὺ ἐγκολποῦνται καὶ τὸ μισοξενικὸ παραλήρημα τοῦ Γιαννόπουλου (πᾶς μὴ ἕλλην βάρβαρος). Καὶ σᾶς βεβαιώνω, θὰ παραδεχτοῦν, θὰ κηρύξουν καὶ τὸν κονφουκισμὸ ἀκόμα, ἀρκεῖ νὰ ὀσφρανθοῦν πὼς κάτι μπορεῖ νὰ βγεῖ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κινέζικο λείψανο.

Ὅσο γιὰ τὶς βρισιὲς ποὺ σᾶς φιλοδώρησαν, καὶ τὶς βρισιὲς ποὺ μοῦ ἐπιφυλάσσουν, μὴν ὀνησυχῆτε, κ. Θεοτοκᾶ. Θὰ κοάσουν γιὰ κάμποσο τὴ βιλαννέλλα τους «nous sommes les crapauds», κι' ὕστερα θὰ λουφάξουν, περιμένοντας καινούργια πτώματα... Στὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἔλεγε ὁ Γιαννόπουλος, μόνον οἱ τρελλοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ φωνάζουν.

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ἀντεξήγηση

Γιὰ νὰ προλάβω πολλὲς καὶ δίκαιες ἀπορίες καὶ διαμαρτυρίες, ποὺ θὰ προκαλέσουν ὅσα ἔγραψε ἡ «Νέα Ἑστία» γιὰ ὅσα ἐγὼ ἔγραψα γιὰ τὸν Παῦλο Νιρβάνα στὴ μελέτη μου «Κλέφτικα καὶ ναυτικὰ τραγούδια», σημειώνω ἀπὸ τώρα: Οὔτε συμφωνῶ μὲ τὴ γνώμη ποὺ ἔχει ἡ «Νέα Ἑστία» γιὰ τὴ γνώμη ποὺ ἔχω ἐγὼ γιὰ τὸν Παῦλο Νιρβάνα, οὔτε βρίσκω πὼς ὁ ἔλεγχος τῆς ἐργασίας ἑνὸς λογοτέχνη σὰν τὸν Παῦλο Νιρβάνα δὲ γίνεται στὸν κατάλληλο τόνο. Ὅσο γιὰ τὸν «κατάλληλο τόνο», τὸ φιλολογικό, ὁ φιλολογικὸς δικός μου τόνος εἶναι ὁ ὀξύς. Ἀπ' ὅλα τὰ ἔντονα ὄργανα προτιμῶ τὴν καραμούζα. Μ' αὐτὸ τ' ὄργανο χτυπῶ τοὺς δημοτικιστὲς ἐμπόρους τῆς καθαρεύουσας, χτυπῶ τοὺς καθαρευουσιάνους τάχα δημοτικιστές, χτυπῶ τοὺς ἐπαγγελματικοὺς γραφομανεῖς, ποὺ ἀφοῦ καταντήσανε τὴν καθαρεύουσα ντροπὴ καὶ γάνα Ἑλληνοφράγκικη, κοντεύουν τώρα νὰ καταντήσουν καὶ τὴ δημοτικὴ χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη.

Ὅσο γιὰ τὴν εὐθύνη μου ἀπέναντι τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἔχει αὐτὴ τόσες εὐθύνες ἀπέναντι στὸν ἑαυτό της, ποὺ δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα νὰ ζητάῃ εὐθύνες ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

Περὶ «αὐθεντικῆς ἑρμηνείας» καὶ τινων ἄλλων...

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία»,

Μιὰ μικρολεπτομέρεια ποὺ θὰ μποροῦσε — καὶ θἄπρεπε — νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη, κινδυνεύει νὰ γίνῃ ζήτημα φιλολογικό. Συνάδελφοι, νοημονέστατοι ἄλλωστε (αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἔβγαλαν ἀπὸ κάποιο γράμμα ποὺ φιλοξένησες), μὲ συλλυποῦνται ἀπὸ προχθὲς γιὰ λογοκλοπία.

Καὶ βέβαια, τὸ γράμμα τῆς κ. Ἐ. Μαρνέρη εἶναι γραμμένο ἐπάνω στὸν κλασσικὸ τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖον γράφονται τὰ παρόμοια: δηλαδὴ ἐπάνω στὸν τύπο τῆς ὑποκριτικῆς ἄγνοιας ἢ τῆς παραπειστικῆς. Ἀλλ' ἀφοῦ στὰ 1938 πρέπει νὰ λέγωνται τὰ «σῦκα, σῦκά» καὶ ἡ «σκάφη, σκάφη», κ' οἱ ἀποχρώσεις τοῦ ὄφους ἔγιναν ἀκατανόητες, βρίσκομαι ὑποχρεωμένος νὰ... προβῶ στὴν αὐθεντικὴν ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς ποὺ μ' ἐνδιαφέρει. Καὶ λοιπόν, ἡ «ἀληθὴς ἔννοια» εἶναι ὅτι, ἀπὸ τυπογραφικὴν, ἁπλούστατα, ἀβλεψία, στὸ τελευταῖο τεῦχος τῆς «Παγκοσμίου Ἀνθολογίας» δημοσιεύθηκε κάποιο μου ποίημα (ἀπὸ τὴ μοναδική μου ποιητικὴ συλλογή) μὲ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Πὼλ Βερλαίν.

Αὐτὸ εἶναι ὅλο. Καὶ δὲ θὰ ὑπῆρχε καμμιὰ παρεξήγηση, ἂν τὸ ζήτημα, ἀπὸ κριτικὸ ποὺ ἔγινε, ἔμενε πραγματικό: ἂν δηλαδὴ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς διανοουμένους τὴν ἀγόραζαν καὶ τὴν ἐδιάβαζαν αὐτὴ τὴν «Παγκόσμια Ἀνθολογία» τοῦ κ. Σημηριώτη, ὅπου δημοσιεύονται συχνὰ ἐκλεκτότατες μεταφράσεις ἀπὸ τὴ γαλλικὴ γλῶσσα — πολλὲς μάλιστα ἀριστουργηματικὲς — καὶ ποὺ δὲ θἄπρεπε νὰ λείπῃ ἀπὸ καμμιὰ βιβλιοθήκη.

Μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία, θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ πῶ κάτι καὶ γιὰ τὰ θαλασσινὰ δημοτικά μας τραγούδια, μὲ τὰ ὁποῖα, στὸ ἴδιο προηγούμενο τεῦχος σου, ἀσχολεῖται ὁ κ. Βλαχογιάννης.

Κ' ἐν πρώτοις, νομίζω πὼς εἶν' εὐτύχημα ποὺ ὁ κ. Βλαχογιάννης ἀποφασίζει τελοσπάντων νὰ χαρίσῃ σ' ὅλους μας τοὺς θησαυροὺς του: θησαυροὺς γνώσης καὶ πείρας, ὅσο καὶ ποιητικῆς κριτικῆς κ' ἑλληνικῆς συνειδήσεως. Κανεὶς ἄλλος δὲν πιστεύω νὰ τὰ συγκεντρώνη σήμερα ὅλ' αὐτὰ μαζί· κ' ἔτσι τὰ δῶρα τοῦ κ. Βλαχο-

Βαγγέλης Στεργιόπουλος, "Γιάννης Βλαχογιάννης: «Φωτιά, βρε!»", in.gr, 23 Αυγούστου 2023, διαθέσιμο εδώ: https://www.in.gr/2023/08/23/stories/giannis-vlaxogiannis-fotia-vre/ (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2025)

Ο ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ
ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΑΤΜΟΠΛΟΤΑ ΤΥΠΑΛΔΟΥ
ΕΞΠΡΕΣ
ΕΛΛΑΣ-ΕΥΡΩΠΗ
"Β. ΑΝΝΑ ΜΑΡΙΑ"
"ΟΛΥΜΠΙΑ"
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ
ΚΑΨΑΛΗ
Α/Π ΧΑΡΑ
ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ
«ΑΘΗΝΑ»
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΑΙ ΣΧΟΛΑΙ
"Π.Α.Α.Μ.ΕΡ."
ΔΩΡΙΚΑΙ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΑΙ
ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ
ΑΧΙΛΛΕΥΣ
ΠΙΝΔΟΣ

Γ.Φτέρης, «Ο Βλαχογιάννης»,[263] «ΤΟ ΒΗΜΑ», 26.9.1965, Ιστορικό Αρχείο «ΤΟ ΒΗΜΑ» & «ΤΑ ΝΕΑ»

[263] επιφυλλίδα του Γ. Φτέρη (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Μανιάτη δημοσιογράφου-κριτικού-συγγραφέα και ποιητή Γιώργου Τσιμπιδάρου, 1891-1967)

Επιστολή του Διευθυντή των Γενικών Αρχείων του Κράτους, Γ.Βλαχογιάννη, προς τον Ε.Βενιζέλο σχετικά με την εγκατάλειψη των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Διαθέσιμο εδώ: https://venizelosarchives.gr/show/64025 (ημερομηνία πρόσβασης: 22 Ιανουαρίου 2025)

1931 Δεκέμβριος 17, Αναφέρει ότι το κράτος έχει εγκαταλείψει τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, ότι δεν υπάρχει χώρος και ότι υπάρχει κίνδυνος να καταστραφούν έγγραφα των Αρχείων και των Υπουργείων. Αναφέρει την απόφασή του να παραιτηθεί και ότι θα στείλει τα ιστορικά του έγγραφα στο Βρετανικό Μουσείο, τα δημόσια ιστορικά έγγραφα του σε μια ξένη αρχαιολογική σχολή. Ζητεί από το κράτος να τηρήσει την απόφαση του 1914 και να αγοράσει τη συλλογή των εγγράφων του.

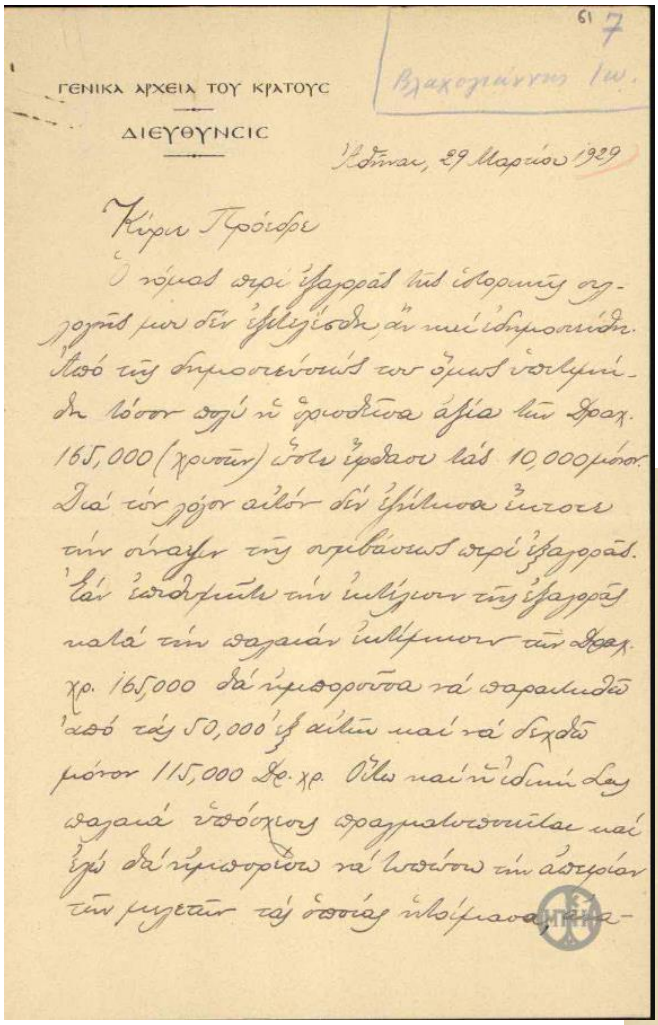

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

Βλαχογιάννης Ιω.

Κύριε Πρόεδρε

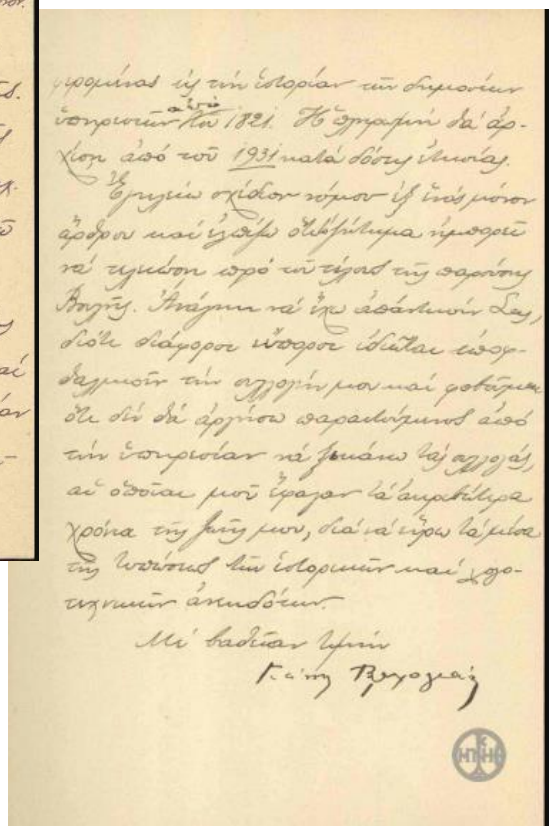

Κεντρική Υπηρεσία (Κ.Υ.) των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Ψυχικό

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς πηγές

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος». Διαθέσιμο στο: https://venizelosarchives.gr/ (ημερομηνία πρόσβασης: 25 Νοεμβρίου 2024).

Ἐφημερίδες τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς:

Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος ΙΘ', Σύνοδος Γ', Συνεδρίασις 19η, 6ης Οκτωβρίου 1914, σελ. 414, 2η στήλη, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537, (ημερομηνία πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2024).

Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος ΙΘ', Σύνοδος Γ', Συνεδρίασις 44η, 5ης Νοεμβρίου 1914, σελ. 992-3, 2η-1η στήλη, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48537, (ημερομηνία πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2024).

Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος Κ', Σύνοδος Δ', Συνεδρίασις 24η, 21ης Δεκεμβρίου 1919, σελ. 388 [194 σελ.], 2η στήλη, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542, (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Ιανουαρίου 2025).

Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τῆς Βουλῆς, Κοινοβουλευτική Περίοδος Κ', Περίοδος Δ', Συνεδρίασις ΛΒ', 28.1.20, σελ. 540-5, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48542, (ημερομηνία πρόσβασης: 30 Δεκεμβρίου 2024).

Ιδρυτικός νόμος N.380/1914 *«Περὶ ἱδρύσεως ὑπηρεσίας τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους»* (αφορά την Κεντρική Υπηρεσία των ΓΑΚ), διαθέσιμο εδώ: http://www.archives.gak.gr/org/legi/diaf/idrytikos-1914.jpg?img=/appdata/usertexts/images/nomos-idrytikos-1914-00001.jpg (ημερομηνία πρόσβασης: 19 Δεκεμβρίου 2024).

Πρακτικά Βουλής και Συνεδριάσεων (1914):

002, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΘ', ΣΥΝΟΔΟΣ Β', 1913-1914, 1 τ.,

Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%99%CE%98_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%92_1913-1914_1.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 31 Οκτωβρίου 2024).

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΘ', ΣΥΝΟΔΟΣ Β', 1913-1914, 2 τ., Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%99%CE%98_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%92_1913-1914_2.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 22 Νοεμβρίου 2024).

Πρακτικά Βουλής και Συνεδριάσεων (1920), Πρακτικά Βουλής και Συνεδριάσεων (1920):

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Κ', ΣΥΝΟΔΟΣ Δ', 1919-1920, 1 τ., Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%9A_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%94_1919-1920_1.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 31 Οκτωβρίου 2024).

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Κ', ΣΥΝΟΔΟΣ Δ', 1919-1920, 2 τ., Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE

%9A_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%94_1919-1920_2.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιουλίου 2024).

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ, ΠΕΡΙΟΔΟΣ Κ', ΣΥΝΟΔΟΣ Δ', 1919-1920, 3 τ., Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/%CE%A0%CE%A1%CE%92_%CE%A0%CE%95%CE%A1.%CE%9A_%CE%A3%CE%A5%CE%9D.%CE%94_1919-1920_3.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 23 Νοεμβρίου 2024).

Ψηφιοποιημένη αρχειακή συλλογή Βλαχογιάννη:

Συλλογή Βλαχογιάννη. Διαθέσιμη στο: http://arxeiomnimon.gak.gr/search/index.html?q=%CE%93%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82+%CE%92%CE%BB%CE%B1%CF%87%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%82 (ημερομηνία πρόσβασης: 10 Ιουλίου 2024).

Συλλογή Βλαχογιάννη, *Αρχειομνήμων* (διαθέσιμο εδώ: http://srv-gak.att.sch.gr/browse/resource.html?tab=tab02&id=482720&lang=el&start=540, προσπελάσιμο: 01.01.2025)

Συλλογή Βλαχογιάννη, ΓΑΚ (διαθέσιμο εδώ: http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/resource.html?tab=01&id=585159, προσπελάσιμο: 01.01.2025).

Η Συλλογή Γιάννη Βλαχογιάννη περιέχει έξι καταλόγους και ένα Παράρτημα:

-Κατάλογος Α' (Αρχείον Αγώνος, Αρχείον Καποδιστριακής περιόδου, Αρχείον περιόδου Όθωνος, Αρχείον περιόδου Γεωργίου Α', Ιδιωτικαί Συλλογαί)

-Κατάλογος Β' (Χειρόγραφα ιατρικά, νομικά, λαογραφικά - μουσικά, γλωσσικά - φιλολογικά, καλλιτεχνικά, θρησκευτικά, εμπορικά, γεωγραφικά - ιστορικά, ημερολόγια επαναστάσεως και χειρόγραφα χρόνων Ιερού Αγώνος, Καποδίστρια, Όθωνος και μεταγενέστερα)

-Κατάλογος Γ' (Φάκελοι εγγράφων και υλικού)

-Κατάλογος Δ' (Κυτία με υλικό μελετών)

-Κατάλογος Ε' (Κυτία με βιβλιογραφικά δελτία και σημειώσεις)

-Κατάλογος ΣΤ' ("Αρχεία" Καραϊσκάκη και Οδυσσέως Ανδρούτσου)

-Παράρτημα Συλλογής Βλαχογιάννη (πρώην "Ακατάτακτα Βλαχογιάννη")

Ψηφιοποιημένη βιβλιοθήκη ΒτΕ, Εφημερίδες και Περιοδικά. Διαθέσιμο στο: https://library.parliament.gr/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CE%92%CE%B9%CE%B2%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7/%CE%95%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AC (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Νοεμβρίου 2024).

Τίτλοι εφημερίδων και περιοδικών του 19ου και 20ού αι. (έως το 1954) ελεύθερα προσβάσιμο μέσα από την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη. Διαθέσιμο στο: https://library.parliament.gr/Portals/6/doc/microfilms_2024_03.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Νοεμβρίου 2024).

ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αθάνας, Γιώργος, *Φιλολογικά Μελετήματα, Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης καὶ ὁ Ἔπαχτος,* Έκδοση Ιδρύματος Γ. & Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ - ΝΟΒΑ, Ναύπακτος, 1998.

Αθανασιάδης, Χάρης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία, Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Οκτώβριος 2015.

Αλιβιζάτος, Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974, Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1983.

Αλιβιζάτος, Νίκος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στην νεοελληνική ιστορία 1800-2010*, Πόλις, Αθήνα 2011.

Αναγνωστόπουλος, Άρης - Παπαδημητρίου, Νίκος, *Το παρελθόν στο παρόν* (Συλλογικό έργο), εκδ. Καστανιώτη, Δεκέμβριος 2017.

Άρης Αναγνωστόπουλος / Νίκος Παπαδημητρίου (επιμ.), *Το παρελθόν στο παρόν. Μνήμη, ιστορία και αρχαιότητα στη σύγχρονη Ελλάδα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2017.

Βακαλόπουλος, Απόστολος Ε., *Ο χαρακτήρας των Ελλήνων, Ανιχνεύοντας την εθνική μας ταυτότητα Έρευνα, πορίσματα, διδάγματα*, Θεσσαλονίκη 1983.

Βερέμης, Θάνος, *Ελευθέριος Βενιζέλος, Ο οραματιστής του εφικτού*, Μεταίχμιο, Ψηφιακή έκδοση, Αθήνα, Νοέμβριος 2017.

Βερέμης, Θάνος - Κολιόπουλος, Γιάννης, *Ελλάς η σύγχρονη συνέχεια. Από το 1821 μέχρι σήμερα*, Καστανιώτης, Αθήνα [6]2006.

Βλαχογιάννη Γιάννη, Άπαντα, επιμ. Γ. Κουρνούτου, έκδοση Ετ. Ελλ. Εκδόσεων, Αθήνα, 1967.

Βόγλη, Ελπίδα, *Θεωρία και μεθοδολογία της ιστορίας*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Κομοτηνή, χειμερινό εξάμηνο 2013-14.

Βόγλη, Ελπίδα Κ., *Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του;*, Αθήνα 2015.

Carr, Edward-Hallet, *Τι είναι ιστορία, Σκέψεις για τη θεωρία της ιστορίας και το ρόλο του ιστορικού*, Εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα, Φθινόπωρο 1999.

Γιαννακόπουλος, Γ., Μπουντούρη, Β. *Εισαγωγή στην αρχειονομία.* [ηλεκτρ. Βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2016. Διαθέσιμο στο: http://hdl.handle.net/11419/6320 (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Νοεμβρίου 2024)

Γιανουλόπουλος, Γιάννης, *«Η ευγενής μας τύφλωσις…». Εξωτερική πολιτική και εθνικά θέματα από την ήττα του 1897 έως τη μικρασιατική καταστροφή*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999.

Δερμιτζάκη Αθηνά, *Συλλογές Ιστορικού Μουσείου, Ιστορίες Πολέμου στη ΝΑ Ευρώπη*, Ηρόδοτος, Αθήνα, 2018.

Δερτιλής, Γιώργος Β., *Επτά Πόλεμοι, Τέσσερις Εμφύλιοι, Επτά Πτωχεύσεις 1821-2016*, Πόλις, Παρίσι 2016.

Δερτιλής, Γιώργος Β., *Ιστορία του ελληνικού κράτους 1830-1920*, τ. 1-2, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014.

Δερτιλής, Γιώργος Β., *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1750-2015*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2019.

Δερτιλής, Γιώργος Β., *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση 1880-1909*, Εξάντας, Αθήνα 1985.

Δημητρόπουλος, Δημήτρης (Επιμ.), *Πώς γράφτηκε η ιστορία της επανάστασης του 1821*, «ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ», Αθήνα, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2021.

Διαμαντόπουλος, Θανάσης, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως πλαστουργός ιστορίας. Ο άνθρωπος, ο θρύλος, το πολιτικό αποτύπωμα*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2024.

Διβάνη, Λένα, *Η εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας, 1830-1947*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000.

Δουκάκης, Κωνσταντίνος - Σπυρίδων, *Θεσμική Εξέλιξη της Κοινωνικής Πολιτικής στο Ελληνικό Κράτος 1821-2008*, *Ιδέες, πραγματικότητες και μεταρρυθμίσεις,* Τόμος πρώτος, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2010.

Δρακόπουλος, Βαγγέλης Ν., Μετεπα*ναστατικές ιστορίες Ι - Αναπάντεχες συναντήσεις με τις πηγές 1831-1862*, Αθήνα, 2018.

Ελευθέριος Βενιζέλος, Ιωάννης Μεταξάς, *Η ιστορία του Εθνικού Διχασμού*, εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, [2]2003.

Ιστορία του ελληνικού έθνους, τ. 12-14, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975-1977.

Ζάχου, Βιχελμίνα, *Αρχεία και Πολιτισμικές Αναγνώσεις*, εκδόσεις Οσελότος, Αθήνα 2020

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000, τόμος 5ος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2004.

Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1833-2002: Δ' διεθνές συνέδριο ιστορίας: Πρακτικά: Τόμος Β', Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ) / Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών (ΚΝΕ), Αθήνα, 2004.

Καζίκας, Μάριος, *Το λογοτεχνικό έργο του Γιάννη Βλαχογιάννη-Επαχτίτη*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, 2017.

Καραμανωλάκης, Βαγγέλης, *Η συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης στην Ελλάδα (19ος-20ός αιώνας)*, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Αθήνα 2011.

Κολιόπουλος, Ιωάννης, *Ιστορίας της νεωτέρας Ελλάδος, 1797-1980*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2014.

Κονδύλης, Γεώργιος Θ., *Ο δρόμος προς την καταστροφήν. Εθνικός Διχασμός αιτία της Μικρασιατικής Καταστροφής*, Ἀχτίδα, Ἀθῆναι, 1979.

Κουμπουρλής, Γιάννης, *Οι ιστοριογραφικές οφειλές των Σπ. Ζαμπέλιου και Κ. Παπαρρηγόπουλου: Η συμβολή Ελλήνων και ξένων λογίων στη διαμόρφωση του τρίσημου σχήματος του ελληνικού ιστορισμού (1782-1846)*, ΙΙΕ, 2012.

Κουρτούμη, Τριανταφυλλιά, *Αρχεία & Οργάνωσή τους: Βασικές έννοιες και αρχές*, Σεμινάριο, Βιβλιοθήκη ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 2 Δεκεμβρίου 2016.

Κωστής, Κώστας, *«Τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας»: Η διαμόρφωση του ελληνικού κράτους, 18ος-21ος αιώνας*, Πατάκης, Αθήνα 2018.

Le Goff, Jacques, *Ιστορία και μνήμη*, Νεφέλη, Αθήνα, 1998.

Λυκούρη-Λαζάρου, Έλλη, *Τα Αρχεία στο Νεοελληνικό Κράτος έως την Ίδρυση των Γενικών Αρχείων (1821-1914)*, Τροχαλία, Αθήνα, 1991.

Mazower, Mark, *Τα Βαλκάνια*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2002.

Μαρκάτου, Δώρα, *Τα κατάλοιπα του Ιωάννη Δαμβέργη (1887-1937)*, ΓΑΚ, Αθήνα, 1996.

Μαυρογορδάτος, Γιώργος, *Εθνικός διχασμός και μαζική οργάνωση: 1910-1936*, *Οι επίστρατοι του 1916*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Νοέμβριος 1996.

Μαυρογορδάτος, Γιώργος Θ., *Εθνική ολοκλήρωση και διχόνοια. Η ελληνική περίπτωση*, Πατάκης, Αθήνα, 2020.

Ματζούρης, Στυλιανός, *Η στάση του Ελληνικού Τύπου έναντι της πολιτικής του Ελευθερίου Βενιζέλου (1910-1914)*, ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ, Αθήνα, Μάιος 2014.

Μπάγιας, Α., *Αρχειονομία. Βασικές έννοιες και αρχές. Η οργάνωση των αρχείων για τη διοίκηση και την έρευνα*, Αθήνα: Κριτική, 1999.

Μπλάνα, Άννα Α., «Η επικοινωνιακή στρατηγική των αρχείων. Η περίπτωση της Κεντρικής Υπηρεσίας των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Προβληματισμοί και πρακτικές», Διπλωματική Εργασία, Πάτρα, Ιούλιος 2021.

Παναγόπουλος, Θεόδωρος, *Τα ψιλά γράμματα της ιστορίας*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΝΑΛΙΟΣ, Αθήνα, Απρίλιος [2]2009.

Παπαδημητρίου, Δέσποινα, *Ο Τύπος και ο Διχασμός, 1914-17*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα, 1990.

Πλουμίδης, Γ. Σπυρίδων, *Μεταξύ επανάστασης και μεταρρύθμισης: Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος και βενιζελισμός (1909-1922)*, Πατάκης, 2020.

Πολιτικοί Προσανατολισμοί του Νέου Ελληνισμού, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2012. Διαθέσιμο εδώ: https://foundation.parliament.gr/el/flipbook/19 (ημερομηνία πρόσβασης: 25 Νοεμβρίου 2024)

Πρακτικὰ Στρογγυλῆς Τράπεζας ἀπὸ τὴ Συνάντηση Ἀρχειονομίας «Τὰ Ἑλληνικὰ Ἀρχεῖα στὸν κόσμο ποὺ ἀλλάζει», Πρέβεζα 12-16 Σεπτεμβρίου 1990, Νίκος Καραπιδάκης, «Αρχειονομία και Ιστορία, μια προβληματική», Αθήνα, Μάρτιος 2015.

Σακελλαρόπουλος, Τάσος, *Φόβοι και ελπίδες στα νεότερα χρόνια*, Επιμέλεια: Κατερίνα Δέδε, Δημήτρης Δημητρόπουλος, ΙΙΕ, 2017.

Σαχίνης, Απόστολος, *Η αφηγηματική πεζογραφία του Γιάννη Βλαχογιάννη*, τ. ΙΑ΄, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, Αθήνα, 1969. Διαθέσιμο εδώ: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://epet.nlg.gr/db/icon/1969/69_03.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Νοεμβρίου 2024).

Σβορώνος, Νίκος Γ., *Το Ελληνικό έθνος Γένεση και διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού*, ΠΟΛΙΣ, Οκτώβριος 2004.

Σταφυλάς, Μιχάλης, *Γιάννης Βλαχογιάννης, Ο αρματολός των νεοελληνικών Γραμμάτων*, Νεοελληνικά Αφιερώματα Ι, Έκδ. Ιδιωτική, Σεπτέμβριος 1972.

Στα χρόνια του Βενιζέλου... ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - Υπουργείο παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, εκδόσεις Καλειδοσκόπιο, Α΄ έκδοση: Χανιά - Αθήνα, 2010.

Τετράδια Ιστορίας: Ελευθέριος Βενιζέλος Το μεγαλείο της τόλμης (Συλλογικό έργο), Ίδρυμα Ιστορίας Ελευθερίου Βενιζέλου - Λέσχη Φιλελευθέρων, εκδ. Φιλελεύθερος, Αθήνα, Μάρτιος 2020.

Τσάκωνας, Δημήτρης, *Λογοτεχνία και Κοινωνία στον Μεσοπόλεμο*, εκδόσεις Κάκτος, 1987.

Φραγκουδάκη, Άννα - Δραγώνα, Θάλεια, *Τι είν' η πατρίδα μας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Φεβρουάριος 1997.

Χόρτης, Άγγελος, Χόρτης, Έκτορας etc., *Όσα δεν γνωρίζατε για την Τουρκοκρατία και την Επανάσταση του 1821*, Μεταίχμιο, Ψηφιακή έκδοση, Σεπτέμβριος 2016.

ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Abbott, George Frederick, *Greece and the Allies 1914-1922*, Methuen & CO., London, 2008.

Ahlskog, Jonas, *The Primacy of Method in Historical Research, Philosophy of History and the Perspective of Meaning*, Routledge, Taylor & Francis eBook, New York, [1]2021.

Assmann, Jan, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge University Press, New York, 2011.

Blouin, Francis X. - William G. Rosenberg. *Processing the Past: Contesting Authority in History and the Archives*, Oxford University Press, New York, 2011.

Burton, Antoinette, *Archive Stories, Facts, Fictions and the Writing of History*, Duke University Press, Durham & London, 2005.

Claus, Peter-Marriott, John, *History, An Introduction to Theory, Method and Practice*, Routledge, New York, [2]2017.

Clogg, Richard, *A Concise History of Greece*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Clogg, Richard, *Σύντομη ιστορία της νεώτερης Ελλάδας*, Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα [7]2012.

Cox, Richard J., *Managing Records As Evidence and Information*, publisher: Greenwood Publishing Group, Quorum Books, London, 2001.

Cox, Richard J., *No Innocent Deposits, Forming Archives by Rethinking Appraisal*, Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland and Oxford, 2004.

Cox, Richard J., *Personal Archives and a New Archival Calling Readings, Readings, Reflections and Ruminations*, Litwin Books, LLC Duluth, Minnesota, 2008.

Dakin, Douglas, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1982.

Dobson, Miriam-Ziemann, Benjamin, *Reading Primary Sources, The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History*, Routledge, New York, [2]2020.

Dover, Paul M. (editor), *Engaging with the Past and Present, The Relationship between Past and Present across the Disciplines*, Routledge, New York, [1]2023.

Farge, Arlette, Thomas Scott-Railton (trans.), *The Allure of the Archives*, Yale University Press, New Haven & London, 2013.

Friedrich, Markus, *The Birth of the Archive: A History of Knowledge*, translated by John Noël Dillon, University of Michigan Press, [1]2018.

Gounaris Basil C. (editor), Llewellyn-Smith Michael (editor), Stefanidis Ioannis D. (editor), *The Macedonian Front, 1915-1918: Politics, Society and Culture in Time of War*, Routledge, New York, 2022.

Gourgouris, Stathis, *Dream Nation, Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*, Twenty-Fifth Anniversary Edition, Stanford University Press, Stanford, California, 2021.

Gunn, Simon-Faire, Lucy, *Research methods for history*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2012.

Jimerson, Randall C., *Archives Power: Memory, Accountability, and Social Justice*, ALA Editions, January 1, 2009.

Kitromilides Paschalis M. (ed.), *Eleftherios Venizelos: The Trials of Statesmanship*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2006.

Koliopoulos, John S. and Veremis, Thanos M., *A Captivating Guide to the History of Greece, Starting from the Greek War of Independence Through the Balkan Wars, World War I and II, to the Present*, Captivating History, 2021.

Koliopoulos, John S. and Veremis, Thanos M., *Greece The Modern Sequel - From 1831 to the present*, Hurst & Co, London, 2002.

Koliopoulos, John S. and Veremis, Thanos M., *Modern Greece A History since 1821 (A New History of Modern Europe (NWME))*, Oxford, Wiley-Blackwell, 2010.

Krieger, Leonard, *Ranke. The Meaning of History*, The University of Chicago Press, Chicago, 1977.

Le Goff, Jacques - Nora, Pierre, *Το έργο της ιστορίας*, τ. Α΄, εκδ. Ράππα, Μετάφραση: Κλαίρη Μιτσοτάχη, Αθήνα, Μάιος 1988.

Le Goff, Jacques - Nora, Pierre, *Το έργο της ιστορίας*, τ. Β΄, εκδ. Ράππα, Μετάφραση: Κλαίρη Μιτσοτάχη, Νίκος Σαββάτης, Αθήνα, Νοέμβριος 1983.

Manoff, Marlene, "Theories of the Archive from Across the Disciplines", *Libraries and the Academy* 4.1, 2004. Διαθέσιμο στο: file:///C:/Users/User/Desktop/%CE%9C%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CF%87%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%20%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%20%CE%9D%CE%B5%CF%8C%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%A3%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B7/DHIST%20601/4.1manoff.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Οκτωβρίου 2024).

Marco Scotini, Galasso Elisabetta (eds.), *Politics of Memory Documentary and Archive*, Archive Books, Berlin, 2017.

Meynaud, Jean, *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα*, εκδ. Μπάυρον, Αθήνα ^{2}1974.

Llewellyn-Smith, Michael, *Venizelos: The Making of a Greek Statesman 1864-1914*, C. Hurst & Co. London, 2021.

Noiriel, Gerard, *Τι είναι η σύγχρονη ιστορία*, Μετάφραση: Μαρία Κορασίδου, Gutenberg, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2005.

Papailias, Penelope, *Genres of Recollection: Archival Poetics and Modern Greece (Anthropology, History and the Critical Imagination)*, Palgrave MacMillan, New York, 2005.

Prescott, Andrew (edt) Wiggins, Alison (edt), *Archives Power, Truth, And Fiction*, Oxford Twenty-First Century Approaches to Literature, Oxford University Press, Oxford, 2023.

Ranciere, Jacques, *The Names of History. On the Poetics of Knowledge*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1994.

Ridener, John, *From Polders to Postmodernism, A concise history of archival theory*, Litwin Books, LLC Duluth, Minnesota, 2009.

Rosenzweig, Roy, *Clio Wired: the future of the past in the digital age*, Columbia University Press, 2011.

Schrag, Zachary M., *The Princeton Guide to Historical Research*, Princeton University Press, Princeton & Oxford, 2021.

Carolyn Steedman, *Dust, The Archive and Cultural History*, Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey, 2002.

Toynbee, Arnold Joseph, *The Western question in Greece and Turkey*, Howard Fertig Pub, London, 2010.

Tziovas, Dimitris, *Greece and the Balkans: identities, perceptions and cultural encounters since the Enlightenment*, Routledge, New York, 2017.

Von Ranke, Leopold, *The theory and practice of History*, The Bobbs-Merrill Company, New York, 1973.

Williams, Robert C., *The Historian's Toolbox, A Student's Guide to the Theory and Craft of History*, Routledge, New York, [3]2015.

Woodhouse, C. M., *Modern Greece: A Short History*, Faber and Faber, London, [6]1998.

Xavier, Francis, Blouin Jr., Rosenberg, William G., etc., *Archives, Documentation, and Institutions of Social Memory, Essays from the Sawyer Seminar*, The University of Michigan Press, [5]2010.

Άρθρα:

Αλκής Ρήγος, «Η εθνική ιδέα στο έργο του Νίκου Σβορώνου», ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, Τόμος Β', τεύχος 5, Σεπτέμβριος 1991, σελ. 169-181.

Ανδρέας Γριβογιώργος, «Ανέκδοτα του Γιάννη Βλαχογιάννη, Από το στόμα του ιδίου», *Νέα Εστία*, έτος ΙΘ', τ. 38ος, τεύχ. 437-438, 1-15 Αυγούστου 1945, σελ. 792-793 [σελ. 414], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48918&seg=, (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2025).

Βασίλης Λαούρδας, «Ο Γιάννης Βλαχογιάννης», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, τ. ΙΓ΄, Τεύχος 144, Αθήνα, 1954, σελ. 139-143.

Pierre Nora, *Between Memory and History, Les Lieux de Mémoire*, μετάφραση στην ελληνική γλώσσα, Γ. Παπαθεοδωρίδης,

Cook, Terry, and Joan M. Schwartz, *Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory*, Article in Archives and Museum Informatics, Archival Science 2: 1-19 March 2002. Διαθέσιμο εδώ: https://www.researchgate.net/publication/314677622_Archives_records_and_power_The_making_of_modern_memory?enrichId=rgreq-d06652fca1f335a25b982aba3aa2e406-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzMxNDY3NzYyMjtBUzo5MjkxNzM2NTI2NDM4NDJAMTU5ODU0MzY3MDgzNQ%3D%3D&el=1_x_3&_esc=publicationCoverPdf (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Νοεμβρίου 2024).

Γιάννης Βαρδάκουλας, «Η Νεοελληνική Ταυτότητα του Βλαχογιάννη», στο: *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α' συμπόσιο Ναυπακτιακής λογοτεχνίας*, Ναύπακτος 18-19-20.11.1994, Ζ' τόμος, περιοδικό «Ναυπακτιακά», Αθήνα: Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών, 1995, σελ. 39-52.

Γ.Βλαχογιάννης, «Δύο ποιητὲς ἀνήσυχοι στοὺς τάφους τους», *Νέα Ἑστία*, έτος ΙΗ', τόμ. 36ος, τεύχος 415-418, Ἀθῆναι, 15.9-1.11.1944, σελ. 803-812 [σελ. 102-7], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48012&seg= (ημερομηνία πρόσβασης: 11 Ιανουαρίου 2025).

Γ.Βλαχογιάννης, «Κινδυνεύουν οι ιστορικοί μας θησαυροί», περιοδ. *Νεοελληνικά Γράμματα*, αρ. φύλλου 39, 5 Ιανουαρίου 1936), διαθέσιμο εδώ: https://drive.google.com/file/d/1CBcscG2RcagbwUrRoq8qyTcG0pvHIIpY/view (ημερομηνία πρόσβασης: 5 Ιανουαρίου 2025).

Γ.Βλαχογιάννης, «Τὸ κρυφὸ σκολειό», περιοδ. *Νέα Εστία*, έτος ΙΘ', τ. 38ος, τεύχ. 436, 15.8.1945, σελ. 678-683 [σελ. 356], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48918&seg=, (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιανουαρίου 2025).

Γιώργος Ζεβελάκης, «Γιάννης Βλαχογιάννης: η απογοήτευση του διασώστη τεκμηρίων του 1821», The books' Journal, τ. 109, Κυριακή, 04 Απριλίου 2021, διαθέσιμο εδώ: https://booksjournal.gr/stiles/symptoseis/3192-giannis-vlaxogiannis-i-apogoitefsi-tou-diasosti-tekmirion-tou-1821 (ημερομηνία πρόσβασης: 2 Ιανουαρίου 2025).

Δημήτρης Γιάκος, «Ὁ ραψωδὸς τῆς Σουλιώτικης λεβεντιᾶς», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Εκδόσεις Δημ.Ν.Παπαδήμα, τ. ΙΓ΄, Τεύχος 144, Αθήνα, 1954, σελ. 145-149.

Δημήτρης Τσάκωνας, «Κοινωνιολογία του Βλαχογιάννη», στο: Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, τ. ΙΓ΄, Τεύχος 144, Αθήνα, 1954, σελ. 167-168.

«Ένας μύστης της εθνικής Ιστορίας», Ν.Ε. Καραπιδάκης, *Καθημερινή*, 24.03.2007. Διαθέσιμο εδώ: https://www.kathimerini.gr/culture/281440/enas-mystis-tis-ethnikis-istorias/ (ημερομηνία πρόσβασης: 1 Ιανουαρίου 2025).

«Επιλογή και εκκαθάριση των αρχείων: η εξέλιξη μιας θεωρίας», στο Ν. Μπαμίδης (επιμ.), Επιλογή και εκκαθάριση αρχείων. Μέθοδοι και

προβληματισμοί. Πρακτικά διεθνούς στρογγυλής τράπεζας. Θεσσαλονίκη 12-13 Ιουνίου 2002, Θεσσαλονίκη, Γενικά Αρχεία του Κράτους-Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, 2003, σ. 24-28.

Gounaris, B. C., Christopoulos, Marianna D. (2019). «Reassessing the Greek National Schism of World War I: The Ideological Parameters». *The Historical Review/La Revue Historique*, Vol. 15, p.p. 237-270. Διαθέσιμο εδώ: http://ikee.lib.auth.gr/record/310940/files/EKT.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 25 Δεκεμβρίου 2024), file:///C:/Users/user/Downloads/20451-373-51555-2-10-20190702.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 25 Δεκεμβρίου 2024), https://doi.org/10.12681/hr.20451 (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκεμβρίου 2024).

"Η «ανακάλυψη των αρχείων» τον 19ο αιώνα. Οι συναφείς επιστήμες", Αρχαιολογία, 89, 2003, Καραπιδάκης Ν.Ε., σ. 27-35.

«Η βιβλιογραφία της ιστορίας των ελληνικών αρχείων», Επετηρίδα των Γενικών Αρχείων του Κράτους, 24, 1991-1992, Καραπιδάκης Ν.Ε., σ. 77-102.

Η διαχείριση των Αρχείων, Judith Ellis (επιμ.), επιστημονική επιμέλεια-μετάφραση, ορολογία: Χριστίνα Βάρδα, Νίκος Καραπιδάκης, Νίκος Παντελάκης, Ζήσιμος Συνοδινός, Αθήνα: Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία - Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 2000, σ. 587.

«Η πρακτική των τεκμηρίων Ι», Τα Ιστορικά, 19, τχ. 37, 2002, Καραπιδάκης Ν.Ε., σ. 283-300.

«Η πρακτική των τεκμηρίων ΙΙ», Τα Ιστορικά, 20, τχ. 38, 2003, Καραπιδάκης Ν.Ε., σ. 5-27.

«Η πρακτική των τεκμηρίων ΙΙΙ», Τα Ιστορικά, 20, τχ. 39, 2003, Καραπιδάκης Ν.Ε., σ. 379-401.

«Η πρόσβαση στα αρχεία: δυνατότητες, δεοντολογία, απόρρητο», στο Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία: Στρογγυλή Τράπεζα. Η Πρόσβαση στα αρχεία. Συμμετέχουν: Φίλιππος Ηλιού, Νίκος Καραπιδάκης, Βασίλης Κρεμμυδάς, Λίλιαν Μήτρου, Γιώργος Μητροφάνης, Ζήσιμος Συνοδινός, Θεσσαλονίκη, Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, 1998, σ. 14-19.

Hatzis, A.N. (2017). Review of George Th. Mavrogordatos', 1915: Ο εθνικός διχασμός [1915: The national schism, Athens: Patakis, 2015.]. Historein, Vol 16 (No 1-2),

pp. 196–199. Διαθέσιμο εδώ: https://doi.org/10.12681/historein.10392 (προσπελάσιμο: 9 Ιανουαρίου 2025).

Θωμ.Παναγιωτόπουλος, «Οι Ρουμελιώτικες και Σουλιώτικες ρίζες του Γιάννη Βλαχογιάννη», στο: *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α' συμπόσιο Ναυπακτιακής λογοτεχνίας*, Ναύπακτος 18-19-20.11.1994, Ζ' τόμος, περιοδικό «Ναυπακτιακά», Αθήνα: Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών, 1995, σελ. 27-37.

Ίσμα Μ. Τουλάτου, «Πώς σώθηκαν τα αρχεία του 1821», εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 04.08.2018, διαθέσιμο εδώ: https://www.tovima.gr/2018/08/04/culture/pws-swthikan-ta-arxeia-toy-1821/ (ημερομηνία πρόσβασης: 7 Ιανουαρίου 2025).

Κ. Δ. Γεωργούλης, «Ο Εθνισμός του Βλαχογιάννη», *Νέα Εστία*, τ. ΜΔ᾽, τεύχ. 515, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948, σελ. 19-31.

Κ. Δημητριάδης, «Τελευταία συνομιλία με τον Γ.Βλαχογιάννη», *Νέα Εστία*, έτος ΙΘ', τ. 38ος, τεύχ. 437-438, 1-15 Αυγούστου 1945, σελ. 790-791 [σελ. 413-414], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48918&seg=, (ημερομηνία πρόσβασης: 6 Ιανουαρίου 2025).

Λαμπρινή Κουζέλη, «1914-2014: 100 χρόνια Γενικά Αρχεία του Κράτους», εφ. Το Βήμα, 01.11.2014. Διαθέσιμο εδώ: https://www.tovima.gr/2014/11/01/books-ideas/1914-2014-100-xronia-genika-arxeia-toy-kratoys/ (ημερομηνία πρόσβασης: 8 Δεκεμβρίου 2024).

Mark Mazower, “The Messiah and the Bourgeoisie: Venizelos and Politics in Greece, 1909- 1912.” *The Historical Journal*, τεύχ. 35, αρ. 4, 1992, σ. 885-904. JSTOR, http://www.jstor.org/stable/2639443. Accessed 7 Dec. 2024.

Μέσα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους: Όλη η ιστορία της Ελλάδας σε ένα κτίριο, Lifo, 21.2.21, διαθέσιμο εδώ: https://www.lifo.gr/culture/arxaiologia/mesa-sta-genika-arheia-toy-kratoys-oli-i-istoria-tis-elladas-se-ena-ktirio#:~:text=%CE%97%20%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%B7%20%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%B7%20%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%AE%20%CF%83%CF%84%CE%B7,%CE%B5%CE%BD%CF%8E%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B1%CE%BD%20%CF%83%CE%B5%20%CE%AD%CE%BD%CE%B1%20%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%B1%CE%AF%CE%BF%20%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CF%84%CF%85%CE%BF

Ν.Ε.Καραπιδάκης - Άννα Κουλικούρδη, *Διοικητική ιστορία των ΓΑΚ, Η στιγμή Βλαχογιάννη*, «*Βιβλιογραφία* της *Ιστορίας* των *Ελληνικών Αρχείων*», *Επετηρίδα* των *Γενικών Αρχείων* του *Κράτους* των ετών *1991-1992*, Αθήνα, 1993.

Ν.Ε.Καραπιδάκης - Άννα Κουλικούρδη, «Η Στιγμή Βλαχογιάννη», in Μαρία Χ. Βακαλοπούλου, Ν. Ε. Καραπιδάκης (επιμ.), *Αρχειονομία. Η πρακτική των Γενικών Αρχείων του Κράτους*. Αθήνα, Βιβλιοθήκη των Γενικών Αρχείων του Κράτους 37, Αθήνα 2012, σ. 19-38.

Ν.Ε.Καραπιδάκης, «Η δύσκολη διοικητική ιστορία των Γενικών Αρχείων του Κράτους», in Ν. Ε. Καραπιδάκης (επιμ.), *Αρχειονομία. Η πρακτική των Γενικών Αρχείων του Κράτους*. Αθήνα, Βιβλιοθήκη των Γενικών Αρχείων του Κράτους 37, Αθήνα 2012, σ. 57-86.

Ντίνος Μακρυγιάννης, «Ανάλυση της ιστορικής Συλλογής του Βλαχογιάννη και αναγνώρισή της από του Κράτος μέσα από νομολογιακές και νομοθετικές διεργασίες», στο: *Γιάννης Βλαχογιάννης: Α' συμπόσιο Ναυπακτιακής λογοτεχνίας*, Ναύπακτος 18-19-20 Νοεμβρίου 1994, Ζ’ τόμος, περιοδικό «Ναυπακτιακά», Αθήνα: Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών, 1995, σελ. 145-199.

https://www.tovima.gr/2018/08/04/culture/pws-swthikan-ta-arxeia-toy-1821/

Παντελής Μπουκάλας, «Το 1821 ως γενέθλιος τόπος του Γιάννη Βλαχογιάννη», Καθημερινή, 10.07.2022, διαθέσιμο εδώ:

https://www.kathimerini.gr/opinion/561949468/to-1821-os-genethlios-topos-toy-gianni-vlachogianni/ (ημερομηνία πρόσβασης: 2 Ιανουαρίου 2025).

Pierre Nora, *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire*, *Representations*, No. 26, Special Issue: Memory and Counter-Memory. (Spring, 1989), pp. 7-24. Διαθέσιμο εδώ: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH230/PierreNora.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 19 Νοεμβρίου 2024).

Ρήγας Γκόλφης, «Τέχνη και Πνεύμα του Βλαχογιάννη», στο *Νέα Εστία*, τ. ΜΔ΄, τεύχ. 515, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948, σελ. 32-36.

«Το εθνικό δίκτυο αρχείων», στο, *Αρχεία και αρχειακοί ένας ιστός. Συμπόσιο αρχειονομίας*, Κέρκυρα, 11-13 Οκτωβρίου 1991, Κέρκυρα-Αθήνα, Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία, 1992, Καραπιδάκης Ν.Ε., σ. 21-36.

Φώτος Γιοφύλλης, «Ο ποιητής Ιω.Γρυπάρης και το αρχαίον ελληνικόν πνεύμα. Κρίσεις διὰ τοὺς παλαιοὺς καὶ νεωτέρους ποιητὰς καὶ λογοτέχνας. Τὸ εθνικὸν θέατρον – Τὸ ἀριστεῖον τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἀκαδημία», εφημ. *Ελεύθερος Λόγος*, έτος 1ο, αρ.φύλλ. 7, 24 Ιουνίου 1923, σελ. 9 [σελ. 61], https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=45903&seg= (ημερομηνία πρόσβασης: 4 Ιανουαρίου 2025).

Χριστίνα Βάρδα-Βούλα Κόντη, Αρχεία οικογένειας Δραγούμη: Ευρετήρια. Αθήνα: Γεννάδειος Βιβλιοθήκη-Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, 1989.

Χριστίνα Βάρδα, Αρχείο Φίλιππου Δραγούμη (1890-1980). Ευρετήριο. Αθήνα 1989, Αρχειακά Νέα, 9, 1993, σ. 62-66 (Βιβλιοκρισία).

Χριστίνα Κουλούρη, «Η ιστορία στην πυρά του φανατισμού», εφ. Το Βήμα, 7.1.2007. Διαθέσιμο εδώ: http://palio.antibaro.gr/society/koulourh_istoria.php (ημερομηνία πρόσβασης: 9 Δεκεμβρίου 2024).

Εφημερίδες / Περιοδικά:

Aikaterini [Katerina] Dermitzaki, *The foundation and collecting policy of the Historical and Ethnological Society of Greece (1882–1926)*, Journal of the History of Collections, Volume 29, Issue 2, July 2017, Pages 345-364, https://doi.org/10.1093/jhc/fhw017, Published: 27 April 2016. Προσβάσιμο εδώ: https://academic.oup.com/jhc/article-abstract/29/2/345/2503298?redirectedFrom=fulltext (ημερομηνία πρόσβασης: 9 Νοεμβρίου 2024).

Γιάννης Βλαχογιάννης: Α' συμπόσιο Ναυπακτιακής λογοτεχνίας, Ναύπακτος 18-19-20 Νοεμβρίου 1994, Ζ' τόμος, περιοδικό «Ναυπακτιακά», Αθήνα: Εταιρεία Ναυπακτιακών Μελετών, 1995.

Ελληνική Δημιουργία, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, τ. ΙΓ΄, Τεύχος 144, Αθήνα, 1954.

Ένωση Ρουμελιωτών Βορείου Ελλάδος, *Γιάννης Βλαχογιάννης*, Συλλογικό Έργο, Εκδόσεις Εγκόλπιο, 2008.

Εφημερίδα *Ἑβδομάς*, 19 Μαΐου 1885, *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, *Τὸ χαρτοβασίλειον,* σελ. 232 [σελ. 393], διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=48925&seg= (ημερομηνία πρόσβασης: 24 Δεκεμβρίου 2024).

Εφημερίδα *Ἐμπρός*, φ. 5194, 9 Απριλίου 1911 [σελ. 51]. Διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=36415&seg= (ημερομηνία πρόσβασης: 27 Δεκεμβρίου 2024).

Εφημερίδα *Νομιμόφρων*, 30 Μαΐου 1864, *Ἑπτανησιακά*, σελ. 3, διαθέσιμο εδώ: https://digitallib.parliament.gr/display_doc.asp?item=46653&seg= (σελ. 78, ημερομηνία πρόσβασης: 24 Δεκεμβρίου 2024).

Νέα Ἑστία, τόμ. ΜΔ΄, τχ. 515, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948.

Επιστημονικές Δημοσιεύσεις:

Νικόλαος Βλάχος, *Ὁ ἱστοριοδίφης κὶ ὁ ἱστορικός, Ἀφιέρωμα εἰς Γιάννην Βλαχογιάννην*, τόμ. ΜΔ΄, τχ. 515, Νέα Ἑστία, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948, σελ. 64-68.

Κ.Δ. Γεωργούλης, *Ο εθνισμός του Βλαχογιάννη*, Νέα Ἑστία, τόμ. ΜΔ΄, τχ. 515, Αθῆναι, 1948, σελ. 540-550· Χριστουγεννιάτικο τεύχ., σελ. 17-31.

Παπακώστας, Άγγελος Ν., 1903-1981. Γιάννης Βλαχογιάννης (1867-1945) [ανάτυπο] / Αγγέλου Ν. Παπακώστα. Αθῆναι :[χ.ε.], 1948. Προσβάσιμο εδώ: https://anemi.lib.uoc.gr/metadata/1/b/6/metadata-1718863516-413996-17430.tkl (ημερομηνία πρόσβασης: 3 Νοεμβρίου 2024).

Σωτήρης Σκίπης, «Ο ποιητής», Νέα Ἑστία, τόμ. ΜΔ΄, τχ. 515, Αθῆναι, Χριστούγεννα 1948.

Ντοκιμαντέρ / Βίντεο:

Δ.Δημητρόπουλος, "1821: Σκέψεις με αφορμή τα έργα και τις ημέρες 'ελασσόνων' επαναστατών," presented at the Ειδικές Μορφωτικές Εκδηλώσεις "Επιστήμης Κοινωνία", 2014: Επαναστατικά κινήματα στη νεώτερη Ευρώπη, πολιτική & πολιτισμός, (Α' Κύκλος Ομιλιών), Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, (Αμφιθέατρο "Λεωνίδας Ζέρβας", Βασ. Κωνσταντίνου 48), 28-Jan-2014, p. 00:20:30. Προσβάσιμο εδώ: https://hdl.handle.net/10442/13747 (ημερομηνία πρόσβασης: 13 Νοεμβρίου 2024)

«Πρόσωπα Άξια Τιμής: Γιάννης Βλαχογιάννης (1867-1945)», Διαδικτυακή εκδήλωση αφιερωμένη στη ζωή και το έργο του συγγραφέα Γιάννη Βλαχογιάννη (11/11/2021), Hellenic Parliament TV. Προσβάσιμο εδώ: https://www.youtube.com/watch?si=znzc0yWmeI3a-0ex&v=ZI9pfuEyTxI&feature=youtu.be (ημερομηνία πρόσβασης: 9 Νοεμβρίου 2024)

Σύνδεσμοι / Ιστοσελίδες:

ΓΑΚ, Ιστορικό, διαθέσιμο εδώ: http://www.gak.gr/index.php/el/menu-el/poioi-eimaste/istoriko-gak (ημερομηνία πρόσβασης: 21 Δεκεμβρίου 2024)

Γελοιογραφίες. Διαθέσιμο στο: http://users.sch.gr/pchaloul/geloiografies.htm (ημερομηνία πρόσβασης: 26 Ιανουαρίου 2025).

Θέματα Ελληνικής Ιστορίας, *Γιάννης Βλαχογιάννης (1867-1945): μια βιογραφία*, 8.5.2013, διαθέσιμο εδώ: https://www.istorikathemata.com/2013/05/Giannis-Vlaxogiannis-a-biography.html (ημερομηνία πρόσβασης: 27 Ιανουαρίου 2025).

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, διαθέσιμο εδώ: https://www.nhmuseum.gr/poioi-eimaste/i-istoriki-kai-ethnologiki-etaireia-tis-ellados (ημερομηνία πρόσβασης: 22 Δεκεμβρίου 2024).

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», Φωτογραφικό λεύκωμα. Διαθέσιμο στο: https://www.venizelos-foundation.gr/el/eleftherios-venizelos-2/fotografiko-lefkoma/ (ημερομηνία πρόσβασης: 23 Ιανουαρίου 2025).

Νόμος 380/1914, διαθέσιμο εδώ: http://www.gak.gr/media_files/downloads/Periexomeno-all/1_Laws/law_380_1914.pdf (ημερομηνία πρόσβασης: 19 Δεκεμβρίου 2024)

Φωτογραφικό υλικό/γελοιογραφίες. Διαθέσιμο στο: https://foundation.parliament.gr/el/ekthesi/1905-1914 (ημερομηνία πρόσβασης: 26 Ιανουαρίου 2025).